

ÉMILE ZOLA

NAISTEN

AARREAITTA

ЭМИЛЬ ЗОЛЯ

Naisten aarreaitta

«Public Domain»

Золя Э.

Naisten aarreaitta / Э. Золя — «Public Domain»,

Содержание

I	5
II	20
III	36
IV	51
Конец ознакомительного фрагмента.	61

Émile Zola

Naisten aarreaitta

I

Denise tuli jalkaisin Saint-Lazaren asemalta, jonne hän oli kahden veljensä kanssa saapunut Cherbourg'in junassa kolmannen luokan kovalla penkillä vietetyn yön jälkeen. Hän talutti kädestä nuorempaa, Pépétä, ja Jean tuli perästä. Kaikki kolme olivat matkasta uupuneita ja vaelsivat aran ja neuvottoman näköisinä keskellä suunnatonta Pariisia tarkastellen nenä pystyssä talojen seiniiä ja joka kadun kulmauksessa kysellen Michodièrenkatua, jonka varrella heidän setänsä Baudu asui. Mutta kun he lopulta joutuivat Gaillonin aukiolle, tyttö pysähtyi äkkiä hämmästyksen valtaamana.

– Voi! hän sanoi, – katsopa, Jean!

He jäivät siihen ihmeissään seisomaan kylki kyljessä. He olivat mustiin puettuina, heidän piti kuluttaa loppuun isän kuoleman johdosta ostetut surupuvut. Tyttö, kaksikymmenvuotias, ikäisekseen sangen hintelä, asultaan köyhä, kantoi toisessa kädessään kääröä tukien toisella viisivuotiasta pientä veljeään, joka riippui hänen käsivarressaan. Hänen takanaan seisoj toinen veli, kuudentoista vanha, kookas ja komea poika, käsiään heilutellen ja kurkistellen hänen olkapäänsä takaa.

– Siinäpä vasta tavaratalo! Denise jatkoi hetken vaiti oltuaan.

Heidän edessään kohosi Michodièren- ja Neuve-Saint-Augustininkadun kulmassa mahtava muotitavara- ja vaatekauppa, jonka näyteikkunat leimusivat vilkasvärisinä lokakuun haaleassa ja kalpeassa valossa. Saint-Rochin tornissa kello löi kahdeksan, ja katukäytävillä liikkui vain Pariisin varhaista väkeä, virastojen ja liikkeiden pikkuvirkailijoita, jotka riensivät konttoreihinsa, ja emännöitsijöitä, jotka juoksivat ostoksilleen. Tavaratalon ovella kaksi kauppa-apulaista viimeisteli tikapuilla seisten villakankaiden näytteillepanoa, ja Neuve-Saint-Augustininkadun puoleisessa näyteikkunassa toinen apulainen laskosteli siroihiin poimuihin sinistä silkkikangasta. Talosta, jossa ei vielä ollut ostajia ja johon henkilökunta tuskin oli saapunut, kuului kuhinaa kuin heräävästä mehiläispesästä.

– Peijakas! sanoi Jean. – Komeampi on kuin sinun muotikauppasi. Ei tuollaista Valognes'issa ollut.

Denise pudisti päätään. Hän oli palvellut kaksi vuotta Cornaillen liikkeessä, pikkukaupungin hienoimmassa muotikaupassa, ja tämä tavaratalo, jonka hän nyt äkkiarvaamatta näki ja joka hänen silmissään oli suunnaton, paisutti hänen sydäntään ja sai hänet liikuttuneena unohtamaan kaiken muun. Kulmauksessa Gaillonin aukiolle avautuva ovi, joka oli kokonaan peililasia, ulottui välikerrokseen saakka keskellä muhkeita, kullalle loistavia koristeveistoksia. Kaksi naispatsasta, povi paljaana ja pää kallellaan pitivät ylhäällä kilpeä *Naisten Aarreaitta*. Tämän kummaltakin puolen alkoivat näyteikkunat pitkinä jonoina Michodièren- ja Neuve-Saint-Augustininkaduille anastaen paitsi kulmarakennusta neljä vasta ostettua ja sisustettua taloa, kaksi oikealla, kaksi vasemmalla puolella. Denisestä tavaratalo näytti jatkuvan loppumattomiin, katosi silmäkantamattomiin pohjakerroksen näyteikkunoineen ja välikerroksessa sijaitsevine toimistoineen, joiden elämää ja toimintaa kadullakävijä saattoi seurata peili-ikkunoista. Ylhäällä neiti silkkipuvussa teroitti lyjykyntää, ja hänen vieressään kaksi hänen toveriaan levitteli samettipukuja.

– Naisten Aarreaitta, Jean luki nauraen rakkausasioihin perehtyneen nuorukaisen ylpeätä ja raikasta naurua. Hänellä oli jo ollut kokemuksensa Valognes'issa. – Näppärä nimi, vai mitä? jatkoi hän. – Saa ihmiset juoksemaan!

Mutta Denise näytti vajonneen ajatuksiinsa keskioven tavarapaljouden edessä. Siinä oli oven ulkopuolella, jopa katukäytävällä kokonainen vyöry huokeahintaisia tavaroita, jotka houkuttelivat ohimeneviä ja joiden ääreen täytyi pysähtyä. Yläkerroksista valui pakottain villakankaita ja

verkoja, merinoita, seiviotteja, flanelleja; välikerroksen ikkunoista liehui harmaansinisiä, merensinisiä, öljyvuonvärisiä kangaskaistoja, joissa oli valkeat hintalaput. Niiden vieressä riippui oven kehyksenä nahkareunuksia, kapeita koristenauhoja, hienoja, tuhkanvärisiä oravan selkänahkoja, lumivalkeita joutsenen vatsauntuvia, kaniiniturkiksia, valekärppää ja – näättää. Ja sitten, maassa, hyllyillä ja pöydillä, jäännöskappalekasojen keskellä kudottua vaatetavaraa melkein ilmaiseksi, käsineitä ja huiveja, villakudonnaisia, päähineitä ja liivejä, kokonainen talvivarasto raidallista, juovikasta, ruudullista, punapilkullista villatavaraa. Denise näki neljäkymmenenviiden centimen ruudullista villakangasta, yhden frangin maksavia reunuksia amerikkalaista näädannahkaa ja kahdenkymmenenviiden centimen käsineitä. Tämä tavaroiden paljous muistutti jättiläismäisen markkinakuorman purkamista. Olisi voinut luulla koko talon haljenneen ja vyöryttäneen liiat varastonsa kadulle.

Setä Baudu oli unohtunut. Pépékin, joka ei päästänyt sisarensa kättä, katseli silmät tapillaan. Mutta ajoneuvot pakottivat heidät siirtymään aukiolta, ja koneellisesti he lähtivät Neuve-Saint-Augustininkatua kulkien näyteikkunan luota toisen luo ja pysähtyen jokaisen kohdalla. Ensin he ihmettelivät taitavasti järjestettyä tavararakennelmaa: ylhäällä oli ikäänkuin maalaismajan katto, muodostettu viistoon asetetuista sateenvarjoista; sen alla silkkisukkia siten että pohkeiden kaarevuus tuli näkyviin. Kaikenvärisiä ja kaikenlaatuisia sukkia siinä oli, ruusuilla kirjailtuja, pitsimäisiä mustia, sellaisia joissa oli vaalean hipiän vivahdus; veralla verhotulla hyllypöydällä oli käsineitä kauniisti järjestettyinä, hoikkasormisia ja kapeakämmenisiä niinkuin bysantilaisen neitosen käsi, uhkuen vielä naisen käyttämättömien vaatekappaleiden jäykkää ja neitseellistä suloa. Mutta viimeinen ikkuna varsinkin kiehtoi heitä. Siinä oli näytteillä silkkikankaita, satiinia ja samettia, kokonainen väriasteikko herkkiä ja sointuvia vivahtuksia, heiveröisiä kuin kukkien lehdet; ylimpänä sametit, toiset sysimustia, toiset valkeita kuin maito; alempana satiinit alkaen kirkkaista ruusunpunaisista ja sinisistä vaaleten koko ajan niin että lopulta saavuttivat värivivahtuksen äärimmäisen hienous- ja vaaleusrajan; alimpana kokonainen taivaankaari silkkikankaita, solmuiksi poimuteltuja, laskostettuja kaareutuvan vartalon muotoisiksi, taitavien käsien kosketuksen eloon herättämiä; ja väriyhtymiä erottaen kierteli vienona säästyksenä kepeän kuohkea punos kermanväristä fulardia. Mahtavina päätepinoina ikkunan laidoissa oli ne kaksi silkkilajia, joita liike erikoisesti suositteli, paris-bonheur ja cuir-d'or – nimiset silkit, käytännöllisyyteensä nähden tavattoman huokeita, mikä oli aiheuttanut silkkikankaiden hinnoittelussa täydellisen mullistuksen.

– Tuo silkki tuossa, viisi frangia ja kuusikymmentä metriltä! Denise huokasi paris-bonheuria ihmetellen.

Jeania alkoi jo kyllästyttää. Hän pysäytti ohikulkijan:

– Michodièrenkatu, voisitteko neuvoa?

Saatuun vastauksen että se oli ensimmäinen oikealla, he palasivat samaa tietä kiertäen tavaratalon. Mutta heidän tultua määräkadulle Denise pysähtyi taas katselemaan. Siinä oli valmiiden naistenpukujen ikkuna. Cornaillen liikkeessä Valognes'issa hän oli toiminut juuri valmiiden vaatteiden myyjänä, mutta tällaista hän ei ollut ikinä nähnyt, ja ihastuksen valtaamana hän tuijotti liikkumatta. Takimmaisena pitkä vyö kallisarvoista bruggelaista pitsiä levisi kuin alttaripeite punertavan valkoiset siivet levällään. Alençon nypläykset kiemurtelivat kiehkuroina sen ympärillä, kaikenlaiset pitsit, valencialaiset, brysseliläiset ja venetsialaiset kuohuivat vaahtopäinä, kasaantuivat kinoksiksi. Oikealla ja vasemmalla kohosi synkänvärisiä verkkapatsaita, jotka siirsivät vielä etäämmälle tämän tabernaakkelin taustan. Ja tässä naisen viehätysvoimalle pystytetyssä kappelissa pöyhkeilivät vaatteet: keskellä hopeakiiltoisella ketunnahalla reunustettu samettinen vaippa; sen toisella puolen silkillä päällystetty, oravannahainen turkki, toisella puolella kukonsulilla koristettu verkanuttu; sitten nukkapunoksilla ja joutsenen untuvilla reunustettuja tanssiaisviittoja valkeasta kasmirista ja verasta. Niitä oli kaiken hintaisia alkaen kaksikymmentäyhdeksän frangia maksavasta huokeahintaisesta viitasta aina puolentoista tuhannen arvoiseen samettivaippaan. Pyöreäpoviset mannekiinit paisuttivat kankaita, korkeat lanteet liioittelivat vyötäisten hoikkuutta; nuket olivat ilman

päitä, niiden sijalla oli iso valkea hintalappu nuppineulalla kiinnitettynä punaiseen flanellikaulaan. Taitavasti sijoitetut sivupeilit kuvastivat ja kertasivat loppumattomiin loistavia nukkeja, täyttivät koko kadun komeilla, kaupaksi tarjolla olevilla naisilla, joilla pään asemesta oli valkea lappu ja hinta oli suurilla numeroilla.

– Ovatpa komeita! Jean kuiskasi osaamatta paremmin selittää tunteitaan.

Hänkin tuijotti liikkumatta, suu auki. Kaikki nämä naisen ylellisyystavarat saivat hänet punastumaan mielihyvystä. Hän oli kaunis kuin tyttö ja näytti itse asiassa varastaneen sisareltaan kauneuden, iho oli raikas, tukka punertava ja kihara, silmät ja huulet lempeydestä kosteat. Hänen rinnallaan Denise, hämmästyksen leima koko olennossaan, näytti vieläkin hennommalta kuin tavallisesti. Hänen kasvonsa olivat pitkähäköt, suu liian iso, ja hänen ihonsa oli jo hieman lakastunut, tukka oli vaalea. Pépé, hänkin vaaleaverinen, puristautui sisarta vastaan levottomana, hyväilyjen kaipuun valtaamana ja tarkasteli ujusti näyteikkunan hienoja neitosia. Katukäytävällä nuo kolme vaaleaveristä ja mustapukuista lasta muodostivat niin oudon ja samalla miellyttävän ryhmän, että ohikulkijat kääntyivät hymyillen katsomaan surumielistä tyttöä, joka oli herttaisen lapsen ja reippaan pojan seurassa.

Jonkin aikaa oli jo harmaatukkainen paksu mies, jonka kasvot olivat leveät ja keltaiset, katsonut heitä toisella puolen katua olevan kauppansa ovelta. Hän oli raivostuneena ja hammasta purren seurannut vastapäisen tavaratalon heräämistä, kun hän huomasi lapset, joiden ilmeinen ihastus yhä enemmän katkeroitti hänen mieltään. Senkin hölmöt siinä töllistelivät silmäkääntäjien kujeita.

– Entäpä setä! sanoi Denise äkkiä kuin unesta heräten.

– Tämähän on Michodièrenkatu, Jean vastasi. – Täällä kai hän asuu.

He kääntyivät katsoen ylös ja näkivät juuri edessään sen oven yläpuolella, mistä tuo paksu mies heitä tarkasteli, vihreäksi maalatun nimikilven: *Vanhan Elbeufin tehtaan verkaa ja flanelleja. Baudu, Hauchecornen seuraaja*. Talo, jonka ruskealla vesivärillä töhrityssä seinässä tuo kilpi kellertävine, sateen haalistamine kirjaimineen oli, näytti aivan litistyneen sitä ympäröivien Ludvig XIV: n tyylisten isojen rakennusten alle. Siinä ei ollut kadun puolella kuin kolme ikkunaa, ne olivat neliömäisiä, vailla kaihtimia, kaunistuksena vain kaksi ristissä olevaa rautatankoa, jotka jakoivat ne neljään ruutuun. Mutta tässä alastomuudessa hämmästytti Deniseä, jonka silmät vielä olivat täynnä vastapäätä olevan tavaratalon komeutta, varsinkin pohjakerroksessa sijaitseva myymälä, matala ja kuin kasaan painunut, ja sen päällä olevan ahtaan välikerroksen puolikuunmuotoiset ikkunat, jotka toivat mieleen vankilan. Lasinvihreä laudoitus, samaa väriä kuin kilpikin, mutta ajan ruskettama ja tummentama, ympäröi kahta mustana ammottavaa, pölyistä näyteikkunaa, joiden takaa hämärästi erotti päällekkäin ladottuja kangaspakkoja. Selällään oleva ovi näytti johtavan pimeään kellariholviin.

– Tuossahan se on, Jean sanoi.

– No niin, täytyy mennä sisään, päätteli Denise. – Pépé, tulehan nyt!

He lähestyivät epäröiden, ujouden valtaamina. Kun heidän isänsä oli kuollut samaan kuumetautiin, joka kuukautta aikaisemmin oli vienyt heiltä äidin, setä oli kuolemantapausten liikuttamana kirjoittanut veljentyttärelleen tarjoten hänelle liikkeessään paikan, jos tämän tekisi mieli lähteä Pariisiin onnensa hakuun. Mutta siitä oli jo melkein vuosi, ja tyttö katui nyt, että oli lähtenyt matkaan ilmoittamatta sedälleen. Eihän setä tuntenut heitä, koska hän ei ollut kertaakaan käynyt Valognes'issa sittenkun oli lähtenyt sieltä aivan nuorena ruvetakseen asiapojaksi Hauchecornen verkakauppaan, jossa oli vähitellen kohonnut omistajan vävyksi.

– Onkohan herra Baudu kotona? Denise kysyi uskaltaen vihdoin puhutella paksua miestä, joka katseli heitä ihmetellen.

– Minä olen Baudu, vastasi tämä.

Denise punastui ja sammalsi:

– Sepä hyvä!.. Minä olen Denise, ja tämä tässä on Jean ja tämä on Pépé. Olemme tulleet luoksenne, niinkuin näette, setä.

Baudu hätkähti. Hänen keltaiset kasvonsa pingottuivat, ja hänen vihaisten silmiensä katse kävi harhailevaksi. Hän takertui puheessaan, sillä nähtävästi hän ei ollut moneen aikaan ajatellut tätä perhettä, joka nyt oli heittäytymässä hänen niskoilleen.

– Vai niin! Vai olette tulleet! hän toisti moneen kertaan hitaasti ja painokkaasti. – Mutta Valognes'issahan teidän piti olla!.. Miksikä ette ole Valognes'ssa?..

Denisen täytyi selittää. Hiljaisella, hiukan vapisevalla äänellä hän kertoi asiansa. Kun isä oli kuollut kulutettuaan viimeisenkin roponsa onnettomaan värjäyslaitokseen, Denisen oli täytynyt pitää huolta kaikista. Hänen palkkansa Cornaillen liikkeessä ei riittänyt heille. Jean oli kyllä ollut työssä erään puusepän luona, missä hän oli korjailnut vanhoja huonekaluja, mutta hänelle ei maksettu palkkaa. Kumminkin poika mieltyi vanhoihin esineisiin ja rupesi itsekin veistämään puuta. Kerran sitten löydettyään norsunluunkappaleen, hän oli huvikseen veistänyt ihmisen pään, jonka eräs ohikulkeva herra oli nähnyt. Juuri tämä herra oli saanut heidät lähtemään Valognes'ista hankkimalla Jeanille paikan Pariisiin erään norsunluutöiden valmistajan luo.

– Voitteko kuvitella, setä, Jean pääsee jo huomenna oppiin uuden mestarinsa luo. Hänelle annetaan siellä ruoka ja asunto, eikä hänen tarvitse maksaa mitään... Silloin ajattelin, että Pépé ja minä tulisimme kyllä myös toimeen. Onnettomammiksi kuin Valognes'issa emme ainakaan voi tulla.

Mutta jotakin hän jätti kertomatta. Hän ei puhunut Jeanin rakkausseikkailusta mitään, ei mitään tämän kirjeistä eräälle pikkukaupungin hienon perheen tyttärelle eikä aidan yli vaihdetuista suudelmista; koko tuosta häväistysjutusta, minkä johdosta hän oli päättänyt lähteä Valognes'ista. Hän oli tahtonut seurata veljeään Pariisiin valvoakseen levottomana pikku äitinä tuota suurta, kaunista poikaa, joka oli niin iloinen ja johon kaikki naiset mieltäivät.

Setä ei vielä tyyntynyt. Hän alkoi jälleen kysellä. Mutta nyt hän sinutteli tyttöä kuultuaan hänen puhuvan sillä tavalla veljistään.

– Vai ei isäsi siis jättänyt teille mitään perintöä. Enkö minä neuvonut häntä tarpeeksi, ettei hänen pitänyt sekaantua tuon värjäyslaitoksen ostamiseen. Vai näin sinä siis jäit, nämä veitikat niskoillesi. Ja sinunko on pitänyt elättää koko tätä joukkoa!

Åreys oli haihtunut hänen kasvoiltaan, eivätkä hänen silmänsä näyttäneet enää vihaisilta niinkuin äsken hänen katsellessaan Naisten Aarreaittaa. Äkkiä hän huomasi sulkevansa heiltä tien.

– No niin, hän sanoi, – koska nyt kerran olette tulleet... Käykäähän sisälle! Parempi se kuin laiskotteleminen jonninjoutavien hullutusten vuoksi.

Heitettyään viimeisen vihaisen katseen näyteikkunoihin toiselle puolen katua hän päästi lapset sisään astuen itse ensimmäisenä myymälään ja huutaen vaimolleen ja tyttärelleen:

– Elisabeth, Geneviève, tulkaapa tänne! Täällä on teille vieraita.

Denise ja hänen veljensä astuivat epäröiden pimeään kauppaan. Kadun kirkkaan päivän sokaisemina he räpyttivät silmiään ja koettelivat jalalla permantoa ennen kuin uskalsivat liikkua eteenpäin. Painautuen näin vielä lähemmäksi toisiaan, pienokainen ison siskon jaloissa ja vanhempi veli viimeisenä, he tulivat sisään levottomuudesta värähtelevä kohteliaisuuden hymy huulilla. Heidän surupukunsa kuvastuivat mustina ovesta tulvivaa aamukirkkautta vastaan, ja viistosti lankeava valo kultasi heidän vaaleat hiuksensa.

– Niin, käykää sisään vain, toisti Baudu.

Muutamin sanoin hän selitti asian rouva Baudulle ja tyttärelleen.

Rouva Baudu oli pieni, kalpea, vähäverisyyttä poteva nainen, hiukset, huulet, jopa silmätkin olivat lähes valkeat. Geneviève, joka oli perinyt äitinsä kivulloisuuden, muistutti voimattomuudessaan ja värittämyydessään varjossa kasvanutta tainta. Vain hänen tukkansa, komea, musta tukka, tuuhea ja raskas, kuin ihmeestä kasvanut, loi hänen piirteilleen surullista viehätystä.

– Käykää sisään, sanoivat naiset vuorostaan. – Tervetuloa!

He tarjosivat Deniselle myyntipöydän takana olevaa istuinta. Pépé kiipesi heti siskonsa syliin ja Jean asettui hänen viereensä nojaten laudoitukseen. Tuntui jo paremmalta ja he katselivat myymälää, jonka pimeyteen heidän silmänsä olivat jo tottuneet. Nyt he erottivat jo matalan ja savun mustaaman

katon, tammiset, kiiltäviksi kuluneet myyntipöydät ja satavuotiset, rautavanteiset kaapit. Synkkiä kangaspakkoja kohosi aina kattohirsiin asti. Verkkojen värjäämiseen käytettyjen väriaineiden haju, kemiallisten aineiden väkevä lemu, levisi ilmaan lattian kosteuden väkevöimänä. Huoneen perällä eräs neiti ja kaksi kauppa-apulaista järjesteli valkeita flanellipakkoja.

– Tahtoisikohan tuo pikku mies mielellään jotakin suuhunsa? rouva Baudu sanoi hymyillen Pépelle.

– Kiitos vaan, sanoi Denise. – Mutta olemme asemalta tullessa juoneet maitoa eräässä kahvilassa.

Vastaten Genevièven katseeseen, joka kysyvästi tutki lattialla olevaa pientä tavarakääröä, Denise jatkoi:

– Olen jättänyt matkakirstumme asemalle.

Hän punastui. Ymmärsihän hän toki, ettei kysymättä saanut tuppautua ihmisten luo. Jo heti rautatievaunussa junan lähdettyä Valognes'ista hän oli syvästi katunut ajattelemattomuuttaan; ja sentähden hän oli perille tultua jättänyt matkakirstun asemalle ja hankkinut lapsille aamiaista.

– Kas niin, Baudu sanoi äkkiä. – Pitkistä puheista ei ole mihinkään... Parempi sanoa suoraan sanottavansa. Olen kirjoittanut sinulle, se on totta, mutta siitä on jo vuosi, ja näetkö tyttäreni, liike ei ole lainkaan edistynyt sillä aikaa...

Hän vaikenä. Liikutus, jota hän ei tahtonut näyttää, katkaisi lauseen.

Rouva Baudu ja Geneviève laskivat nöyrän näköisinä katseensa maahan.

– Kyllä, Baudu jatkoi, – kyllä kai siitä selvittää, en minä hätäile... Mutta meidän on täytynyt vähentää henkilökuntaa; minulla ei ole enää apulaisia kuin kolme. Eivätkä ajat ole nyt sellaiset, että voisin ottaa neljännen. Sanalla sanoen, en voi nyt ottaa sinua luokseni niinkuin lupasin, lapsi parka.

Denise kuunteli häntä kalpeana jännityksestä. Baudu jatkoi yhä kiivaammin:

– Siitä olisi yhtä vähän hyötyä sinulle kuin meillekin.

– Hyvä on, setä, sai Denise lopulta vaivoin sanotuksi. – Koetan selvittää jotenkin.

Baudu enempää kuin hänen vaimonsakaan eivät olleet kovia ihmisiä. Onni vain ei ollut koskaan suosinut heitä. Siihen aikaan, jolloin liike menestyi, heillä oli ollut viisi poikaa kasvatettavana. Näistä kolme oli kuollut kahdenkymmenen iässä, neljäs oli joutunut huonoille jäljille, ja viides oli äskettäin purjehtinut kapteenina Meksikoon. Nyt oli vain Geneviève jäljellä. Perheen elatus oli niellyt suuria summia, ja sitten Baudu oli kuluttanut viimeiset varansa ostamalla Ramboulet'sta, appensa kotiseudulta, ison talorähjän. Vanhan rehellisyysintoilijan sielussa olikin katkeruus yhä enemmän päässyt valloille.

– Olisi ollut parempi ilmoittaa tulosta, hän jatkoi suutuksissaan omasta kovuudestaan. – Olisit kirjoittanut, niin minä olisin kehoittanut sinua jäämään sinne missä olit... Kun isäsi kuolemasta ilmoitettiin minulle, niin sanoin hitto vieköön, mitä sellaisessa tilanteessa sanotaan. Mutta sinä tulla tupsahdat muutta mutkitta... Se on kiusallista.

Hän korotti äänensä kuin etsiäkseen helppoa ratkaisua. Hänen vaimonsa ja tyttärensä eivät uskaltaneet kohottaa silmiään maasta. He olivat tottuneet nöyrästi kuuntelemaan koettamattakaan koskaan vastustella. Jean kalpeni, mutta Denise painoi pelästyneen pikku veljensä rintaansa vasten. Kaksi suurta kyyneltä vierähti hänen silmistään.

– Hyvä on, setä, hän toisti. – Kyllä me menemme pois.

Silloin Baudu äkkiä hillitsi itsensä. Syntyi painostava hiljaisuus.

Sitten hän jatkoi jurosti:

– En minä aio ajaa teitä ulos... Koska kerran olette tulleet, niin saatte olla meillä yötä. Tottapahan sitten nähdään.

Rouva Baudu ja Geneviève vilkaisivat perheen isäntään ja ymmärsivät että heidän oli lupa toimia. Kaikki selveni. Jeanistahan ei tarvinnut pitää huolta. Mitä Pépéhen tuli, niin hänelle oli mainio asunto rouva Gras'n luona, vanhan rouvan, joka asui Orties'nkadun varrella ja otti lapsia täysihoidtoon neljästäkymmenestä frangista kuukaudessa. Denise sanoi, että hänellä oli rahaa maksaa

ensimmäinen kuukausi. Siis hänelle itselleen vain oli hankittava paikka. Kyllä kai paikka löytyisi tästäkin kaupunginosasta. – Eikö Vinçard tarvinnut apulaista? sanoi Geneviève.

– Niin, todellakin, taisipa tarvita, huudahti Baudu. – Aamiaisen syötyämme lähdemme käymään siellä. Täytyy takoa raudan ollessa kuumaa.

Yksikään ostaja ei tullut keskeyttämään perheneuvottelua. Myymälä pysyi pimeänä ja tyhjänä.

Perällä kauppa-apulaiset ja neiti jatkoivat työtään kuiskaillen. Mutta sitten kolme naista astui kauppaan ja Denise jäi hetkeksi yksin. Hän suuteli Pépétä sydän raskaana, ajatellessaan että heidän oli piakkoin erottava. Lapsi, hyväilynhaluinen kuin kissanpoika, peitti kasvonsa sanaakaan sanomatta. Kun rouva Baudu ja Geneviève palasivat, he sanoivat poikaa hyvin kiltiksi. Denise kertoi, ettei lapsi koskaan telminyt, koko päivän se oli ääneti haluten vain hyväilyjä. Sitten he puhelivat aamiaiseen saakka lapsista, talusasioista, elämästä Pariisissa ja maalla, katkonaisin lausein ja aivan yleisesti, sukulaisina, joista tuntuu hiukan tukulalta, etteivät tunne toisiaan. Jean oli mennyt kaupan ovelle eikä tullut enää sisälle. Hän katseli kadulla viliseviä joukkoja hymyillen ohimeneville sieville tytöille.

Kymmenen aikaan palvelustyttö kutsui aamiaiselle. Tavallisesti pöytä oli katettu Baudulle, Genevièveille ja ensimmäiselle kauppa-apulaiselle. Toinen pöytä katettiin yhdentoista aikaan rouva Baudulle, toiselle kauppa-apulaiselle ja neidille.

– Nyt syömään! verkakauppias huudahti kääntyen veljentyttärensä puoleen. Kun perhe oli asettunut pöytänsä ahtaassa ruokasalissa, isäntä kaipasi ensimmäistä kauppa-apulaista, joka hiukan myöhästyi.

– Colomban!

Nuori mies saapui pyytäen anteeksi; hän oli ensin tahtonut järjestää flanellin. Colomban oli kahdenkymmenenviiden ikäinen ovela nuorukainen, ruumiinrakenteeltaan raskas, rehellisyyden leima kasvojen samoin kuin ison, pehmeähuulisen suun piirteissä, mutta silmissä viekkautta.

– Joutavia, kaikella on aikansa, Baudu sanoi, leikellen jyrkästi istuen kylmää vasikanpaistia täsmällisesti ja varovasti niinkuin ainakin tarkkaan silmäänsä luottava liikkeen esimies, joka erehtyy tuskin grammastakaan.

Hän jakoi kaikille heidän osansa, leikkasipa leivänkin. Denise oli ottanut Pépén viereensä auttaakseen häntä syömisessä. Mutta huoneen pimeys vaivasi häntä. Hän oli tottunut kotiseutunsa suuriin, valoisiin huoneisiin, ja hänestä tuntui ahdistavalta. Ainoa ikkuna aukeni pienelle sisäpihalle, josta ei päässyt kadulle muuten kuin kulkemalla talon pimeän käytävän läpi, ja kostea, haiseva piha, jota vähäinen valonheijastus niukasti valaisi, muistutti kaivon pohjaa. Talvipäivinä huoneessa täytyi polttaa kaasua aamusta iltaan. Kirkkaalla ilmalla, kun ei tarvinnut kaasua sytyttää, oli huone vieläkin surkeampi. Kului vähän aikaa, ennenkuin Denise tottui tarpeeksi valaistukseen voidakseen erottaa ruuan lautaseltaan.

– Siinä poika, joka ei lykkää ruokaa luotaan, Baudu virkkoi nähdessään, että Jean oli lopettanut paistinsa. – Jos hänestä on yhtä kovaksi työntekijäksi kuin paistinsyöjäksi, niin kyllä hänestä mies tulee... Mutta sinä, tyttäreni, et syö?.. Ja sano minulle, kun saamme nyt rauhassa keskustella, miksi et mennyt naimisiin Valognes'issa. Denise päästi lasin johon oli tarttunut.

– Naimisiinko minä! hän huudahti. – Voi, setä, ettehän toki tarkoittane... Entä lapset!

Hänen täytyi nauraa, sillä niin hullunkuriselta tuntui hänestä ajatus.

Kuka sitäpaitsi hänestä olisi huolinut? Hän oli köyhä ja pieni kuin kiuru eikä edes kaunis. Eikö mitä! Hän ei aikonut koskaan naimisiin.

Olihan hänellä jo kahdessa lapsessa tarpeeksi.

– Olet väärässä, vastasi Baudu. – Nainen tarvitsee aina miehen tuekseen. Jos olisit ottanut kunnon pojan, niin et olisi joutunut kiertämään veljinesi Pariisin katuja kuin mustalaiset.

Hän keskeytti jakaakseen säästävaisesti ja täsmällisesti, ketään erityisesti suosimatta, uuden ruokalajin, silavassa paistetut perunat, jotka palvelija toi pöytään. Osoittaen lusikallaan Genevièveä ja Colombania hän jatkoi:

– Nuo aikovat viettää häitä ensi keväänä, jos kauppa käy tänä talvena hyvin.

Sellainen oli tämän kauppahuoneen tapa. Sen perustaja, Aristide Finet, oli naittanut tyttärensä ensimmäiselle kauppa-apulaiselleen Hauchecornelle, ja Baudu itse, jolla ei ollut Michodièrenkadulle saapuessaan kuin seitsemän frangia taskussaan, oli nainut isä Hauchecornen tyttären Elisabethin. Nyt hän vuorostaan aikoi antaa tyttärensä Genevièven ja kauppahuoneen Colombanille, niin pian kuin kauppa taas alkaisi vilkastua. Syy miksi hän näin viivytteli kolme vuotta sitten päätetyn liiton toteuttamista, oli hänen ääretön tunnollisuutensa, jonkinlainen itsepintaisuus rehellisyydessä. Kun liike oli joutunut hänelle, se oli ollut sangen tuottava; nyt hän ei puolestaan tahtonut luovuttaa sitä vävyille, ennenkuin ostajamäärä taas oli entisellään ja asiat paranemaan päin.

Baudu jatkoi yhä puhettaan ja esitteli Colombania, joka oli kotoisin Rambouillet'sta niinkuin rouva Baudun isäkin. Kymmenen vuotta hän oli jo palvellut liikkeessä, työssä aamusta iltaan, hän oli toimelias mies. Täydellä syyllä hän oli kohonnut arvoonsa. Eikä hän ollut ihan mitätöntä sukuakaan. Olihan hänen isänsä kuuluisa huijari Colomban, eläinlääkäri, joka oli tunnettu koko Seine-et-Oisessa, ammatissaan taitava, mutta sellainen syömäri, että pisti poskeensa mitä vain eteen sattui.

– Jumalan kiitos, kauppias lopetti, – joipa isä ja mässäsi, mutta poika on meillä oppinut tuntemaan rahan arvon.

Baudun puhellessa Denise tarkasteli Colombania ja Genevièveä. He istuivat rinnan pöydässä, mutta tuntuivat välinpitämättömiltä, eivät punastuneet eivätkä hymyilleet. Siitä alkaen kun tuli taloon Colomban oli elänyt tämän ratkaisun toivossa. Hän oli läpikäynyt kaikki asteet ja kohonnut asiapojasta ja halvasta palkkalaisesta talonväen uskotuksi ja seuralaiseksi osoittaen aina samaa kärsivällisyyttä, samaa sääntillisyyttä työssään ja samaa harrastusta tähän avioliittoon, joka oli hänestä kaikin puolin mainio ja kunniallinen kauppa. Hän oli niin varma siitä, että Geneviève kerran tulisi hänen omakseen, ettei muistanut enää sitä toivoakaan. Tyttö puolestaan oli tottunut rakastamaan häntä, mutta hän rakasti umpimielisen luonteensa vakavuudella, intohimoisella kiihkyydellä, josta hän ei itsekään, yksitoikkoisen ja säännöllisen arkielämänsä vieressä, tiennyt mitään.

Denise ajatteli velvollisuudekseen vastata jotakin ja sanoi kohteliaasti hymyillen:

– Hyvähän tietysti on, että mieltyy toisiinsa ja kun on varoja siihen.

– Niin, sehän se aina lopuksi tulee eteen, julisti Colomban, joka ei ollut tähän asti sanonut sanaakaan, sillä hän oli hidas syöjä.

Geneviève sanoi vuorostaan luotuaan sulhaseensa pitkän katseen:

– Kun vain on rakkautta ja hyvää sopua, niin kaikki selviää itsestään.

Heidän lempensä oli syntynyt ja kasvanut vanhan Pariisin ummehtuneessa ilmassa. Se oli kuin kellarissa puhjennut kukka. Kymmenen vuoden aikana Geneviève oli seurustellut vain tämän yhden miehen kanssa. Päiväkaudet tyttö oli hääriinyt hänen seurassaan verkapakkapinojen takana pimeässä puodissa; aamuin ja illoin he olivat istuutuneet saman pöytään toistensa viereen, aina samassa kaivomaisen kolkossa ruokasalissa. He eivät olisi voineet olla paremmin piilossa, tarkemmin maailmalta kätkeytyinä maallakaan lehtojen siimeksessä. Mutta nuoren tytön mielessä oli heräämässä epäily, mustasukkaisuuden aavistus, joka kerran oli opettava hänelle, että hän oli antautunut iäksi, siksi että varjo, jossa hän hapuili, esti häntä näkemästä muita, siksi hänen sydämensä oli tyhjä ja hänen päivänsä ilottomat.

Denise luuli huomaavansa tuon levottomuuden oireen Genevièven sulhaseensa luomassa katseessa, ja hän vastasi ystävällisen osanottavaisena:

– Kyllä kai sopua on, kun vain on rakkautta.

Mutta Baudu suoritti edelleen mahtavana isännän tehtäviä. Hän oli jakanut juuston, ja sukulaistensa kunniaksi hän käski tuoda toisenkin jälkiruoan, viinimarjahilloa, tavaton tuhlaavaisuus, joka näytti hämmästyttävän Colombania. Pépé, joka tähän asti oli ollut hyvin kiltti, käyttäytyi sopimattomasti hillon nähdessään, Jean taas innostuneena kuuntelemaan, kun puhuttiin häistä, katseli serkkuaan Genevièveä, joka oli hänestä liian hiljainen, liian kalpea, ja hän vertasi mielessään tätä pieneen valkeaan, mustakorvaiseen ja punasilmäiseen kaniiniin.

– Tarpeeksi juttuja, ruokavuoro muille! kauppias sanoi nousten pöydästä osoittaen aterian päättyneen. – Yhden ylimääräisen nautinnon ei välttämättä tarvitse johtaa toiseen.

Rouva Baudu, toinen kauppa-apulainen ja neiti asettuivat nyt vuorostaan pöytään. Denise jäi taas yksin ja istuutui ovelle odottamaan, milloin setä joutaisi tulemaan hänen kanssaan Vinçard'in luo. Pépé leikki kiltisti ja Jean oli uudestaan asettunut ulko-oven kynnykselle jatkamaan havaintojaan. Lähes tunnin ajan Denise seurasi hiljaisena katselijana mitä hänen ympärillään tapahtui. Aika-ajoin tuli kauppaan ostajia, naisia, ensin yksi, sitten kaksi yhdessä. Mutta kaupan elämä ei tuntunut vilkastuvan. Sama ummehtunut haju, sama puolihämärä, missä entisten aikojen sävyisiä ja koristeeton kaupankäynti kitui hylättynä vanhuuttaan. Deniseä innostutti Naisten Aarreaitta, joka toisella puolen katua kohosi loistossaan ja jonka näyteikkunoita näki avoinna olevasta ovesta. Taivas oli yhä pilvessä, ja hieno usvan kaltainen sade täytti ilman lämpimällä kosteudella, jossa oli ikäänkuin pölyksi hajonnutta auringonpaistetta. Tämän kalvakan päivän valossa tavaratalo vilkastui koko ajan, täyttyi ostajista.

Denisen valtasi outo tunne. Tavaratalon sisässä ikäänkuin jyskytti korkeapaineen alaisena kone, jonka tärehdykset ulottuivat näyteikkunoihin asti. Ikkunat eivät enää päilyneet kylminä niinkuin aamulla, vaan värähtivät hehkuvina sisäisen jyskeen voimasta. Väkeä kokoontui niiden eteen, naisia, jotka tuuppivat toisiaan, kokonainen valtaisa hurjistunut joukko. Kadulla kuohuvan intohimon vaikutuksesta kankaat heräsivät eloon, pitsit lehahtivat lentoon ja yhtyivät hienoksi verhoksi, joka verkalleen laskeutui peittäen kuumeesta hehkuvilta katseilta tavaratalon salaperäisinä houkuttelevat syvyudet. Tanakat verkkapakat hengittivät paisuttaen viekoittelevasti paksun ja jykevän rintansa. Puvut aaltoilivat yhä enemmän eläviltä näyttävien mannekiinien hartioilla, ja samettinen vaippa, täyteläisten olkapäiden kannattamana, kohotti notkean ja elämästä lämpimän vartalonsa aaltoilevine povineen ja keiuvine lanteineen. Kuumuus, joka sai koko talon hehkumaan, syntyi myynnistä, väentungoksesta myyntipöytien ympärillä, mistä kadulla seisojallakin oli aavistus. Koneen yhtämittaista jyskettä ylläpitivät ostajajoukot, jotka tunkeilivat näytehylyjen ympärillä, huumaantuivat houkuttelevista tavaroista ja joutuivat kassanhoitajien käsiin. Kaikki oli järjestetty säännölliseksi ja konemaisen täsmälliseksi, naislaumat liikkuvat hammasrattaiston voimasta.

Jo aamusta alkaen Denise oli kuullut kiusaajan äänen. Tavaratalo, jossa yhdessä tunnissa kävi enemmän väkeä kuin Cornaillen liikkeessä kuudessa kuukaudessa, hurmasi häntä ja houkutteli luokseen. Hänen halussaan lähestyä sitä oli epämääräistä pelkoa, joka vielä lisäsi sen vetovoimaa. Samalla hänen setänsä liike alkoi tuntua hänestä vastenmieliseltä. Syytä ymmärtämättä hän tunsu halveksivansa, kammoavansa tätä vanhanaikaisen kaupankäynnin kolkkoa soppea. Kaikki hänen täällä kokemansa tunnelmat, hänen levottomuutensa hänen tullessaan sisään, hänen ahdistuksensa sukulaisten nyrpeän tervehtimisen johdosta ja ikävä aamiainen vankilamaisen kolkossa ruokasalissa, hänen raukaiseva odotuksensa keskellä tämän loppua tekevän talon torkkuvaa eristyneisyyttä yllyttivät hänet vastarintaan ja saivat hänet intohimoisesti tavoittelemaan elämää ja valoa. Ja vaikka hän hyvänluontoisena koetti sukulaistensa tähden hillitä itseään, hänen katseensa palasi yhä uudelleen Naisten Aarreaittaan, ikäänkuin hänessä piilevä myyjätär olisi pyrkinyt lämmittelemään tuon suuren, hehkuvan myyntilieden ääreen. Ja häneltä pääsi huomaamatta:

– Siellä ainakin käy väkeä!

Mutta hän katui heti huomattessaan, ettei ollut enää yksin. Rouva Baudu, joka oli noussut pöydästä, seiso i hänen vieressään tavallista kalpeampana tuijottaen väröttömällä silmillään samaan suuntaan kuin hänkin. Vaikka naisraukka tahtoikin alistua kohtalon iskuun, hän ei kuitenkaan kestänyt nähdä hirviötä, joka pöyhkeili toisella puolen katua, tuntematta silmäluomiensa paisuvan epätoivon kyynelistä. Geneviève oli tullut myös ovelle ja katseli levottomana Colombania, joka huomaamatta häntä ihaili valmiiden vaatteiden myyjättäriä, joilla oli myyntipöytänsä vastapäätä olevassa välikerroksen ikkunassa. Baudu itse, kasvot vihasta vääntyneinä, sanoi vain:

– Ei kaikki kultaa, mikä kiiltää. Kärsivällisyyttä vain.

Nähtävästi hän perheylpeydestä hillitsi katkeran sanatulvan, jona hänen vihansa pyrki purkautumaan. Itserakkaus esti häntä heti paljastamasta tunteitaan noille lapsille. Vihdoin, riistäytyen vaivalloisesti irti vastapäätä loistavan talon katselemisesta, hän kääntyi sanoakseen:

– No niin, lähdetään nyt käymään Vinçard'illa. Paljon on paikanhakijoita, ja huomenna on jo kenties myöhäistä.

Mutta ennen lähtöä hän käski toisen kauppa-apulaisen mennä asemalle noutamaan Denisen matkakirstun. Rouva Baudu puolestaan, jolle tyttö uskoi Pépén, sanoi tahtovansa käyttää joutohetken käydäkseen lapsen kanssa Orties'nkadulla rouva Gras'n luona ja sopiakseen asiasta. Jean lupasi siskolleen, ettei hievhada puodista.

– Meillä on vain parin minuutin matka, Baudu selitti kulkiessaan veljentyttärensä kanssa Gailloninkatua. – Vinçard on perustanut silkkikankaiden erikoisliikkeen, jolla vielä on melkoisen hyvä kauppavaihto. Tietysti hänelläkin on vaikeuksia niinkuin kaikilla, mutta hän on terävä mies, joka saituudellaan saa tilit tasaantumaan. Luulenpa kumminkin, että hänellä on aikomus lopettaa luuvalonsa takia.

Silkkikauppa sijaitsi Neuve-des-Petits-Champs'inkadun varrella lähellä Choiseulin kauppakujaa. Se oli puhdas ja valoisa, sisustettu uudenaikaisen ylellisesti ja mukavasti, mutta pieni ja vähävarastoinen. Baudu ja Denise tapasivat Vinçard'in tärkeässä neuvottelussa kahden herran kanssa.

– Älkää välittäkö meistä, verkakauppias huusi, – meillä on aikaa odottaa.

Peläten häiritsevänsä hän palasi ovelle, missä kuiskasi Denisen korvaan:

– Tuo laiha on Aarreaitassa, silkkiosaston alijohtaja, ja toinen, tuo paksu mies, on silkkitehtailija Lyonista.

Denise luuli ymmärtävänsä, että Vinçard koetti myydä kauppaansa Robineaulle, Naisten Aarreaitan virkailijalle. Silmää räpäyttämättä, kunniallisen ja arvokkaan näköisenä hän vakuuttamalla vakuutti, ollen kuitenkin mies, jolle valat ja kunniasanat eivät paljoakaan merkitse. Hänen puheestaan päätellen liike oli kultakaivos, josta hänen oli pakko luopua kirotun sairauden takia. Hän keskeytti puheensa yhtä kyytiä valittaen kipujaan ulkonaisen rehevän terveytensä vastaväitteistä huolimatta. Mutta hermostuneena ja kärsimättömänä Robineau ei malttanut kuunnella. Hän tiesi kuinka tukala erikoisliikkeiden oli tulla toimeen ja tiesipä vielä mainita erään silkkikaupan, joka oli joutunut häviöön, siksi että oli liian lähellä Aarreaittaa.

– Tuhat tulimmaista, kummako jos Vabre keikahti! Hänen vaimonsahan hävitti kaikki... Ja sitäpaitsi mehän olemme viidensadan metrin päässä Aarreaitasta, kun sitävastoin Vabre oli ihan vieressä, ovet rinnakkain.

Gaujean, silkkitehtailija, sekaantui keskusteluun, ja äänet hiljenivät. Hän väitti suuria tavarataloja Ranskan teollisuuden turmioksi. Kolme, neljä liikettä määräsi teollisuudelle sen lait. Hän viittaili siihen, että ainoa keino niiden vastustamiseksi oli pikkukauppojen suosiminen ja varsinkin erikoisliikkeiden, joille tulevaisuus kuului, hän lupasi suuren luotonkin Robineaulle.

– Ja kuinka Aarreaitta onkaan käyttäytynyt teitä kohtaan! Palkitseeko se palvelijansa työt? Nylkemiskoneita ne vain ovat nuo tavaratalot, ihmisten häviöksi. Jo aikoja sitten teidän olisi pitänyt päästä osastonne johtajaksi. Mutta kaikista lupauksista huolimatta paikka annettiin Bouthemont'ille, joka tuli syrjästä ja jolla ei ollut mitään oikeutta siihen.

Tuo vääryyden tekemä haava oli vielä niin veres, että Robineau oli vaikea kestää viittausta siihen. Mutta sittenkin hän epäili. Rahat eivät näet olleet hänen omiaan. Ne olivat hänen vaimonsa, joka oli perinyt kuusikymmentätuhatta frangia, ja tuon rahasumman käyttäminen oli hänelle sangen arka asia. Epäilyttävään yritykseen hän ei ainakaan tahtonut sitä panna, mieluummin hän olisi katkaissut itseltään kätet.

– En uskalla vielä päättää, hän sanoi lopuksi. – Saatte antaa minulle miettimisaikaa. Sittenpä hän nähdään.

– Niin kuin tahdotte, sanoi Vinçard, salaten pettymyksensä suopeaan hymyyn. – Eipä siitä minulle ole tappiota. Jospa vain ei noita kipuja olisi...

Ja lähestyksen ovellaseisojia hän kysyi:

– Millä voin palvella teitä, herra Baudu?

Verkakauppias, joka oli kuunnellut toisella korvallaan keskustelua, esitti Denisen, kertoi hänen olosuhteistaan minkä piti sopivana ja sanoi hänen palvelleen kaksi vuotta pikkukaupungin liikkeessä.

– Ja koska haette hyvää myyjätärtä, niinkuin olen kuullut...

Vinçard teeskenteli epätoivoista.

– No pahastipa sattui, sanoi hän. – Olen jo viikon päivät hakenut myyjätärtä, ja ennätin juuri ottaa palvelukseeni tytön, tuskin kahtakaan tuntia sitten.

Syntyi äänettömyys. Denise näytti masentuneelta. Silloin Robineau, joka katseli säälien häntä, epäilemättä hänen köyhän asunsa takia, uskalsi huomauttaa:

– Tiedän, että meillä tarvitaan myyjätär valmiiden vaatteiden osastolle.

Baudu ei voinut pidättää sydämestään kohoavaa huutoa:

– Teilläkö? Ei, hitto vieköön!

Sitten hän meni hämilleen. Denise punastui korvia myöten. Tuohonko suureen tavarataloon? Uskaltaisiko hän! Ajatus että se olisi mahdollista sai hänen rintansa paisumaan ylpeydestä.

– Miksikä niin? Robineau kysyi hämmästyen. – Päinvastoin sehän olisi neidille suureksi onneksi... Minun mielestäni hänen pitäisi huomenna mennä osaston johtajattaren, Aurélie rouvan luo. Eihän se mitään; pahin mikä voi sattua on, etteivät ota.

Verkakauppias yritti sanoa jotakin peittääkseen vastenmielisyytensä. Kyllähän hän tunsu Aurélie rouvan tai ainakin hänen miehensä, kassanhoitajan. Paksu mies, jolta oli käsi katkennut omnibusvaunun alla, eikö niin? Sitten hän sanoi äkkiä kääntyen Deniseen:

– Se on hänen asiansa eikä minun... Onhan hän vapaa päättämään.

Ja hän lähti käteltyään Gaujeania ja Robineauta. Vinçard seurasi häntä ovelle yhä huonoa onnea päivitellen. Denise jäi hetkeksi ujona keskelle lattiaa haluten pyytää Aarreaitan mieheltä tarkempia tietoja. Mutta hän ei uskaltanut, kumarsi vuorostaan ja sanoi yksinkertaisesti:

– Kiitos!

Kadulla Baudu ei sanonut sanaakaan, käveli vain kiireisesti, kuin omien ajatuksiensa ajamana, niin että Denisen täytyi juosta pysyäkseen hänen rinnallaan. Kun he tulivat Michodièrenkadulle ja koti oli jo näkyvässä, eräs Baudun naapuri, kauppias hänkin, viittasi kauppansa ovelta luokseen.

– Mitä nyt, isä Bourras? verkakauppias kysyi.

Bourras oli kookas vanhus, tuuheuttainen ja parrakas kuin Vanhan testamentin profeetta, terävät silmät välähtelivät tuuheiden kulmakarvojen alla. Hän kaupitteli keppejä ja sateenvarjoja, suoritti korjauksia ja veisteli varret ja sakarat, minkä johdosta hän oli kaupunginosassaan saavuttanut eräänlaisen taiteilijan maineen. Denise katsahti puodin näyteikkunaan, missä oli sateenvarjoja ja keppejä säännöllisissä riveissä. Sitten hän nosti katseensa ylemmäksi ja hämmästyti talon outoa ulkomuotoa. Se oli vain kaksikerroksinen Aarreaitan ja suuren Ludvig XIV:n tyyliä talon välissä, ikäänkuin ihmeen kautta joutunut ahtaaseen halkeamaan, jonka pohjalla se matalana ja litistyneenä vaivoin pysyi pystyssä. Elleivät kummallakin puolella olevat talot olisi tukeneet sitä, olisi se luhistunut rappeutuneine kattoliuskoineen ja julkisivuineen, joka oli halkeamia täynnä ja josta maali oli valunut puoleksi mädänneelle puiselle nimikilvelle muodostaen siihen pitkiä, ruosteenvärisiä juovia.

– Tiedätkö, hän tahtoo ostaa tämän talon. Kuuluu kirjoittaneen isännälle, Bourras sanoi kohdistuen verkakauppiaseen palavan katseensa.

Baudu kävi vieläkin kalpeammaksi ja hänen selkensä kyyristyi. Syntyä äänettömyys. Miehet tuijottivat toisiinsa synkän näköisinä.

– Eipä sitä tiedä mikä tässä vielä eteen tulee, Baudu sanoi vihdoin.

Silloin ukko Bourras kiivastui ja ärjyi pudistaen päätään, niin että hänen iso partansa liehui tuulessa:

– Ostakoon vain talon ja maksakoon siitä vaikka nelinkertaisen hinnan!.. Mutta sen minä vannon, että minun eläessäni hän ei vie siitä kiveäkään. Vuokrasopimukseni kestää vielä kaksitoista vuotta... Kyllä minä heille näytän!

Se oli sodanjulistus. Bourras katsahti Naisten Aarreaittaan, jonka nimeä kumpikaan ei ollut maininnut. Hetken aikaa Baudu pudisti päätään sanomatta mitään; sitten hän suuntasi kotiin kadun poikki raskain askelin ja hoki yhtämittaa:

– Herra Jumala! Oi Herra Jumala!

Denise, joka oli kuunnellut, seurasi setäänsä. Samassa rouva Baudukin palasi Pépén kanssa kertoen, että rouva Gras oli valmis ottamaan lapsen luokseen milloin vain tahdottiin. Mutta Jeania ei näkynyt; hän oli kadonnut muiden ollessa poissa, mistä sisar tuli hyvin levottomaksi. Palattuaan hän kertoi innoissaan bulevardien komeuksista. Mutta kohdatessaan Denisen huolestuneen katseen hän punastui. Matkakirstu oli tuotu asemalta ja vieraille valmistettiin yösjä ullakolle, vesikatton alle.

– Entä miten Vinçard'illa kävi? rouva Baudu kysyi.

Verkakauppias kertoi hyödyttömän käyntinsä. Sitten hän lisäsi, että hänen veljentyttärelleen oli kuitenkin ehdotettu toista paikkaa. Ja ojentaen kätensä ylenkatseellisesti Naisten Aarreaittaa kohti hän tiuskaisi:

– Tuonne, vastapäätä.

Koko perhe loukkaantui. Iltapäivällä ensimmäinen pöytä söi viiden aikaan. Denise ja lapset asettuivat aamuksille paikoilleen Baudun, Genevièven ja Colombanin kanssa. Kaasullekin valaisemassa pienessä ruokasalissa oli raskas ruoan haju. Syötiin ääneti. Mutta jälkiruokaa tuotaessa rouva Baudu, joka ei voinut pysyä paikoillaan tuli kaupasta ja asettui istumaan Denisen taakse. Sulku puhkesi ja aamusta asti pidätetty katkeruus tulvi yli äyräittänsä. Kaikki koettivat hakea lievennystä käymällä hirviön kimppuun.

– Oma asiasi se on, olethan vapaa, Baudu sanoi toistamiseen. – Emme me mitenkään tahdo sinuun vaikuttaa... Mutta tietäisitpä vain millainen talo!

Katkonaisin lausein hän kertoi kuuluisan Octave Mouret'n elämäkerran. Oli siinäkin miekkonen! Tulee etelästä Pariisiin rohkeana kuin kuningas, mokoma liehakoiva onnenonkija, ja jo heti kummia kuului! Aina naisten kintereillä, naisten elättinä. Tavattiin kerran sitten verekseltä, ja siitäkö syntyi häväistysjuttu, josta tällä puolen kaupunkia vieläkin puhutaan! Mikä sitten äkkiä lienee pannut rouva Hédouinin häneen rakastumaan ja menemään hänelle. Ja niin hänestä tuli Aarreaitan omistaja.

– Niinpä todellakin, Caroline parka! keskeytti rouva Baudu. – Hän oli minulle vähän sukuakin. Voi, jospa hän vain olisi jäänyt eloon, niin asiat olisivat kääntyneet aivan toisin! Ei hän ainakaan olisi sallinut meitä näin ahdistettavan... Ja Mouret hänet tappoikin. Niinpä juuri, tappoi – rakennuksella! Kun he olivat kerran töitä tarkastamassa, Caroline putosi erääseen onkaloon. Kolme päivää myöhemmin hän kuoli, hän joka ei ollut koskaan sairas, niin terveluontoinen ja kaunis!.. Hänen vertansa on tuon talon peruskiven alla.

Verettömällä ja vapisevalla kädellään hän osoitti tavaratalon suuntaan, ikäänkuin olisi nähnyt sen seinänkin läpi. Denise kuunteli kertomusta kuin kummitustarinaa, ja häntä miltei värisytti. Onnettoman naisen verestä kai johtuikin pelko, joka aamusta alkaen oli sekoittunut tavaratalon hänessä herättämään viehätykseen. Nyt hän luuli näkevänsäkin tuon naisen kellarikerroksen punertavassa rappauksessa.

– Näyttääpä olevan miehelle onneksi, rouva Baudu lisäsi Mouret'n nimeä mainitsematta.

Mutta verkakauppias kohautti halveksivasti olkapäitään naisväen juoruille ja jatkoi kertomustaan selittäen asiaa kauppiaan kannalta katsoen. Naisten Aarreaitta oli Deleuze veljesten perustama v. 1822. Vanhemman veljen kuoltua tytär Caroline oli mennyt naimisiin erään palttinatehtailijan pojan Charles Hédouinin kanssa, ja myöhemmin, leskeksi jäätyään, hän oli ottanut Mouret'n. Vaimonsa mukana Mouret sai siis puolet tavaratalosta. Kolme kuukautta siitä kuoli setä Deleuze puolestaan lapsettomana, niin että kun Caroline oli heittänyt henkensä rakennuksen

perustusta laskettaessa, Mouret jäi ainoaksi perilliseksi ja Aarreaitan hallitsijaksi. Olipa todellakin miekkonen! – Terävä mies, juonittelija, joka panee sekaisin koko kaupunginosan, jos vain saa elää oman päänsä mukaan, jatkoi Baudu. – Hänen hurjat suunnitelmansa taisivat tarttua Carolineenkin, joka oli hiukan haaveellinen. Sillä tämä suostui ostamaan ensin vasemmanpuoleisen ja sitten oikeanpuoleisen talon, ja kun Mouret hänen kuoltuaan jäi yksin, hän osti vielä kaksi taloa lisää, niin että tavaratalo on kasvamistaan kasvanut ja yhä vain kasvaa. Kohta se nielaisee meidät kaikki suureen kitaansa.

Hän kohdisti sanansa Deniselle, mutta oikeastaan hän puhui itselleen tyydyttäen kuumeentapaisen halunsa kerran puhua tarpeeksi asiasta, josta hän oli pääsemättömissä. Kotona hänen etuoikeutensa oli kiivastua ja vihastua, joka tilaisuudessa puida nyrkkiä. Rouva Baudu, liikkumattomana tuolillaan, ei keskeyttänyt enää. Geneviève ja Colomban, katseet pöytään painettuina noukkivat hajamielisesti suuhunsa leivänmuruja. Ilma oli niin kuuma ja raskas, että Pépé oli nukahtanut pää pöytää vasten, ja Jeaninkin silmät alkoivat painua umpeen.

– Mutta odottakaa! huusi Baudu äkkiä silmittömästi suuttuen. – Kyllä he vielä taittavat niskansa, konnat! Mouret'lla on vaikea pulma edessä, tiedän sen. Hänen on täytyntynyt panna kaikki tulonsa mielettömiin laajentamis- ja ilmoittamispuuhiin. Ja sitäpaitsi, kun varoja alkoi puuttua, hänen päähänsä pälkähti kehottaa virkailijoita panemaan omat rahansa liikkeeseen. Nyt hänellä on kukkaro niin tyhjä, että jos ei ihmeitä satu, jos hän ei saa myyntiään kohoamaan kolminkertaiseksi niinkuin hän toivoo, niin kyllä saatte nähdä kuperkeikan!.. En ole pahansuopa, mutta kyllä sinä päivänä minä totta tosiaan panen juhlahynttilät ikkunoihin!

Hän jatkoi jo nyt kostostaan nauttien ikäänkuin Naisten Aarreaitan häviö olisi ollut hyvitys hänen omalle, rappioon joutuneelle liikkeelleen. Kaikkea piti nähdäkin. Eihän se ole mikään vaate- ja muotitavarainkauppa, jossa myytiin vaikka mitä. Basaariksi sitä sopi sanoa. Ja henkilökunta sitten! Lemmen keikareita, jotka häärivät niinkuin rautatieasemalla ja joille sekä ostajat että ostettavat olivat vain paketteja. Mitättömästi suuttuen he luopuivat isännästään tai tämä heistä. Sydämettämiä olivat, siveettämiä, taitamattomia! – Ja äkkiä hän vetosi Colombaniin: kyllä kai Colomban, joka oli käynyt hyvän koulun, tiesi kuinka paljon saa nähdä vaivaa ja panna aikaa, ennenkuin pääsee ammatin kaikista salaisuuksista ja hienouksista selville. Ei tarvinnut paljon myydä, kunhan vain osasi kiristää hyvän hinnan. Ymmärsi kai Colomban, kuinka häntä oli täällä hoidettu ja holhottu, lääkkeit, pesut, korjaukset, kaikki ilmaiseksi ja vielä lisäksi isällinen ohjaus ja rakkaus.

– Kyllä, tietysti, Colomban vastasi jokaiseen isännän huudahdukseen.

– Sinä olet viimeisiä, kunnon ystäväni, Baudu lopetti hetyneenä. – Sinun jälkeesi ei enää teikäläisen kaltaisia kasvateta... Sinä yksin olet lohdutukseni, sillä jos kadun tuonpuoleista ottelua sanotaan kaupankäynniksi, niin minä en ymmärrä kaupankäynnistä mitään, mieluummin lopetan koko puuhan.

Geneviève katseli pää kallellaan, ikäänkuin hänen paksu musta tukkansa olisi ollut liian raskas hänen kalpealle otsalleen, hymysuin Colombania. Ja hänen katseessaan oli jonkinlaista urkkivaa uteliaisuutta, ikäänkuin olisi halunnut nähdä, eikö Colomban omantuntonsa soimaamana punastu moisia kiitoslauseita kuullessaan. Mutta tämä vanhan kaupankäynnin teeskentelyyn perehtynyt veijari istui järkähtämättä, suopea ilme kasvoilla ja viekkauten viiru suupielissä.

Mutta Baudu, huutaen yhä kovemmin, purki vihaansa vastapäätä vyöryvää tavaratulvaa vastaan, noita petoja vastaan, jotka raatelivat toisiaan pysyäkseen itse hengissä, niin että panivat perhe-elämänsäkin alttiiksi. Niinpä esimerkiksi hänen naapurinsa maalta, Lhommein perhe, isä, äiti ja poika, joilla kaikilla kolmella oli toimi tuossa talossa, olivat ihmisiä, jotka eivät tienneet kotielämästä mitään, söivät kotona vain sunnuntaisin, olivat aina menossa jokapäiväisinä ravintola- ja ruokalavieraina. Eipähän hänen oma ruokasalinsakaan tosin tilavimpia ollut; olihan siinä toivomisen varaa valon ja ilman suhteen. Mutta oli se kumminkin hänen kotielämänsä keskus. Täällä hän oli päivänsä viettänyt rakkaan perheensä keskuudessa. Hänen katseensa kiersi pientä huonetta ja hänet valtasi ahdistus hänen ajatellessaan, että nuo pedot, jos saisivat hänen kauppansa tuhotuksi,

karkoittaisivat hänet hänen pesästään, jossa hänen oli lämmin olla vaimonsa ja tyttärensä parissa – ajatus, jota hän ei uskaltanut sanoa ilmaista. Huolimatta ulkonaisesta varmuudestaan, kun hän ennusti mahtavan liikkeen häviötä, hän oli täynnä kauhua, huomattaessaan sen vähitellen nielevän koko korttelin.

– Enhän minä tätä kerro käännettyäkseni sinua, hän jatkoi koettaen tyyntyä. – Jos sinulla olisi hyötyä siitä, minä olisin ensimmäinen sanomaan sinulle: mene vain.

– Tietysti, Denise kuiskasi hajamielisesti tuntien halunsa päästä Naisten Aarreaittaan yhä yltyvän häntä ympäröivän mielettömän vihan vaikutuksesta.

Baudu oli nojannut kyynärpäänsä pöytään ja koetti kukistaa tyttöparan tuijottamalla häneen kiinteästi.

– Sinä, joka tiedät miten asioiden tulee olla, onko siinä tolkkua, että kauppa, joka käy vaatekaupan nimellä, ottaa myydäkseen mitä tahansa. Ennen, kun kaupankäynti oli selvää ja suoraa, myytiin tuollaisessa kaupassa yksinomaan kankaita. Nykyään ne vievät muilta ansion ja anastavat kaikki itselleen... Sitä naapurit valittavat, sillä se on suureksi vahingoksi heille. Häviöksi se heille on. Gaillon'inkadun trikootavarakauppa – Bédoré ja sisar – on jo menettänyt puolet ostajakunnastaan. Neiti Tatin, jolla on valkovaatekauppansa Choiseul'in kauppakujan varrella, myy alennettuun hintaan, jopa polkuhintaankin pysytelläkseen pystyssä. Tuon ruton ja vitsauksen vaikutus on jo sellainen, että se ulottuu Neuve-des-Petits-Champs'inkadulle asti, missä Vampouillen veljesten on täytynyt sulkea turkisliikkeensä. On sitä siinäkin! Palttinakauppiat rupeavat turkisten myyjiksi! Sekin on Mouret'n keksintöjä.

– Niin, ja käsineidenkin, sanoi rouva Baudu. – On ennenkuulumatonta, että Mouret uskaltaa liittää liikkeeseensä käsineosastonkin!.. Eilen kun menin Neuve-Saint-Augustininkadulle, tapasin Quinetten puotinsa ovella. Hän oli niin masentuneen näköinen, etten edes uskaltanut kysyä häneltä, menestyikö kauppa.

– Ja sateenvarjojakin heillä on, Baudu jatkoi. – Se vasta hulluinta! Bourras luulee tietävänsä, että Mouret on tehnyt sen vartavasten häntä ahdistellakseen. Sillä onhan suoraan sanoen järjetöntä sovittaa sateenvarjoja kangaskauppaan... Mutta Bourras ei luovu niin hevillä. Kyllä hän puolensa pitää, ja vielä tässä nauretaankin kunhan vähän odotamme.

Hän kertoi vielä muistakin liikkeenharjoittajista, luetteli kaikki oman kaupunginosansa kauppiat. Välillä hän vahingossa ilmaisi omatkin pelkonsa. Jos Vinçard luopui liikkeestään, niin se merkitsi, että muidenkin oli paras lopettaa, sillä Vinçard oli rottien kaltainen, jotka pakenevat kaatumaisillaan olevasta talosta. Huomaten erehdyksensä hän koetti tehdä sanansa tyhjiksi ryhtyen puhumaan mahdollisesta liitosta erikoisliikkeiden kesken suunnattoman kauppahuoneen vastapainoksi. Hetken aikaa hän hieroskeli tuskaisesti käsiään ja väenteli suutaan kuin epäröiden puhuisiko itsestään. Vihdoin hän teki päätöksensä.

– Mitä minuun tulee, tähän asti ei ole ollut paljolti valittamisen syytä. Mouret on kyllä tehnyt minullekin vahinkoa, konna! Mutta toistaiseksi hän myy vain naistenverkoja, ohuempia hameiksi ja paksumpia päällysvaatteiksi. Mutta minulta ostetaan miesten pukukankaat, metsästyspukusametit ja palvelijanpukuverat puhumattakaan flanelli- ja villakangasvarastoistani, jotka kyllä vetävät vervoja heidän kankailleen, siitä minä menen takuuseen. Mutta hän kiusaa minua ja hännää kun sijoittaa verkaosastonsa aivan tuohon vastapäätä. Olethan nähnyt näyteikkunan. Hän panee siihen komeimmat valmisteensa verkopakkakehysten keskelle, joutavia silmänkääntötemppeja kadulla kulkevien tyttöjen kiusaksi... Kunniani kautta, minua hävettäisi ryhtyä tuollaisiin keinoihin. Vanhaa Elbeufin verkaa on myyty jo lähes sata vuotta, eikä se ole tarvinnut satimia saavuttaakseen mainetta ja menekkiä. Minun elämässäni ei ainakaan tämä puoti sen kummemmaksi muutu. Kelpaa se sinänsäkin, neljä näytepakkaa oikealla, neljä vasemmalla, eikä sen enempää.

Hänen liiketuksensa tuntui tarttuvan koko perheeseen. Hetken vaitiolon jälkeen Geneviève rohkeni sanoa:

– Ostajakuntamme pitää meistä, isä. Täytyy toivoa... Tänäkin päivänä rouva Desforges ja rouva de Boves ovat käyneet puodissa. Ja rouva Marty lupasi tulla flanellia ostamaan.

– Minä puolestani, Colomban sanoi, – sain eilen tilauksen rouva Bourdelais'ltä. Hän puhui tosin eräästä englantilaisesta seviotista, jota kuulutaan myyvän vastapäätä viisikymmentä centimiä halvemmalla...

– Ja kun vielä ajattelee, että olemme nähneet mistä vähäisestä alusta tuo talo on lähtenyt, kuiskasi rouva Baudu väsyneellä äänellä. – Eihän se alkuaan ollut nenäliinaa suurempi! Niinpä niin. Usko pois, Denise. Kun Deleuzen veljekset perustivat sen, siinä ei ollut kuin yksi ainoa näyteikkuna Neuve-Saint-Augustininkadun puolella. Vaatekaapin kokoinen koju se oli, johon oli eksynyt kaksi karttuunipakkaa ja kolme pakkaa palttinaa. Ei siinä sopinut kääntymäänkään, niin pieni se oli... Siihen aikaan jo Vanha Elbeuf, jolla oli kuusikymmentä vuotta takanaan, oli kohonnut siihen kuntoon, missä se nytkin on... Mutta kaikki siitä lähtien on muuttunut, perinpohjin muuttunut.

Hän pudisti päätään, ja hänen hitaissa sanoissaan kuvastui hänen elämänsä draama. Syntyneenä vanhassa Elbeufin verkakaupassa hän oli oppinut rakastamaan yksin sen kosteita kiviäkin. Siitä oli tullut hänen elämänsä tarkoitus ja ylläpitäjä. Hän oli ollut ylpeä, kun se oli ollut tämän kaupunginosan rikkain ja komein liike. Sitten tuo vastapäätä syntynyt, naurettavan pieni, mutta pirteä pikkukauppa oli tuottanut hänelle yhtämittaista kärsimystä kohoamalla mitättömyydestään pelottavaksi kilpailijaksi, sitten rehenteleväksi voittajaksi ja uhkaavaksi viholliseksi. Vanhaa Elbeufiä kohdannut nöyryytys oli hänelle aina yhtä veres, vuotava haava, josta hän tiesi kerran kuolevansa. Elossa hän tosin vielä oli niinkuin vanha kauppahuonekin, sentähden että koneisto oli pantu kerran liikkeeseen, mutta hän tiesi sammuvansa, heittävänsä henkensä samaan aikaan kuin kauppa suljettaisiin.

Huoneessa vallitsi hiljaisuus. Baudu rummutteli väsyneenä ruokapöydän vahakangasta. Häntä melkein kadutti, että oli purkanut tunteensa. Painostavan vaitiolon kestäessä koko perhe tuijottaen elottomin katsein kohtalonsa surkeuteen hautoi samaa kirvelevää katkeruutta. Heillä ei ollut koskaan ollut onnea. Lapset oli saatu aikuisiksi ja varallisuus oli ollut vakiintumaisillaan, kun äkkiä kilpailijaliikkeen menestys tuhosi kaiken. Ja lisäksi heillä vielä piti olla tuo maatila, jonka verkakauppias oli ostanut kymmenen vuotta sitten, saaden sen tavattoman halvalla, niinkuin hän sanoi, vanha rakennus, joka yhä odotti korjauksia, johon hän oli toivonut voivansa kerran asettua ja jonka hän vihdoinkin oli suostunut vuokraamaan vieraille ihmisille, jotka eivät maksaneet vuokraansa. Tämä hänen ainoa heikkoutensa oli nielaissut hänen viimeiset varansa ja tullut hänen vanhoillisen, turhantarkan rehellisyytensä kompastuskiveksi.

– Kas niin, Baudu sanoi vihdoinkin jyrkästi, – täytyy päästää muutkin pöytään. On jo tarpeeksi piesty suuta.

Kaikki säpsähtivät kuin heräten unesta. Kaasuliekki sihisi raskaassa ja kuumassa ilmassa. Noustiin pöydästä ja surunvoittoinen hiljaisuus katkesi. Pépé nukkui niin raskaasti, että hänet täytyi panna jatkamaan untaan flanellipakkojen päälle. Jean, joka haukotteli, oli jo palannut kadulle vievälle ovelle.

– Ja loppujen lopuksi sinun tulee tehdä niinkuin itse tahdot, sanoi Baudu veljentyttärelleen. – Sanoimme sinulle asiat niinkuin ne ovat, mutta itsepäähän tiedät.

Hän katsoi Deniseen kysyvästi ikäänkuin odottaen ratkaisevaa vastausta. Tämä, joka vastoin kaikkia otaksumia oli sukulaistensa kertomusten johdosta yhä enemmän piintynyt haluunsa päästä palvelukseen Naisten Aarreaittaan, pysyi kasvoiltaan yhtä tyynenä ja lempeänä kuin ennen huolimatta sisäisestä, aitonormandialaisesta itsepintaisuudestaan. Hän vastasi hiljaisesti:

– Se selviää aikanaan, setä.

Sitten hän sanoi aikovansa mennä hyvissä ajoin levolle, sillä he olivat kaikki hyvin väsyneitä. Mutta kun kello tuskin oli kuuttakaan, hän tahtoi viettää hetken kaupassa. Oli jo pimeä ja hän hämmästyti huomattessaan synkän kadun kastuneen läpimäräksi hienosta ja tiheästä sateesta, jota oli tulla tihuuttanut auringonlaskusta asti. Vähässä ajassa kadulle oli muodostunut suuria vesilätäköitä,

katuojat olivat tulvillaan likaista vettä, ja käytäville oli karttunut paksu lokakerros. Sateessa ei enää erottunut muuta kuin sekava tungos sateenvarjoja, jotka isoina, synkkinä siipinä pullistuivat pimeässä. Denise peräytyi kylmästä väristen. Häntä tympäsi huonosti valaistun kaupan kolkkaus, joka oli illalla vieläkin ilmeisempi. Kosteaa löyhkä, vanhan kaupunginosan hengähdys, kohosi kadulta ja tunkeutui liikkeeseen, johon se tuntui kuljettavan mukanaan märkien sateenvarjojen ummehtunutta hajua ja katukäytävien vesilätäköitä ja lokaa valkean pohjakerroksen homehduttamiseksi. Sateen kastelema, vanha Pariisi näyttäytyi hänelle kaikessa rumuudessaan ja häntä ihmetytti ja kauhisti sen jäätävä kolkkaus.

Mutta toisella puolen katua Naisten Aarreaitta sytytti pitkät kaasuliekkijononsa, ja Denise meni lähemmäksi tuon suuren lieden hehkuvaa lämpöä ja valoa. Kone jyskytti yhä työtä lopetettaessa ja haihdutti ilmaan viimeiset höyrynsä myyjien kääriessä kankaita kokoon ja kassanhoitajien laskiessa päivän rahoja. Sumusta himmenneiden ikkunalasien takana näkyi sekavana leimuavia liekkejä niinkuin tehtaan pajassa. Sadeverhon samentamana näky siirtyi kauemmaksi ja muistutti jättiläismäistä konehuonetta, missä lämmittäjien mustat varjot häärivät punaisen hehkun loisteessa. Näyteikkunat hukkuivat sateeseen: vain pitsi-ikkuna, johon kaasuliekin valo osui tehostaen pitsien valkeutta, hohti kappelin perällä. Tätä taustaa vasten puvut kohosivat mahtavina, ja ketunnahkareunaisen samettivaipan joustava vartalo kaartui ikäänkuin juostakseen sateessa johonkin tuntemattoman Pariisin juhlaan.

Denise ei voinut vastustaa kiusausta, vaan meni ovelle huolimatta sateesta, joka kasteli hänet. Ja Naisten Aarreaitta näytti hänestä vieläkin viehättävämmältä, valtasi hänet kokonaan hehkuvan tulensa voimalla. Tässä suuressa kaupungissa, joka mustana ja äänettömänä torkkui sateessa, tässä Pariisissa, joka oli hänelle tuntematon, se leimusi tulimajakkana sisällyttäen itseensä kaiken, mitä kaupungissa oli loistavaa ja elävää. Se yhtyi hänen tulevaisuuden suunnitelmiinsa, jotka ennustivat hänelle kovaa työtä sisarusten eteenpäin viemisessä, mutta myös paljon muita asioita, hämää, kaukaisia, luokseen houkuttelevia ja salaperäisesti pelottavia. Hän muisteli naista, joka oli heittänyt henkensä talon perustusta laskettaessa, ja häntä pelotti. Valojen kirkkaus välähti vereltä. Mutta sitten pitsien valkeus rauhoitti häntä; toivo syttyi hänen sydämessään ja vakiintui riemuitsevaksi varmuudeksi vihmakeksi särkyneestä sateesta huolimatta, joka tuulen kuljettamana pieksi häntä vasten kasvoja, sai hänen kätensä palelemaan ja tyynnytti hänen matkakuumeensa.

– Bourras siinä on, joku sanoi hänen takanaan.

Hän kurottautui ja huomasi Bourras'n seisovan liikkumattomana kadun kulmassa Aarreaitan näyteikkunan edessä, missä Denise aamulla oli ihaillut taitavasti pystytettyä sateenvarjorakennelmaa. Vanhus oli pimeässä salaa hiipinyt sinne katsoakseen kyllikseen rehentelevää rakennelmaa. Paljain päin ja huolestunein kasvoin hän seiso i kauan huomaamatta sadettakaan, joka valui virtanaan hänen harmaille hapsilleen.

– Ei ole miehellä järkeä, jatkoi ääni Denisen takana. – Hänhän vilustuu.

Denise kääntyi ja huomasi, että Baudut olivat hänen takanaan. Samoin kuin Bourrasin, jota he sanoivat järjettömäksi, hekin palasivat yhä uudelleen katsomaan näytelmää, joka pala palalta murskasi heidän sydäntään. He olivat sääliittäviä voimattomassa vihassaan. Geneviève, kalmankalpeana, oli nähnyt Colombanin tähystelevän välikerrosta, missä myyjättärien varjot vilahtelivat ikkunoiden takana. Ja Baudun purressa hammasta hillitäkseen kiehuvan vihansa hänen vaimonsa itki hiljaa.

– Sinä kai menet sinne huomenna paikan hakuun? kysyi verkakauppias, jota epävarmuus kiusasi ja joka sitäpaitsi alkoi jo aavistaa, että Denise niinkuin muutkin oli voitettu vihollisten puolelle.

Denise epäröi. Sitten hän vastasi hiljaa:

– Menen setä, jos ette kovin pane pahaksenne.

II

Seuraavana aamuna puoli kahdeksan Denise seiso i Aarreaitan edessä. Hän tahtoi toimittaa oman asiansa ennenkuin saattoi Jeanin mestarin luo, sillä tämä asui kaukana Templen esikaupungissa. Mutta hän oli pitänyt liian kiirettä, hän oli tottunut nousemaan varhain. Kauppa-apulaiset alkoivat vasta saapua, ja ujouden valtaamana hän pilkkaa peläten kulutti aikaa kävelemällä edestakaisin Gaillonin aukiolla.

Kiveys oli jo kuivunut kylmässä tuulessa. Tuhkanväriseiltä taivaalta laskeutuva kalvakka päivänvalo valaisi kadut, joita kauppa-apulaiset saapuivat kiireisin askelin, nutun kaulus nostettuna ja kädet taskuissa, viluisina ensimmäisen talvipäivän pakkasessa. Useimmat kulkivat yksin, riensivät tavarataloon sanomatta sanaakaan tovereilleen ja luomatta heihin katsettakaan. Jotkut tulivat kaksin tai kolmin, kävelivät vierekkäin katukäytävän täydeltä vilkkaasti keskustellen, ja kaikki he samalla tavalla heittivät katuojaan savukkeensa tai sikarinsa, ennenkuin menivät sisään.

Denise huomasi, että moni heistä katsoi häneen ohikulkiessaan. Hänen ujoutensa lisääntyi yhä, ja hänellä ei tuntunut olevan rohkeutta seurata heitä. Hän päätti mennä sisään vasta kun kaikki olivat saapuneet, sillä hän pelkäsi niin tungosta ovella, että paljas ajatus sai hänet punastumaan. Mutta yhä heitä vain tuli, ja paetakseen heidän katseitaan hän lähti hiljalleen kiertämään aukiota. Palatessaan hän näki Aarreaitan edessä pitkän nuorukaisen, hontelon ja kalpean, joka oli odottanut siinä noin neljänneksen niinkuin hänkin.

– Neiti, sammalsi tämä heidän vähän aikaa seisottuaan, – oletteko kenties myyjätär tässä talossa?

Denise hämmästy i niin suuresti kuullessaan tämän tuntemattoman miehen puhuttelevan häntä, ettei pystynyt heti vastaamaan.

– Minä, nuori mies jatkoi yhä enemmän hämillään, – olen tiedustelemassa paikkaa, ja sentähden ajattelin, että vois i mahdollisesti saada teiltä neuvoja.

Nuorukainen oli siis ujo niinkuin Denisekin ja oli rohjennut puhutella häntä, koska havaitsi hänet yhtä araksi.

– Neuvoisin kyllä mielelläni, sai Denise vihdo i sanotuksi, – mutta en ole itsekään päässyt sen pitemmälle. Olen paikkaa hakemassa niinkuin tekin.

– Niinkö, nuori mies vastasi nolostuneena.

Molemmat punastuivat ja jäivät hetkeksi vastakkain heltyneinä kohtalonsa yhtäläisyydestä, mutta uskaltamatta toivottaa toisilleen onnea. Sitten kun eivät tienneet mitä sanoa ja kun tilanne alkoi käydä kiusalliseksi, he erosivat neuvottomina ja jäivät kumpikin odottamaan omalle taholleen, muutaman askelen päähän toisistaan.

Yhä vain myyjä i tuli. Denise kuuli heidän laskevan leikkiä vilkaistessaan häneen. Hän kiusaantui yhä enemmän huomattessaan olevansa huomion kohteena ja päätti vielä kerran mennä puoleksi tunniksi kävelemään, mutta sitten hän pysähtyi nähdessään nuoren miehen kävelevän erityisen tarmokkaan näköisenä Port-Mahonilta päin. Varmaan tämä oli osastonjohtaja, sillä kaikki tervehtivät häntä. Hän oli kookas, vaalea ja hänen partansa oli hyvin hoidettu. Kulkiessaan torin poikki hänen tummankullanväriset silmänsä sattuivat hetkeksi tyttöön. Sitten hän välinpitämättömästi meni sisälle taloon Denisen seisoessa liikkumattomana miehen katseen vaikutuksen alaisena ja tuntien pikemmin vastenmielisyyttä kuin mielihyvää. Nyt hän todenteolla pelästyi ja lähti hitaasti Gailloninkatua, josta hän kääntyi Saint-Rochinkadulle saadakseen aikaa rauhoittua.

Denisen kohtaama mies oli vielä korkeammassa asemassa oleva henkilö kuin osastonjohtaja, nimittäin itse Octave Mouret. Hän ei ollut nukkunut sinä yönä ollenkaan, sillä oltuaan kutsuissa erään liikemiehen kodissa hän oli mennyt syömään illallista ravintolaan erään ystävänsä ja kahden pikkuteatterin näyttämöltä löytämänsä naisen seurassa. Hänen kaulaan asti napitettu päällystakkinsa peitti hänen pukunsa ja valkean solmukkeensa. Hän kiipesi reippaasti huoneistonsa

portaat, peseytyi, muutti vaatteita, ja kun hän istuutui kirjoituspöytänsä ääreen välikerroksessa sijaitsevassa työhuoneessaan, hän oli virkeän näköinen, silmät olivat kirkkaat, iho raikas, hän oli toiminnanhaluinen kuin olisi nukkunut kymmenen tuntia. Avaraa työhuonetta, jonka kalusto oli vanhaa, vihreällä ripsillä verhottua tammea, koristi vain yksi muotokuva, rouva Hédouinin, naisen, josta kaupungissa vieläkin puhuttiin. Nyt kun häntä ei enää ollut, Octave muisti häntä hellyydellä, tunsu kiittollisuutta vaimovainajaansa kohtaan siitä rikkaudesta, joka hänen kauttaan oli tullut hänen osakseen. Ennenkuin hän ryhtyi allekirjoittamaan kirjoituspöydälle tuotuja papereita, hän katsahti kuvaan hymyillen onnellisen miehen hymyä. Näiden silmien alle hän aina palasi tekemään työtä huviteltuaan pikkuhuoneistoissa, joihin hän joskus eksyi, kun nuoren leskimiehen huolet painoivat liiaksi hänen mieltään.

Ovelta kuului koputus, ja vastausta odottamatta huoneeseen astui nuori mies. Hän oli pitkä ja laiha, ohuthuulinen ja terävänäinen, sangen säntillisesti pukeutunut, paikoin harmahtava tukka oli sileäksi kammattu. Mouret katsahti häneen. Sitten hän kysyi jatkaen työtään:

– Oletteko nukkunut hyvin, Bourdoncle?

– Kiitos, oikein hyvin, nuori mies vastasi liikkuen vapaasti niinkuin kotonaan.

Bourdoncle, köyhän tilanvuokraajan poika Limoges'ista, oli tullut Naisten Aarreaitan palvelukseen samaan aikaan kuin Mouretkin, tavaratalon mahtuessa vielä Gaillonin aukion kulmarakennukseen. Tälle erittäin terävälle ja toimeliaalle nuorelle miehelle tulevaisuus tuntui lupaavan enemmän kuin Mouret'lle, joka oli vähemmän vakavamielinen, laiskotteli milloin tilaisuus tarjoutui ja parantumattomana lemmenseikkailijana käyttäytyi toisinaan sangen ajattelemattomasti ja arveluttavasti. Mutta Bourdonclella ei ollut tämän provencelaisen neroneimauksia, ei hänen rohkeuttaan eikä viehättävää voitonvarmuuttaan. Ja tämän huomattessaan hän oli tarpeeksi viisas väistymään vastarintaa tekemättä ja heti alussa kumartamaan itseään voimakkaampaa. Kun Mouret oli neuvonut virkailijoitaan panemaan säästönsä liikkeeseen, Bourdoncle oli ensimmäisiä suostumaan siihen luovuttaen vieläpä tätinsä hänelle jättämän odottamattoman perinnönkin. Ja vähitellen, kaikki arvoasteet läpikäytyään, kohottuaan myyjästä silkkiastian johtajaksi hän oli nyt isännän uskotuimpia ja läheisimpiä neuvonantajia ja kuului siihen kuusimiehiseen neuvostoon, jonka tämä oli ymmärtänyt liittää avukseen hallitessaan pientä kuningaskuntaansa. Kullakin neuvostoon kuuluvalla oli oma hallintoalueensa; Bourdonclelle oli uskottu yleinen valvonta.

– Entä te, Bourdoncle jatkoivat tuttavallisesti, – oletteko te nukkunut hyvin?

Mouret'n vastattua, ettei ollut ummistanut koko yönä silmänsä,

Bourdoncle pudisti päätään mutisten:

– Huonoa terveydenhoitoa.

– Miksi niin? sanoi toinen hilpeästi. – En ole niinkään väsynyt kuin te, veikkoseni. Teillähän on silmät turpeina paljosta nukkumisesta. Kangistutte liiallisesta järkevyydestä. Huvitelkaa toki hiukan, niin pääanne selviää.

Siitä ystävykset kiistelivät alinomaa kaikessa sovussa. Bourdoncle ei välittänyt rakkaudesta, koska se esti häntä nukkumasta, ja hän kerskasi halveksivansa naisia. Hänellä saattoi tavaratalon ulkopuolella olla juttunsa, mutta niistä hän ei puhunut, niin vähän hän muka niistä välitti, mutta tavaratalon sisällä hän tyytyi käyttämään hyväkseen naisten ostonhalua, vähääkään säälimättä heitä heidän tuhlatessaan kevytmielisesti rahojaan turhanpäiväisten helyjen hankkimiseen. Mouret sitävastoin oli aina muka rakastunut, alati keksivinänsä uusia ihastuksen kohteita, joita hän mairitellen ja kumarrellen nöyrästi palveli; ja tämä hänen näennäinen herkkäsydämysyhtensä oli mainosta talolle. Hän ikäänkuin kietoi koko naissukupuolen yhteiseen hivelevään hyväilyyn, huumatakseen paremmin sen, johtaakseen sen palvelemaan omia etujaan.

– Olen tavannut rouva Desforges'in tänä yönä, jatkoivat Mouret. – Hän oli viehättävä tanssiaisissa.

– Hänenkö kanssaan söitte illallista? Bourdoncle kysyi.

Mouret kiivastui:

– Älkäähän nyt! Hän on kunniallinen nainen. En toki. Illallista söin Héloisen, Folies-Bergeres'in kaunottaren seurassa. Tyhmä on kuin pöllö, mutta lystikäs!

Mouret otti toisen paperipinon ja jatkoi allekirjoittamista. Bourdoncle käveli yhä edestakaisin liikkuen vapaasti kuten ainakin jokapäiväinen vieras. Käytyään Neuve-Saint-Augustininkadun ikkunassa katsahtamassa ulos hän palasi sanoen:

- Uskokaa minua, vielä ne kostavat.
- Ketkä? kysyi Mouret, joka oli eksynyt keskustelun juonesta.
- Naiset tietysti.

Mouret naurahti kohauttaen olkapäitään. Tuo liike paljasti hetkeksi hänen naisihailussaan piilevän karkeuden. Se ilmaisi paremmin kuin mitkään sanat, että sinä päivänä, jona hän oli naisten avulla päässyt menestyksensä huipulle, nämä joutivat kaikki heitettäväksi syrjään kuin tyhjätkin säkit. Mutta Bourdoncle pysyi itsepintaisesti väitteessään:

– Kyllä kostavat. Aina heidän joukossaan on joku, joka kostaa muiden puolesta. Niin vain on.
– Loruja! Mouret sanoi korostaen provencelaista ääntämistään. – Ei ole sitä vielä syntynyt, joka kykenee kostamaan. Ja voisi vaikka tullakin, kyllä minä...

Hän oli nostanut kynänvartensa ja heilutteli sitä kädessään ikäänkuin haluten pistää veitsen jonkun sydämeen. Toveri lähti jälleen liikkeelle väistyen kuten aina isännän nerokasta etevyyttä, joka kaikesta onttoudestaan huolimatta kumminkin kykeni vaikuttamaan häneen. Hänen terävä ja johdonmukainen, intohimoton järkensä, joka ei sallinut hänen eksyä mihinkään heikkouteen, ei voinut käsittää onnen naisellisesti oikkuilevaa luonnetta, ja hän ihmetteli Pariisia, joka lemmen palavassa suudelmassa antautuu rohkeimmalle.

Seurasi hiljaisuus, jota vain kynän rapina paperilla häiritsi. Sitten Bourdoncle vastasi isännän lyhyihin ja säntillisiin kysymyksiin selittäen talvivaraston näytteillepanoa koskevia asioita. Talvivaraston hankkiminen oli kysynyt suuria uhrauksia, ja kaupungissa liikkuvissa huhuissa oli sen verran perää, että liikkeen olemassaolo todellakin riippui talvimyynnin onnistumisesta. Mouret oli suunnitellut myynnin runoilijaluonteensa vaatimalla suurenmoisella ylellisyydellä ja komeudella, niin että varusteiden suunnattomuus sai koko rakennuksen horjumaan. Kaupankäynti näytti hänen käsissään saavan aivan uuden merkityksen, muuttuvan jonkinlaiseksi salaperäiseksi taikakaluksi, joka muinoin rouva Hédouinistakin oli näyttänyt arveluttavalta ja joka vieläkin, tähän asti tuottamistaan hyvistä tuloksista huolimatta, säikähdytti joskus liikkeen osakkaita. Johtajaa moitittiin salaa siitä, että hän kiirehti liikaa, että hän suunnattomilla laajennuspuuhillaan pani koko kauppahuoneen vaaranalaiseksi, ennenkuin oli hankkinut päteviä takeita siitä, että ostajakunta lisääntyi vastaavasti. Sitä varsinkin paheksuttiin, että hän oli pannut kaikki liikkeen varat yhden ainoan kortin varaan, täyttänyt tulvilleen kaikki varastohuoneet, vähääkään välittämättä vararahaston säilyttämisestä. Kun suurten rakennustöiden jälkeen koko pääoma oli tuhlatu tämän talvivaraston hankkimiseen, oli nyt vielä kerran jouduttu ratkaisuhetkeen, jossa kysyttiin voittaako vai häviää. Keskellä tätä yleistä pelästystä Mouret yksin säilytti voittajan riemuitsevan varmuuden luottaen siihen, ettei onnetar hennoisi kieltää naistenlemmikiltä miljoonia. Kun Bourdoncle uskalsi esittää arveluja muutamista liian suurten varastojen rasittamista osastoista, joissa menekki ei vastannut kulunkeja, Mouret huudahti luottavasti hymyillen:

– Turhaa pelkoa, ystäväni! Talo on vieläkin liian pieni!

Toisen hämmästyksensä oli rajaton. Hänet valtasi kauhu, jota hän ei koettanutkaan salata. Liian pieni, liike, jossa oli yhdeksäntoista osastoa ja jonka henkilökunta nousi neljänsataankolmeen henkeen!

– Epäilemättä, Mouret jatkoi, – laajennettava on, ennenkuin olemme päässeet puolitoista vuottakaan eteenpäin... Olen jo alkanut ajatella sitä. Viime yönä rouva Desforges lupasi kotonaan tutustuttaa minut erääseen henkilöön... No niin, puhutaan siitä sitten kun aika on kypsä.

Ja lopetettuaan vekselien allekirjoittamisen hän nousi ja tuli hämmästyksestä mykistyneen kumppaninsa luo lyöden häntä ystävällisesti olkapäälle. Varovaisten ihmisten pelästyneet katset huvittivat häntä. Äkillisen suorudenpuuskan vallassa, sellaisen, jolla hän joskus hämmästytti läheiset

tuttavansa, hän julisti olevansa sielunsa pohjasta juutalainen, suuremmissa määrässä vielä kuin kaikki maailman muut juutalaiset yhteensä; siinä suhteessa hän oli isäänsä, jota hän muistutti niin ruumiinsa kuin sielunsaakin puolesta. Se veitikka tunsikin rahan arvon! Ja jos hän lisäksi oli perinyt äidiltään hiukkasen mielikuvitusta, niin se oli talolle vain onneksi, sillä hän tunsikin, että tämä mielikuvitus teki hänet vastustamattomaksi, koska se antoi hänelle rohkeutta uskaltaa kaikki voittamaan kaiken.

– Tiedätte kyllä, että seuraamme teitä loppuun asti, Bourdoncle sanoi vihdoin.

Ennenkuin he lähtivät tapansa mukaan luomaan silmäyksen tavarataloon, he vielä sopivat muutamista yksityiskohdista. He katselivat Mouret'n laatiman tarkistuskirjan näytekappaletta. Mouret oli huomannut, että muodista joutuneet tavarat menivät sitä paremmin kaupaksi, mitä isompi palkkio luvattiin apulaisille niiden myymisestä, ja tälle havainnolle hän oli perustanut uuden järjestelmänsä. Hän päätti tehdä myyjät kaikkien kaupaksimenneiden tavaroiden voitosta osallisiksi antamalla heille määrätyn prosentin vähimmänsä heidän myymänsä tavarain hinnasta. Näin hän oli saanut aikaan perinpohjaisen mullistuksen muotitavarain myynnissä ja aiheuttanut kauppa-apulaisten kesken raivokkaan taistelun olemassaolosta, mistä taistelusta liikkeenomistajat hyötyivät. Tästä taistelusta tuli hänen käsissään se taikakeino, järjestelyn periaate, jota hän koetti sovittaa joka kohtaan. Hän päästi intohimot valloilleen, yllytti toiset toisia vastaan, pani taitavat syömään taitamattomia ja itse hän rikastui tästä itsekkyyden ottelusta. Näytekappale hyväksyttiin. Sekä kirjan kiinteässä että irtirevittävässä lehdessä oli yläreunassa osaston ja myyjän numero, niiden alla kummassakin lehdessä, sarakkeet metriluville, tavarain laadulle ja hinnalle. Irtirevittävä lehti tuli myyjän allekirjoittama, ennenkuin se vietiin kassaan. Tällä tavalla valvominen kävi helpoksi. Tarvitsi vain verrata irtirevityt, kassaan luovutetut lehdet myyjän hallussa olevan kirjan vastaaviin kiinteisiin lehtiin. Kerran viikossa myyjät saivat nostaa prosenttinsa, jonka määrästä ei voinut syntyä mitään erehdystä.

– Täten käy varastaminen vaikeammaksi, sanoi Bourdoncle. – Siinä olette tehnyt oivallisen keksinnön.

– Olen miettinyt tänä yönä muutakin, Mouret sanoi. – Niin, tänä yönä, ystäväni, illallispöydässä. Tahtoisin antaa tarkistustoimiston virkailijoille pienen palkkion jokaisesta heidän huomaamastaan erehdyksestä myyjien laskuissa... Siten, näettekö, ei tarvitse pelätä leväperäisyyttä laskujen tarkistamisessa. Heiltä ei jää virheitä huomaamatta; panevatpa niitä mieluummin lisää omasta päästään.

Hän nauroili toisen katsellessa häntä ihailevin silmin. Häntä ihastutti tämä uusi muoto soveltaa olemassaolon taistelun periaatetta liikeyritykseen. Hänellä oli mekaanikon nerokas järjestelykyky, ja hän uneksi liikkeen kehittämistä koneistoksi, joka sallisi hänen käyttää hyväkseen muiden itsekkäitä pyyteitä omien pyyteittensä täydelliseksi ja runsaaksi tyydyttämiseksi. "Jos tahtoo saada ihmiset tekemään työtä tarmonsä takaa ja harjoittamaan hiukan rehellisyyttäkin", sanoi hän usein, "täytyy ensin yllyttää heitä taistelemaan omien tarpeittensa tyydyttämiseksi".

– No niin, mennään nyt, Mouret sanoi. – Täytyy ajatella esillepanoa... Silkkivarasto saapui eilen, eikä niin?.. Bouthemont on kai vastaanottamassa.

Bourdoncle seurasi häntä. Tavarain vastaanotto tapahtui Neuve-Saint-Augustininkadulle päin olevassa kellarikerroksessa. Siinä aukeni katukäytävän tasalla lasi-ikkunoilla varustettu suoja, johon tavarakuormat purettiin. Sitten tavarat toimitettiin kellarikerrokseen jyrkästi viettävää, tammipuusta ja raudasta rakennettua liukurataa myöten, jonka tavarapakat ja laatikot olivat jo kuluttaneet kiiltäväksi. Kaikki lähetykset kulkivat tästä ammottavasta kidasta, joka kohisten kuin kuohuva virta alituisesti nieli uusia annoksia. Varsinkin suurten myyntien aikana rata luisutti kellarikerrokseen loppumattoman tavaratulvan, Lyonin silkkikankaita, englantilaisia villakankaita, flanderilaista palttinaa, elsassilaisia pumpulikankaita, Rouenin karttuunia. Joskus tavaravankkurien piti jonottaa vuoroaan. Jokaisen tavaratukun jysähtäessä kellarikerroksen lattiaan syntyi ääni, joka muistutti syvään veteen heitetyn kiven kumeeaa kulahdusta.

Mouret pysähtyi hetkeksi katsomaan tavaroiden liukumista. Se sujui hyvin. Laatikoita tulla tupsahteli kuin näkymättömien käsien työntäminä; niitä valui lakkaamatta kuin vettä vuoresta pulppuavasta lähteestä. Kangaspakkoja tuli vierien kuin kivet mäkeä alas. Mouret katseli sanaakaan sanomatta. Mutta hänen kirkaissa silmissään leimahti ylpeys. Tavaravirran mukana valui hänelle tuhansia frangeja minuutissa. Hän ei ollut koskaan niin selvästi tuntenut olevansa keskellä taistelua. Tämä suunnaton tavaramäärä hänen oli hajotettava Pariisin kaikkiin kolkkiin. Hän ei puhunut vielääkään mitään, jatkoi vain tarkastustaan.

Kellarinluukuista virtaavassa kalvokkaassa valossa miehet ottivat tavarat vastaan toisten avatessa laatikkoja osastojen johtajien nähden. Taaempana oli rautapatsaiden kannattamissa sementtiseinäisissä kellariholveissa liikettä ja häärinää niinkuin rakennuspaikalla.

– Pääsettekö tavaroistanne selville, Bouthemont? kysyi Mouret lähestyen harteikasta miestä, joka par'aikaa tutki, pitikö laatikkojen sisällys luetteloiden kanssa yhtä.

– Ei taida puuttua mitään, tämä vastasi, – mutta on tässä lukemista täksi aamuksi.

Ison myyntipöydän edessä osastonjohtaja lasi aika ajoin luetteloon katsahtaen silkkipakat, joita myyjä nosti laatikosta ja asetti pöydälle. Heidän takanaan näkyi pitkä jono muita pöytiä, kaikki samalla tavalla tavaraa pullollaan, ja ympärillä hääri laumoina liikkeen virkailijoita. Kaikkiällä purettuja tavaratukkuja, kaikkiällä näennäinen sekasorto kankaita, joita yhtämittäisessä äänien sorinassa tutkittiin, käännettiin, merkittiin.

Bouthemont, joka oli tulemaisillaan kuuluisaksi toimestaan, oli iloinen vekkuli, kasvot olivat pyöreähköt, tukka pikimusta ja silmät kauniin ruskeat. Tämä Montpellier'ssä syntynyt suupaltti oli huononlainen myyjä, mutta tavaroiden hankinnassa ei kukaan vetänyt hänelle vertoja. Hänen isänsä, muotikauppias, oli lähettänyt hänet Pariisiin, mutta isäukon määräämän oppiajan kuluttua poika ei suostunutkaan palaamaan kotiin jatkamaan isän liikettä. Siitä lähtien oli isän ja pojan välillä vallinnut yhä vain kiihtyvä kilpailu. Isä kehui pientä maaseutukauppaa ja suuttui nähdessään mitättömän kauppa-apulaisen ansaitsevan kaksi, jopa kolmekin vertaa enemmän kuin hän; poika pilkkasi isän vanhoillisuutta kerskatun ansioistaan ja pannen nurin koko kodin siellä käydessään. Kuten muillakin osastonjohtajilla Bouthemont'illa oli kolmeentuhanteen nousevan kiinteän palkkansa ohessa määrätty myyntiprosentti. Koko Montpellier tiesi ihmetellen ja kunnioittaen kertoa Bouthemont'in pojan edellisenä vuotena ansainneen melkein viisitoistatuhatta frangia. Tämä oli vasta alkua, vimmastuneelle isälle ennustettiin, että summa vielä kohoaa.

Bourdoncle oli nostanut yhden silkkipakan tarkastaen sen pintaa tuntijan tavoin huolellisesti. Se oli kaunista, sileäpintaista kangasta, jossa oli hopeareunainen sininen hulpio, kuuluisaa paris-bonheur – kangasta, johon Mouret kiinnitti suuria toiveita.

– Todellakin, sangen hyvää, hän kuiskasi.

– Ja se näyttää vielä paremmalta kuin mitä se onkaan, Bouthemont vastasi. – Dumonteil yksin pystyy valmistamaan tällaista... Kyllä Gaujean suuttui silmittömästi minuun, kun viimeksi kävin hänen luonaan. Hän tarjoutui kyllä panemaan sadat kangaspuut toimimaan tätä varten, mutta vaati 25 centimea enemmän metriltä.

Melkein joka kuukausi Bouthemont kävi tehtaissa viettäen päiväkausia Lyonissa, asuen sen parhaimmissa hotelleissa ja kestiten tehtailijoita avokätisesti tavaratalon laskuun. Sitäpaitsi hän nautti täydellistä vapautta toiminnassaan ja osteli mielensä mukaan vain se ehtona, että hän joka vuosi edeltäpäin määrättyssä suhteessa lisäisi osastonsa myyntisummaa; ja juuri tämän myyntisumman lisäyksestä laskettiin hänen voittoprosenttinsa. Sanalla sanoen hän oli asemaltaan Naisten Aarraitassa, samoin kuin muutkin osastonjohtajat, miltei itsenäinen erikoiskauppias suureksi kauppayhtiöksi yhtyneessä liikkeessä, jonkinlaisessa kauppa harjoittavassa yhdyskunnassa.

– On siis päätetty, Bouthemont jatkoi, – että sille pannaan hinnaksi viisi frangia kuusikymmentä... Tehän tiedätte, että sillä tuskin ostohintakaan tulee korvatuksi.

– Niin, niin, viisi frangia kuusikymmentä, Mouret sanoi kiivaasti. —

Jos olisin yksin määräämässä, moisin alle ostohinnan.

Osastonjohtaja nauroi makeasti.

– Ei se ainakaan olisi minulle vahingoksi, hän sanoi. – Moisin vain kolme vertaa enemmän, ja kun oma voittoni riippuu yksinomaan myyntisumman suuruudesta...

Mutta Bourdoncle ei nauranut, vaan vakavana nyrpisti huuliaan. Hänen prosenttinsa laskettiin yleisestä voitosta, ja hintojen alentamisesta ei ollut hänelle hyötyä. Hänen asiansa oli juuri valvoa, ettei Bouthemont, saadakseen oman myyntisummansa korkeammaksi, tyytyisi liian vähään voittoon. Sitäpaitsi häntä vaivasi ainainen pelko hänelle käsittämättömien mainospuuhiin johdosta. Hän uskalsi julkilausua paheksumisensa sanoen:

– Jos myymme sillä hinnalla, niin se tietää tappiota, sillä meidänhän täytyy laskea hinnasta pois kulumme, jotka ovat melkoisen suuret... Tästä tavarasta vaadittaisiin joka paikassa seitsemän frangia.

Mutta silloin Mouret suuttui. Hän löi kämmenellään silkkipakkaa huutaen hermostuneesti:

– Kyllä kai minä sen tiedän, ja siksi juuri tahdon pitää hinnan alhaalla. Ette tosiaankaan, kunnan ystävä, opi koskaan ymmärtämään naista. Ettekö käsitä, että he tulevat kilvan hyökkäämään tämän silkkikankaan kimppuun...

– Kyllä tietysti, Bourdoncle keskeytti itsepintaisesti, – ja kuta suurempi heidän ostohalunsa, sitä suurempi meidän tappiomme.

– Muutamien centimien tappio, myönnän kyllä. Entä sitten? Ei taida vahinko tulla kovinkaan suureksi, jos siten houkuttelemme luoksemme kaikki naiset, johdamme heitä oman mielemme mukaan ja hurmaamme heidät tavaroillamme, niin että he arvelematta tyhjentävät kukkaronsa. Pääasia, ystäväni, on syyttää heidän mielikuvituksensa, ja siihen on keksittävä tavara, johon he voivat mieltä ja joka herättää huomiota. Sitten, vaikka panisimme muille tavaroille yhtä korkeat hinnat kuin muutkin, he vain luulevat ostavansa meiltä kaiken yhtä halvalla. Katsokaa esimerkiksi cuir-d'or – silkkiä. Sille pannaan hinnaksi seitsemän frangia viisikymmentä niinkuin muuallakin, mutta sitäkin he pitävät sitten edullisena kauppana, ja se kyllä korvaa vähäiset paris-bonheurin tuottamat vahingot... Saatte nähdä!

Hän innostui puhumaan mahtipontisesti.

– Ymmärrättekö! Tahdon, että viikon kuluttua paris-bonheur on valloittanut kaupungin. Siitä tulee taikakalumme, joka johtaa pelastukseen ja maineeseen. Se on oleva koko Pariisin puheenaiheena, ja sen hopeareunainen sinihulpio on tuleva kuuluisaksi Ranskan päästä päähän. Ennen pitkää kilpailijoiden raivokkaat valitukset soivat korvissanne pikkuliikkeiden siipirikkoisina painuessa maahan. Hautaan joutavat kaikki nälkäiset kauppasaksat, jotka kituvat luuvaloa kellareissaan.

Tavarylähetyksien tarkastajat kuuntelivat hänen ympärillään hymyillen.

Johtaja piti mielellään puheita eikä kärsinyt vastaväitteitä.

Bourdoncle peräytyi tälläkin kertaa. Sillä välin laatikko oli tyhjennyt, ja kaksi miestä alkoi avata toista.

– Tehtailijat eivät vain hyväksy teitä, sanoi Bouthemont. – Lyonissa he ovat vimmoissaan teille ja väittävät, että teidän halvat hintanne tuottavat heille häviötä. Gaujean sanoi nousevansa todenteolla sotaan meitä vastaan. Hän vannoi antavansa mieluummin pitkäaikaista luottoa pienille liikkeille kuin hyväksyvänsä teidän tarjouksenne.

Mouret kohautti olkapäitään:

– Jos Gaujean ei tahdo kuulla järjen ääntä, syyttäköön itseään. Mitä he valittavat? Me maksamme heille heti ja otamme kaikki mitä he valmistavat; täytyyhän heidänkin hiukan joustaa... Ja sitäpaitsi, pääasia on, että yleisö hyötyy.

Kauppa-apulainen tyhjensi toisenkin laatikon, ja Bouthemont jatkoi luetteloa seuraten kangaspakkojen merkitsemistä. Toinen kauppa-apulainen myyntipöydän toisessa päässä pani hintalaput, ja tarkistuksen loputtua osastonjohtajan allekirjoittama lasku vietiin keskuskassaan. Hetkeksi Mouret jäi vielä katselemaan purkamista, sitten hän mitään sanomatta poistui Bourdonclen seuraamana ylpeänä kuin komppaniaansa tyytyväinen kapteeni.

He kulkivat hitaasti kellarikerroksen läpi. Paikkapaikoin kellariluukut päästivät holveihin niukkaa päivänvaloa, mutta pimeissä nurkissa ja ahtailla käytävillä kaasuliekit paloivat alituisesti. Käytävissä olivat varastohuoneet, ahtaat, lautaseinillä toisistaan erotetut kammiot, joissa osastot säilyttivät tavaransa. Sivumennen isäntä tarkasti uuden lämpöjohdon, joka otettaisiin käyttöön maanantaina, talvinäyttelyn avauspäivänä, sekä palovartiopaikan, jossa oli suunnattoman iso, rautahäkillä eristetty kaasumittari. Keittiöksi ja ruokasaleiksi sisustetut entiset kellarit olivat vasemmalla, Gaillonin aukiolle päin olevassa nurkkauksessa. He tulivat kellarikerroksen toisessa päässä sijaitsevaan ostoksien lähettämöön. Ostokset, joita asiakkaat eivät itse vieneet mukanaan, tuotiin tänne ja lajiteltiin eri säiliöihin, joista kukin vastasi yhtä kaupunginosaa. Leveä porraskäytävä johti vastapäätä Vanhaa Elbeufiä olevalle ovelle, jonka edustalla katukäytävän vieressä oli rattaita lähetyksiä odottamassa. Aarreaitan suuressa koneistossa tämä Michodièrenkadun porraskäytävä oli viemäri, joka lakkaamatta johti pois maailmalle Neuve-Saint-Augustininkadun luisuradan nielaisemia tavaroita niiden kierrettyä yläkerroksien huoneet.

– Campion, Mouret sanoi lähettämön esimiehelle, laihakasvoiselle entiselle kersantille. – Miksi eilisiltana ei viety kotiin erään rouvan päivällä ostamaa lakanaparia?

– Missä tämä rouva asuu? kysyi Campion.

– Rivolinkadun varrella, Alger'inkadun kulmauksessa... Rouva Desforges.

Tähän aikaan aamusta lajittelupöydät olivat tyhjä ja säiliöt sisälsivät vain edellisen illan lähettämättömät paketit. Campionin nostellessa niitä ja verratessa luetteloon Bourdoncle katseli Mouret'ta ajatellen, että mies tiesi kaikki ja ajatteli kaikkea, jopa ravintolassa illallista syödessään ja rakastajattariensa luona. Vihdoin esimies huomasi missä vika oli. Kassasta oli annettu väärä numero, ja lähetys oli tuotu takaisin.

– Missä kassassa lasku on merkitty? Mouret kysyi. – Numero kymmenessä? Niinkö...

Ja kääntyen yhtiökumppaninsa puoleen hän jatkoi:

– Kassa numero kymmenen, se on Albert, eikö niin... Hänelle meillä on asiaa.

Mutta ennenkuin he lähtivät kiertämään itse tavarataloa, Mouret tahtoi käydä tilaustoimistossa, jonka käytettävänä oli huoneisto toisessa kerroksessa. Sinne saapuivat kaikki tilaukset maaseudulta ja ulkomailta. Joka aamu Mouret'n oli tapana käydä siellä tarkastamassa kirjeenvaihto. Kahden vuoden aikana kirjeiden luku oli päivä päivältä lisääntynyt, ja osaston henkilökunta oli kohonnut kymmenestä kolmeenkymmeneen. Toiset avasivat kirjeet, toiset lukivat ne ja seuraavat luokittelivat ne pannen jokaiseen numeron, jota vastasi aina kaapissa lokero. Kun sitten kirjeet oli lähetetty eri osastoille, joissa tilatut tavarat valittiin, lähetykset pantiin kirjeineen numerolla merkittyyn lokeroon. Jäljellä oli ainoastaan tilattujen tavaroiden tarkistaminen ja toimittaminen postiin, joka tapahtui viereisessä huoneessa, missä sitä varten palkatut henkilöt käärivät paketteja ja naulasivat laatikkoja aamusta iltaan.

Mouret teki tavallisen kysymyksensä:

– Montako kirjettä tänä aamuna, Levasseur?

– Viisisataakolmekymmentäneljä, johtaja, vastasi osastonhoitaja. – Pelkään, että maanantaina avattavan näyttelyn jälkeen henkilökunta käy liian pieneksi. Eilen meidän oli jo hyvin vaikea selvittää.

Bourdoncle nyökäytti tyytyväisenä päätään. Niin paljon kirjeitä, ja vielä tiistapäivänä! Sitä hän ei olisi uskonut. Pöytien ympärillä virkailijat lukivat ja avasivat kirjeitä paperin kahistessa ja tilattujen tavaroiden kasaantuessa kaapin lokeroihin. Tämä oli liikkeen monimutkaisimpia ja tärkeimpiä toimintoja. Täällä elettiin alituisessa kuumeisessa kiireessä, sillä määräyksenä oli, että aamulla saapuneet tilaukset oli toimitettava ennen iltaa.

– Apulaisia saatte niin paljon kuin haluatte, vastasi Mouret huomattuaan kaiken olevan kunnossa. – Tiedättehän, että otamme väkeä, kun kerran työtä on.

Ullakolla olivat myyjättärien makuuhuoneet, mutta niin ylös Mouret ei mennyt, vaan laskeutui välikerrokseen ja meni oman työhuoneensa vieressä sijaitsevaan keskuskassaan. Sitä suojaasi

kupariluukulla varustettu lasiseinä, ja takaosassa oli iso, seinään kiinnitetty kassakaappi. Kaksi kassanhoitajaa työskenteli siinä ottaen joka ilta Lhommelta, ensimmäiseltä kassanhoitajalta, vastaan eri osastojen kassoihin keräytyneet rahat ja pitivät myös huolta laskujen suorittamisesta tehtailijoille ja palkkojen maksamisesta henkilökunnalle, sanalla sanoen koko sille pienelle yhdyskunnalle, joka sai elatuksensa liikkeestä. Kassahuoneesta johti ovi huoneeseen, jossa oli seinillä vihreitä pahvirasioita ja jossa kymmenen virkailijaa tarkasti laskuja. Sitten tuli yhteenlaskutoimisto, jossa kuusi nuorta miestä, takanaan paksut rekisterikokoelmat, nojasi mustiin pulpetteihin ja laski myyjille tulevat prosentit kassaan luovutettujen myyntilaskujen perusteella. Tämä toimisto, joka oli aivan uusi, ei vielä toiminut tyydyttävästi.

Kuljettuaan kassahuoneen ja tarkistustoimiston läpi Mouret ja Bourdoncle tulivat yhteenlaskutoimistoon, jossa par'aikaa nauravat ja ilvehtivät nuoret virkailijat säikähtivät pahanpäiväisesti.

Mutta Mouret ei nuhdellut heitä, vaan ilmoitti heille päätöksensä antaa pienen palkkion jokaisesta heidän myyntilaskuista löytämästään virheestä. Hänen mentyään virkailijat eivät enää nauraneet, vaan tarttuivat niinkuin ruoskaniskun saaneina intohimoisesti työhönsä etsimään virheitä.

Alakerrassa Mouret meni suoraan kassalle n: o 10, jossa Albert Lhomme kiillotti kynsiään odottaen ostajien tulvaa. Tavaratalossa puhuttiin yleisesti "Lhommein hallitsijasuvusta", siitä lähtien kun Aurélie rouva päästyään itse valmiiden vaatteiden osaston johtajattareksi ja hankittuaan miehelleen ensimmäisen kassanhoitajan paikan oli saanut poikansa, pitkän, kalpean ja huonotapaisen nuoren miehen, joka ei pysynyt missään ja joka aiheutti hänelle alituista huolta, otetuksi osaston kassanhoitajaksi. Mouret vetäytyi hetkeksi syrjemmälle. Hän ei tahtonut pilata hyvää mainettaan toimittamalla santarmin virkaa, se oli hänestä vastenmielistä. Sitäpaitsi hän tiesi pääsevänsä paremmin tarkoitustensa perille esiintyessään alati hyvänsuopana. Hän antoi vaivihkaa kyynänpäällään merkin Bourdoncille, jonka tiesi pelkäksi laskukoneeksi ja jolle hän tavallisesti uskoi rangaistuksien toimeenpanemisen.

– Herra Albert, tämä sanoi ankarasti, – te olette taas erehtynyt osoitteesta ja lähetys on tuotu takaisin. Se on anteeksiantamatonta.

Kassanhoitaja luuli velvollisuudekseen puolustautua ja otti todistajaksi apulaisen, joka oli käärinyt tavarat pakettiin. Tämä nuori mies, Joseph nimeltään, kuului myös tavallaan Lhommein hallitsijasukuun, sillä hän oli Albertin asetoveri ja oli hänkin saanut paikkansa Aurélie rouvan välityksellä. Huomatessaan Albertin vaativan, että hän siirtäisi virheen ostajan niskoille, tämä tunnollinen entinen sotamies väänteli tuskissaan pukinpartaansa, johon hänen pitkä, rokonarpinen naamansa päättyi, tietämättä totellako omantunnon vai kiitollisuuden ääntä.

– Jättäkää Joseph rauhaan, Bourdoncle ärjäisi lopuksi, – ja varsinkin, älkää enää vastatko... Onneksi teille, että arvostamme suuresti äitinne ansioita.

Albertin isä tuli paikalle. Kassaltaan, joka oli oven vieressä, hän saattoi valvoa poikaansa, joka istui kopissa käsineosastolla. Harmaapäisellä, paikallaan istumisen veltostuttamalla vanhuksella oli höllät, ajan hivuttamat kasvot, ikäänkuin hänen lakkaamatta laskemansa rahat olisivat kuluttaneet niistä pois kaiken ilmeen. Häneltä puuttui toinen käsi, mutta se ei haitannut häntä lainkaan työssä; päinvastoin kolikot ja setelit pyörivät niin ketterästi hänen vasemmassa ja ainoassa kädessään, että moni uteliaisuudesta kävi katsomassa, kun hän tarkisti tuloja. Hän oli veronkantajan poika Chablista ja joutunut Pariisiin erään Port-aux-Vins'in viinikauppiaan kirjeenvaihtajana. Cuvier'nkadulla asuessaan hän oli nainut ovenvartijansa, elsassilaisen nurkkaräätälin, tyttären. Ja siitä lähtien hän oli ollut vaimonsa nöyrä palvelija ja ihaili sydämensä pohjasta tämän etevyyttä kauppa-alalla. Rouva nimittäin ansaitsi valmiiden vaatteiden osastolla yli kahdentoistatuhannen frangin vuodessa, kun taas hänellä itsellään ei ollut kuin viisituhatta frangia kiinteää palkkaa. Hänen kunnioituksensa vaimoa kohtaan, joka osasi lisätä talouskassaa tällaisilla summilla ulottui poikaankin, joka oli syntynyt hänestä.

– Mitä nyt? hän kysyi. – Onko Albert saatu kiinni virheestä?

Silloin Mouret astui tapansa mukaan näyttämölle näytelläkseen ruhtinaan osan. Kun Bourdoncle oli aikaansaanut tarpeellisen säikähdyksen, oli hänen vuoronsa pitää huolta maineestaan palkollisistaan huolehtivana isäntänä.

– Eipä sanottavasti, hän puolusteli. – Poikanne on vain hiukan hajamielinen. Hänen tulisi seurata paremmin isänsä esimerkkiä.

Sitten vaihtaen puheenaihetta esiintyäkseen vielä edullisemmassa valaistuksessa hän jatkoi:

– Entä konsertti toissa iltana?.. Oliko teillä hyvä paikka?

Puna kohosi vanhan kassanhoitajan kalpeille kasvoille. Musiikki oli hänen ainoa heikkoutensa, jolle hän haki salaa tyydytystä käymällä yksin teattereissa, konserteissa ja musiikkiesityksissä. Hän soitti itsekin torvea käyttäen toisen käden puutteessa näppärästi keksimäänsä pihtijärjestelmää, ja kun rouva Lhommen korvat eivät kestäneet musiikkia, hän kääri torvensa verkaan vaimentaakseen sen ääntä ja soitti iltamyöhään nauttien oudon käheistäkin sävelistä, joita hän pystyi tuottamaan. Kodissa, joka olosuhteiden pakosta oli hoitoa ja järjestystä vailla, soittaminen oli hänelle keidas erämaassa. Musiikki ja kassa, siinä koko hänen elämänsä. Niiden ulkopuolella hänellä ei ollut mitään paitsi ihailunsa vaimoa kohtaan.

– Sangen hyvä, hän vastasi loistavin silmin. – Olette liian ystävällinen, johtaja.

Mouret, joka itse tunsu nautintoa muiden intohimojen tyydyttämisestä, antoi joskus Lhommelle suosijattariltaan saamansa kiusalliset liput. Lhommen ihastus nousi korkeimmilleen Mouret'n huoahdaessa:

– Beethoven... Mozart... Millaista musiikkia!

Vastausta odottamatta Mouret poistui ja saavutti Bourdonclen, joka kiersi jo myyntiosastoja. Keskushallissa, lasiseinäisessä entisessä sisäpihassa, oli silkkiosasto. He kiersivät sen ja jatkoivat Neuve-Saint-Augustininkadun halliin, joka oli kokonaan valkoisille kankaille varattu. Siellä he eivät huomanneet mitään tavallisuudesta poikkeavaa. Kauppa-apulaisten kumartaessa heille nöyrästi he jatkoivat hitaasti matkaansa poiketen puuvillakankaiden ja kudottujen vaatteiden osastoille, joissa niinkään kaikki oli kunnossa. Mutta kun he saapuivat villatavaraosastolle, joka täytti Michodièrenkatuun päättyvän hallin, Bourdoncle sai uudestaan tilaisuuden esiintyä rankaisijana, huomattessaan myyntipöydällä istuvan nuoren miehen, joka nähtävästi oli väsynyt unettomasta yöstä. Nuori mies, Liénard nimeltään, rikkaan Angersin muotikauppiaan poika, kuunteli nuhteita nöyrästi, selkä kumarassa, sillä ainoa, mitä hän huvituksissa ja nautinnoissa kuluvasa laiskurinelämässään pelkäsi, oli, että isä kutsuisi hänet takaisin maaseutukaupunkiin. Nyt alkoi sataa nuhteita oikealle ja vasemmalle kuin rakeita, ja Michodièren hallissa rajuilma vasta oikein puhkesi. Verkaosastolla eräs vielä palkatta palveleva tulokas, jolla oli asunto talossa, oli palannut kaupungilta vasta jälkeen yhdentoista, ja lyhyttavaraosaston johtaja oli tavattu polttamasta sikaria kellarikerroksen komerossa. Käsineosastolla myrsky yhä kiihtyi, sillä Mignot'n – poikkeustapauksessa liikkeeseen otetun pariisilaisen, liikanimeltä "kaunokaisen", tunnetun harpunoittajattaren aviottoman pojan – oli saatu tietää aiheuttaneen rettelöitä ruokasalissa moittimalla julkisesti ruokaa. Aamiaista syötiin kolmessa vuorossa, puoli kymmenen, puoli yksitoista ja puoli kaksitoista, ja Mignot, joka kuului viimeiseen vuoroon, oli väittänyt, että hänen täytyi tyytyä muiden tähteisiin.

– Vai ei ruoka ole siis hyvää, Mouret kysyi muka kummastellen suvaiten vihdoinkin puuttua puheeseen.

Ruokarahaksi hän oli taloustoimiston esimiehelle, armottomalle auvergnelaiselle, määrännyt vain puolitoista frangia henkeä ja päivää kohti, ja tämä osasi niin säästävaisesti venytellä rahoja, että niitä riitti hänen omiinkin taskuihinsa. Sentähden ravinto oli kerrassaan kunnotonta. Mutta Bourdoncle kohautti olkapäitään; keittiönpäällikkö, jolla oli neljäsataa henkeä ravittavana aamiaisella ja päivällisellä ja vieläpä kolmessa vuorossa, ei voinut noudattaa hienoimman keittotaidon vaatimuksia.

– Oli miten oli, sanoi hyväntahtoinen isäntä, – minä vaadin, että henkilökunta saa terveellisen ja riittävän ravinnon... Minun täytyy keskustella asiasta.

Siihen Mignot'n valitukset päättyivät. Mouret ja Bourdoncle olivat nyt tulleet lähtökohtaansa, oven luo, ja kuuntelivat siellä sateenvarjo- ja solmio-osaston keskellä kertomusta, jonka heille esitti eräs tavaratalon neljästä järjestyksenvalvojasta. Isä Jouve, joksi häntä nimitettiin, entinen kapteeni, jolle Constantinassa oli annettu mitali, oli vielä komea mies, jolla oli iso, nautintoja vainuava nenä ja juhlallisen kalju otsa. Hän osoitti heille erästä myyjää, joka vähäisen nuhteen johdosta oli sanonut häntä vanhaksi kuhnuukseksi. Myyjä erotettiin heti.

Tavaratalossa ei ollut vielä ostajia. Kaupunginosan emännöitsijät käväisivät vain kiireisesti tyhjiä osastoilla. Järjestyksenvalvoja, joka merkitsi ovella kirjaan kauppa-apulaisten tulon, sulki ison luettelonsa kirjoitettuaan muistiin myöhästyneiden nimet. Tällä hetkellä myyjien tuli asettua paikoilleen eri osastoille, joita oli lakaistu ja siistitty aamulla viidestä alkaen. Apulaiset pistivät haukotusta tukahduttaen hattunsa ja päällystakkinsa pois, kasvot vielä unesta kelmeinä. Toiset vaihtoivat pari sanaa, tuijottaen eteensä ja koettaen karaistua kestävämmän uuden työpäivän; toiset kokosivat kiirehtimättä vihreät sertinkiverhot, joilla olivat edellisenä iltana peittäneet tavarat, ja panivat ne syrjään. Ja kangaspinot tulivat näkyviin kauniisti järjestettyinä. Koko tavaratalo sai siistin ja täsmällisen ulkoasun ja uhkui aamuhetken selkeää ja työntä kirkkautta, kunnes se taas oli myyntitungoksessa käyvä ahtaaksi ja sulloutuva täyteen purettuja palttina-, verka-, silkki- ja pitsipakkoja.

Keskushallin kirkkaassa valossa, silkkiosastolla, kaksi nuorta miestä puheli hiljaa keskenään. Toinen, pieni ja miellyttävännäköinen, raikasihoinen ja notkeavartaloineen, koetti järjestää osastoa sovitellen yhteen silkkikankaita silmää miellyttäväksi väriasteikoksi. Hän oli nimeltään Hutin, kahvilanomistajan poika Yvetot'sta. Puolessatoista vuodessa hänestä oli tullut talon etevimpiä myyjiä, joka luonteensa notkeudella ja liukkaalla kielellään houkutteli ostajat luokseen ahmatin tavoin kooten ja nielaisten kaikki, nälkääkään tuntematta, vain nautinnon vuoksi.

– Kuulkaapa, Favier, olisin totta tosiaan teidän sijassanne antanut hänelle korvapuustin, hän sanoi toiselle, kiukkuisen näköiselle, kuivalle ja keltaihoiselle besançonilaisen kankurinperheen pojalle, jonka epämiellyttävä ulkonäkö kätki arveluttavan tahdonlujisuuden.

– Ei sitä korvapuusteja antamalla kovinkaan kauas pääse, tämä vastasi kylmäkiskoisesti. – Parempi on odottaa.

He puhuivat Robineausta, alajohtajasta, joka valvoi myyjiä osastonjohtajan ollessa kellarikerroksessa. Hutin pani salaa kaikki voimansa liikkeelle saadakseen tämän viralta ja päästäkseen itse alajohtajaksi. Loukatakseen Robineauta ja saadakseen hänet luopumaan paikastaan hän oli jo kerran tehnyt tälle kepposen. Hän juuri oli houkutelut Bouthemont'in tavaratalon palvelukseen, kun oli saanut tietää Robineaulle itse asiassa luvatus silkkiosaston johtajan paikan avoimeksi. Mutta Robineau ei peräytynyt, ja siitä oli heille syntynyt lakkaamaton taistelu. Hutin koetti yllyttää kilpailijaansa vastaan koko osaston ja ajaa hänet pois kiusanteon ja salajuonien avulla. Aina yhtä kohteliaan näköisenä hän koetti ärsyttää varsinkin Favier'ta, joka oli seuraavana arvossa hänen jälkeensä, mutta tämä, joka ylipäänsä tuntui kannattavan toverinsa tuumia, teki silloin tällöin vastarintaa, osoittaen että hänellä oli aivan omat tarkoituksensa, joiden toteuttamiseen hän pyrki.

– Hiljaa! Seitsemäntoista! Hutin sanoi toverilleen ilmoittaen tällä sovitulla tavalla, että Mouret ja Bourdoncle olivat tulossa.

Nämä kulkivat hallin poikki ja pysähtyivät vaatiakseen Robineaulta selityksen samettivuoresta, joka päällekkäin ladotuissa pahlilaatikoissa täytti kokonaisen pöydän. Kuultuaan vastauksen, ettei muualla ollut tilaa, Mouret huudahti hymyillen:

– Enkö sanonut teille, Bourdoncle, että tavaratalo on jo nyt liian pieni. Meidän täytyy ennen pitkää repiä talot aina Choiseulinkatuun asti... Saattepa nähdä maanantaina, eikö ole ahdasta!

Hän kääntyi taas Robineaun puoleen kysellen maanantain valmisteluja ja antaen käskyjä. Mutta puhuessaan hän seurasi katseellaan Hutinia, joka soviteltuaan vaaleansinisiä, harmaita ja keltaisia kankaita rinnakkain vetäytyi muutaman askelen päähän arvostellakseen tulosta. Äkkiä Mouret iski häneen.

– Miksikä koetatte säästää silmää? hän sanoi. – Sokaiskaa mielummin!
Malttakaa, pankaa punaista, vihreätä, keltaista!..

Hän oli tarttunut silkkipakkoihin heittäen ne sekaisin ja rypistäen kankaat silmiä häikäiseväksi, leimuavaksi sekasoroksi. Kaikki olivat sitä mieltä, että liikkeen omistaja oli Pariisin etevimpiä somistajia, joskin aivan kumouksellisen makusuunnan edustaja, joka näytteillepanotaidon perustana piti silmiinpistävyyttä. Hän tahtoi mahtavia tavaravyöryjä kuin sattuman purkamia; hän tahtoi palavia, hehkuvia värejä, jotka sytyttivät toisensa ilmituleen. Hän sanoi tahtovansa häikäistä asiakkaitten silmät niin, että niitä vielä tavaratalon ulkopuolellakin kirveli. Hutin, joka päinvastoin oli klassillisen koulun puoltaja tahtoen joka paikkaan tasasuhtaisuutta ja vivahduksien sopusointua, ei uskaltanut panna vastaan, mutta katseli nyrpeänä tätä hurjaa sekamelskaa kuin syvästi loukkautunut taiteilija.

– Kas niin, huusi Mouret lopetettuaan. – Antakaa olla noin... Ja sanokaa minulle maanantaina, onko asetelma pysähdyttänyt naiset.

Juuri kun hän palasi Bourdonclen luo tuli paikalle nuori nainen ja jäi muutamaksi hetkeksi seisomaan asetelman eteen aivan huumaantuneena. Se oli Denise. Epäröityään lähes tunnin ajan kadulla sietämättömän ujouden vallassa hän oli vihdoinkin päättänyt mennä sisään. Mutta hänen päänsä oli niin pyörällä, ettei hän pystynyt tajuamaan yksinkertaisimpiakaan selityksiä. Turhaan kauppa-apulaiset, joilta hän tiedusteli rouva Aurélieta, osoittivat hänelle välikerroksen portaita. Hän kiitti ja kääntyi vasemmalle, kun hänet oli neuvottu oikealle, eksyen osastolta osastolle ja saaden osakseen myyjien uteliaita, äreitä ja välinpitämättömiä katseita. Hän halusi sekä paeta että jäädä ihaillemaan. Hän tunsikin olevansa pienen pieni hiukkanen hirviömäisen, vielä liikkumattoman koneen vallassa, jonka rattaat uhkasivat tempaista hänet mukaansa kohta alkavaan, seiniä tärisyttävään kiertoon. Ja verratessaan tätä laajaa tavarataloa Vanhan Elbeufin ahtaaseen ja pimeään puotiin se tuntui hänestä vieläkin isommalta ja valoisammalta, muistutti kokonaista kaupunkia patsaineen, toreineen, katuineen, sekavaa sokkeloa, jossa hänen oli mahdotonta koskaan löytää tietään.

Mutta vielä hän ei ollut uskaltanut mennä silkkikankaiden halliin, jonka korkea lasikatto, komeat myyntipöydät ja kirkkomainen juhlallisuus pelottivat häntä. Kun hän sitten vihdoin meni sinne paetakseen osaston myyjiä, jotka nauroivat hänelle, hän osui suoraa päätä Mouret'n järjestämään näyttelyyn. Pelostaan huolimatta hän tunsikin povensa paisuvan naisellisestä ihastuksesta, ja posket hehkuvina hän pysähtyi katsomaan silkkikankaiden liekehtivää komeutta.

– Kuulkaa, kuiskasi Hutin julkeasti Favier'n korvaan, – tuossahan on äskeinen Gaillonin aukion kurkistelijä.

Mouret, joka oli kuuntelevinaan Bourdonclen ja Robineaun huomautuksia, ei voinut olla katselematta köyhää tyttö raukkaa, jonka ilmeinen ihastus kutkutti hänen itserakkauttaan, samoinkuin ohikulkevan työmiehen silmäys hivelee hienon naisen sydäntä. Denise kohotti katseensa ja joutui vielä enemmän hämilleen tuntiessaan nuoren miehen, jota oli luullut osastonjohtajaksi. Hänestä tuntui, että tämä katseli häntä ankarasti. Tietämättä kuinka päästä pakoon ja aivan eksyksissä, hän kääntyi lähinnä seisovan myyjän puoleen, joka sattui olemaan Favier.

– Rouva Aurélie, olkaa hyvä?

Favier, joka oli äreällä tuulella, vastasi lyhyesti kuivalla äänellä:

– Välikerroksessa.

Ja Denise, jolla oli kiire paeta kaikkien noiden miesten katseita, kiitti ja kääntyi taas kerran selin porraskäytävään. Silloin Hutin tuli hänen luokseen synnynnäisen kohteliaisuutensa pakosta. Äskeisestä pilkastaan huolimatta hän puhutteli tyttöä hienoon käytökseen tottuneen myyjän tavoin sanoen:

– Ei, tätä tietä, neiti. Jos suvaitsette...

Ja näytti vielä tietäkin kulkien muutaman askelen edellä hallin vasemmalla puolella olevien portaiden juurelle. Siellä hän kumarsi ja hymyillen kaikille naisille tuhlaamaansa hymyä jatkoi:

– Tuosta ylös, kääntykää vasemmalle. Valmiiden vaatteiden osasto on sitten suoraan edessä.

Tämä kohteliaisuus liikutti Deniseä syvästi. Veljen avulta se tuntui hänestä. Hän oli nostanut silmänsä ja katsoi Hutiniin. Kaikki nuoren miehen olennessa miellytti häntä, kasvojen kauneus, hymyilevä katse, joka haihdutti hänen pelkonsa, ääni, jonka lempeä sointu tuntui lohduttavalta. Hänen sydämensä paisui kiitollisuudesta, ja avomielisesti hän tarjosi ystävytyttään niissä muutamissa hajanaisissa sanoissa, jotka hän sai liikutukseltaan sanotuiksi.

– Olette liian hyvä... Älkää vaivautuko... Tuhannet kiitokset, herra...

Mutta Hutin oli jo palannut Favier'n luo, jolle hän hereten teeskentelemästä sanoi:

– On siinäkin avuton!

Noustuaan portaat ylös tyttö tuli suoraan valmiiden vaatteiden osastolle. Se oli avara huone, isot, leikkauksin koristetut tammikaapit seinustoilla ja peili-ikkunat Michodièrenkadulle. Viisi tai kuusi naista, mustat silkipuvut päällään ja sangen somina käherrettyine hiuslaitteineen ja vannehameineen, puhelivat keskenään. Yksi heistä, pitkä ja hoikka, joka pitkulaisine kasvoineen muistutti irti riuhtautunutta hevosta, nojautui kaappiin kuin väsymyksen raukaisemana.

– Rouva Aurélie, olkaa hyvä? toisti Denise.

Myyjätär ei vastannut, katseli vain halveksien hänen köyhää pukuaan.

Sitten hän kääntyi erään toverinsa puoleen sanoen:

– Neiti Vadon, tiedättekö missä johtajatar on?

Neiti Vadon, joka par'aikaa järjesteli iltaviittoja, ei viitsinyt nostaa edes päätään. Hän oli pienikokoinen, pöhöttyneissä, kalpeissa kasvoissa oli välinpitämätön ja työlöstynyt ilme.

– En, neiti Prunaire, hän vastasi huolimattomasti, – en tiedä missä johtajatar on.

Seurasi hiljaisuus. Denise jäi liikkumattomana paikalleen eikä kukaan piitannut hänestä enää.

Odotettuaan vähän aikaa hän kumminkin rohkaisi mielensä ja kysyi uudestaan:

– Mahtaakohan rouva Aurélie palata pian?

Silloin osaston alajohtajatar, laiha ja ruma, isoleukainen ja karkeatukkainen nainen, jota Denise ei ollut huomannut, huusi hänelle kaapin luota, missä oli järjestämässä hintalappuja:

– Jos teidän välttämättä täytyy saada tavata itse Aurélie rouva, niin odottakaa.

Ja kääntyen toiseen myyjättäreeseen hän lisäsi:

– Eikö hän ole vastaanotossa?

– En luule, rouva Frédéric, tämä vastasi. – Hän ei mahda olla kovinkaan kaukana, koska ei sanonut mitään lähtiessään.

Denise jäi saatuaan vastauksen ovelle seisomaan. Tuoleja oli kyllä, mutta kun kukaan ei tarjonnut niitä hänelle, hän ei uskaltanut istuutua, vaikka oli levottomuudesta aivan voimaton. Nähtävästi myyjättäret arvasivat mitä asiaa hänellä oli, sillä he vilkuilivat häneen syrjästä, riisuiivat hänet katseillaan alastomaksi, vihamielisesti, sellaisten ihmisten tavoin, jotka ruokapöydässä eivät mielellään siirry lähemmäksi toisiaan antaakseen tilaa muille nälkäisille. Hänen ahdistuksensa lisääntyi, ja jotakin tehdäkseen hän varovaisin askelin siirtyi ikkunan luo katsomaan kadulle. Juuri hänen edessään oli Vanha Elbeuf, joka ruosteenvärisine julkisivuineen ja elottomine ikkunoineen näytti niin rumalta ja onnettomalta hänen nykyisen ympäristönsä komeuteen ja vilkkauteen verrattuna, ettei hän voinut olla kärsimättä, ja se vain lisäsi hänen pahaa mieltään.

– Katsokaa, kuiskasi pitkä Prunaire pienelle Vadonille, – katsokaa hänen kenkiään?

– Ja hänen pukuaan! kuiskasi toinen.

Vaikka Denise seisoj selin, hän tunsi kuinka he ahmivat häntä katseillaan. Mutta hän ei tuntenut vihaa heitä kohtaan. He eivät kumpikaan olleet kauniita, yhtä vähän pitkä punatukkainen hevosennaama kuin pieni piimäihoinenkaan, jonka pehmeät kasvot olivat kuin luuttomat. Clara Prunaire, puukenkientekijän tytär Vivet'n metsistä, oli joutunut Mareuilin linnan kamaripalvelijoiden viettelemäksi ollessaan ompelijana kreivittären luona. Oltuaan sitten vähän aikaa eräässä Langres'in muotikaupassa hän oli tullut Pariisiin, jossa hän koetti kostaa miehille isä Prunairen hänelle muinoin jakamat korvapuustit. Marguerite Vadon sitävastoin oli syntynyt Grenoblessa, jossa hänen vanhemmillaan oli palttinakauppa. Naisten Aarreaittaan hänet oli lähetetty erään tekemänsä virheen

johdosta, hän oli synnyttänyt lapsen, jonka isä oli hävinnyt teille tietyimmille. Marguerite käyttäytyi nyttemmin nuhteettomasti, ja hänen piti palata kohta kotiin isän liikettä hoitamaan ja menemään naimisiin serkkunsa kanssa, joka odotti häntä.

– No jopa jotakin, sanoi Clara, – tuosta ei meillä ole mihinkään.

Mutta tytöt vaikenivat huomatessaan noin neljäkymmenenviiden ikäisen naisen lähestyvän. Hän oli Aurélie rouva, lihava nainen, jonka musta silkkipuku, ahtaasti pingottuen hartioille ja upealle povellet, loisti kuin haarniska. Hänen tumman, jakaukselle kammattun sileän tukkansa alta katseli kaksi suurta liikkumatonta silmää; hänen ankara suunsa ja leveät, hiukan riippuvat poskensa toivat mieleen roomalaisen keisarin kipsinaamion, johon osastonjohtajattaren arvokkuus loi tarpeellisen majesteettisuuden.

– Neiti Vadon, hän sanoi hermostuneella äänellä, – te ette ole siis eilen toimittanut työhuoneeseen tyköistuvaa mallipukua.

– Siihen oli tehtävä korjaus, vastasi myyjätär – rouva Frédéric otti sen minulta.

Alajohtajatar haki kaapista kaivatun puvun, ja tutkinto jatkui. Kaikkien täytyi väistyä Aurélie rouvan tieltä, kun hän käytti arvoaltaansa. Hän oli sangen turhamainen eikä kärsinyt kuulla itseään puhuteltavan miehensä nimellä, joka ei hänestä ollut minkään arvoinen, ja häveten isänsä ovenvartijainta hän kehui olevansa oman liikkeen omistavan räätälin tytär. Hän oli ystävällinen ainoastaan niitä myyjättäriä kohtaan, jotka alistuen ja liehakoiden ihailivat hänen erinomaisuuttaan. Aiemmin omistamassaan ompeluliikkeessä hän oli katkeroitunut huonosta onnesta, joka häntä vainosi, ja hän oli kironnut kohtaloa, joka annettuaan hänelle tarpeeksi vankat hartiat kantamaan rikkautta kielsi hänet rikastumasta ja tuotti alituisia vastuksia. Ja vieläkin, menestyttyään Naisten Aarreaitassa, jossa hän ansaitsi kaksitoistatuhatta frangia vuodessa, hän oli yhä jotenkin katkera ja kohteli tylysti tulokkaita, niinkuin elämä oli alussa kohdellut häntä tylysti.

– Ei maksa vaivaa puhua siitä enää, hän lopetti vihdoin kuivasti. – Te ette ole sen viisaampi kuin muutkaan, rouva Frédéric. Korjaus on tehtävä heti.

Väittelyn kestäessä Denise oli lakannut katsomasta kadulle. Hän kyllä arvasi naisen Aurélie rouvaksi, mutta peläten hänen äänensä kovuutta jäi yhä odottamaan. Myyjättäret, hyvillään, kun olivat saaneet johtajattaren ja alajohtajattaren toistensa kimppuun, palasivat työhönsä teeskennellen välinpitämättömyyttä. Muutamia minuutteja kului, eikä kukaan säälinyt tyttöä. Vihdoin Aurélie rouva itse huomasi hänet ja ihmetellen hänen liikkumattomuuttaan kysyi mitä hän tahtoi.

– Rouva Aurélie.

– Minä olen.

Denise tunsi suunsa kuivuvan ja käsiensä kylmenevän niinkuin ennen, kun hän lapsena pelkäsi saavansa vitsaa. Hän ei ollut saada sanoja suustaan, ja hänen täytyi toistaa sanottavansa kaksi kertaa, ennenkuin hänet ymmärrettiin. Aurélie rouva katseli häntä suurilla liikkumattomilla silmillään, eikä hänen keisarinnaamionsa ilmaissut vähintäkään myötämielisyyttä.

– Kuinka vanha olette?

– Kaksikymmentä vuotta.

– Kaksikymmentä? Teitä luulisi tuskin kuudentoistakaan ikäiseksi.

Taas myyjättäret katsoivat häneen, ja Denise ehätti sanomaan:

– Ei minulta kuitenkaan voimia puutu.

Aurélie rouva kohautti mahtavia olkapäitään. Sitten hän julisti:

– Hyvä Jumala, täytyyhän minun kirjoittaa nimemme luetteloon. Jokaisen hakijan me kirjoitamme. Neiti Prunaire, tuokaa luettelo tänne.

Luettelo ei löytynyt heti. Se oli kai isä Jouven hallussa. Pitkän Claran mennessä hakemaan sitä saapui Mouret, yhä Bourdonclen seuraamana. He olivat kiertäneet kaikki alakerran osastot, tarkastaneet pitsien, huivien, turkisten, huonekalujen, liinavaatteiden osastot ja saapuivat nyt lopuksi valmiiden vaatteiden osastoon. Aurélie rouva meni neuvottelemaan heidän kanssaan päällysvaateilauksesta, jonka hän oli aikonut tehdä eräältä suurelta Pariisin tukkukauppiaalta.

Tavallisesti hän osti ilman välikäsiä, omalla vastuullaan, mutta kun oli kysymys suuremmista ostoista, hän piti varovaisempana jättää asian johtajan päätettäväksi. Bourdoncle kertoi hänelle, kuinka Albert oli taas laiminlyönyt tehtävänsä. Aurélie rouva tuntui joutuvan aivan epätoivoon. Kyllä tuo lapsi hänet kerran vielä saa kuolemaan suruun. Onneksi isä, vaikk'ei hänestäkään ollut juuri mihinkään, käyttäytyi ihmisiksi. Hänellä oli tosiaankin paljon harmia Lhommein hallitsijasuvusta, jonka tunnustettu päällikkö hän oli.

Mutta Mouret hämmästytti kohdatessaan Denisen jälleen ja kysyi Aurélie rouvalta, mitä asiaa tytöllä oli. Kun Aurélie rouva sanoi hänen hakevan myyjättären paikkaa, naisvihaaja Bourdoncle päivitteli moista hävyttömyyttä.

– Todellako? sanoi hän. – Eihän toki. Hän on liian ruma.

– Eihän hän juuri mikään kaunotar ole, Mouret sanoi, joka ei uskaltanut ruveta puoltajaksi, vaikka häntä vieläkin liikutti tytön äskeinen ihastus silkkiosastolla.

Luettelo tuotiin, ja Aurélie rouva tuli Denisen luo. Tyttö ei varmaankaan tehnyt hyvää vaikutusta. Hän oli kyllä siististi puettu mustiin villavaatteisiin, ja eipä sitäpaitsi puvusta ollut paljon väliä, vaikka se olisikin ollut vaatimatonta, sillä myyjättäriellä oli talon vaatteet, sääntöjen määräämä musta silkkipuku, mutta hän näytti heikolta ja alakuloiselta. Tytöiltä ei vaadittu juuri kauneutta, mutta miellyttäviä heidän tuli kuitenkin olla myydessään. Heidän katsellessa ja tutkiessa Deniseä kuin myytävää tammaa markkinoilla, tyttö parka joutui aivan ymmälle.

– Nimenne? johtajatar kysyi kynä kädessä, valmiina kirjoittamaan myyntipöydän reunalla olevaan luetteloon.

– Denise Baudu.

– Ikänne?

– Kaksikymmentä vuotta ja neljä kuukautta.

Ja hän toisti uskaltuen katsoa Mouret'hen, jota yhä luuli osastonjohtajaksi ja joka aina sattui hänen tielleen häntä pelottamaan:

– En näytä niin vanhalta, mutta ei minulta voimia puutu.

Kaikki hymyilivät. Bourdoncle katseli kynsiään kärsimättömästi. Denisen lause oli sitäpaitsi oudosti keskeyttänyt masentavan vaihtelun.

– Missä Pariisin liikkeessä olette palvelleet? jatkoi johtajatar kyselyään.

– Hyvä rouva, minä tulin vasta eilen Valognes'ista.

Tämä ei ollut hänelle eduksi. Tavallisesti Naisten Aarreaitassa vaadittiin myyjättärieltä yhden vuoden palvelus jossakin Pariisin pienessä liikkeessä. Denise menetti kaiken toivonsa, ja jollei hän olisi ajatellut sisaruksiaan, hän olisi lähtenyt lopettaakseen tutkinnon.

– Missä olitte Valognes'issa?

– Cornaillen liikkeessä.

– Tunnen sen. Hyvä liike, pisti Mouret väliin.

Hän ei tavallisesti millään tavalla sekaantunut uusien apulaisten ottoon, sillä osastojen johtajien oli yksin vastattava osastonsa väestä. Mutta naistuntijana hän tajusi tässä nuorena työssä piilevän sulouden ja lempeyden, josta tämä itsekkin oli tietämätön. Entisen palveluspaikan hyvä maine oli tärkeää, ja usein hakijain kohtalo riippui siitä. Aurélie rouva jatkoi vähän ystävällisemmin:

– Ja miksi lähditte pois Cornaillen liikkeestä?

– Perhesyistä, Denise vastasi punastuen. – Vanhempani ovat kuolleet ja minun täytyy huolehtia veljistäni... Sitäpaitsi minulla on todistus...

Todistus oli mainio. Denise alkoi jälleen toivoa, kun uusi kysymys masensi hänet:

– Onko teillä pariisilaisia suosituksia?.. Kenen luona asutte?

– Setäni luona, hän kuiskasi epäröiden nimen mainitsemista, sillä hän pelkäsi, ettei kilpailijan sukulaista tahdottu palvelukseen. – Setäni Baudun luona tuossa vastapäätä.

Taas Mouret puuttui puheeseen.

– Kuinka, oletteko Baudun veljentytär!.. Bauduko teidät lähetti!

– Ei toki, herra!

Denise ei voinut olla nauramatta, niin hullunkuriselta ajatus hänestä tuntui. Nauru muutti hänen kasvonsa kokonaan. Hieno puna kohosi hänen poskilleen, ja hänen hiukan ison suunsa ilme kirkasti koko hänen olemuksensa. Hänen harmaisiin silmiinsä syytyi lempeä loiste, poskiin painui viehättävät hymykuopat, ja hiuksetkin tuntuivat lehahtavan lentoon raikkaan ja heleän naurun voimasta.

– Mutta sievähän hän on, kuiskasi Mouret Bourdoncille.

Liikekumppani ei suostunut myöntämään sitä, vaan teki hermostuneen liikkeen. Clara nyrpisti huuliaan, ja Marguerite käänsi selkensä, Aurélie rouva yksin myönsi päännökökkäyksellä, kun Mouret jatkoi:

– Setänne on väärässä, kun ei itse tullut teitä saattamaan. Hänen suosituksessaan olisi ollut tarpeeksi... Kerrotaan, että hän on meihin suuttunut. Me emme ole siitä tietävinämme, ja jos hänellä ei ole veljentyttäreilleen paikkaa omassa talossaan, niin me näytämme hänelle, että hänen veljentyttärensä on vain tarvinnut koputtaa ovellemme päästäkseen sisään... Sanokaa hänelle, että kunnioitan suuresti häntä ja ettei hänen pidä olla suuttunut minuun, vaan uusiin kaupankäynnin muotoihin. Ja sanokaa vielä, että hänelle on häviöksi, jos hän itsepintaisesti pysyy naurettavassa vanhoillisuudessaan.

Denise kävi jälleen aivan kalpeaksi. Mies oli Mouret. Kukaan ei sitä hänelle sanonut, mutta Mouret paljasti itsensä, ja nyt Denise heti arvasi ja ymmärsi, miksi mies oli häntä pelästyttänyt niin oudosti ensin kadulla, sitten silkkiosastolla ja vielä nytkin. Liikutus, jota hän ei voinut käsittää, painoi yhä enemmän hänen sydäntään ja kävi yhä raskaammaksi. Kaikki hänen setänsä ja tätinsä hänelle kertomat jutut palasivat hänen mieleensä suurentaen entisestään Mouret'n kookasta vartaloa, kirkastaen hänet tarumaisella loisteella ja kohottaen hänet tuon hirveän koneen hallitsijaksi, jonka koneen hampaisiin Denise oli kaiken aamua tuntenut tarttuvansa. Mouret'n kauniin, hienopiirteisen ja ruskeasilmäisen pään takana hän luuli näkevänsä naisen hahmon, onnettoman rouva Hédouinin, joka oli painanut verensä leiman rakennuksen peruskiviin. Hän tunsu selkäänsä pitkin kulkevan kylmät väreet, ja hän ymmärsi miehen häneen tekemän vaikutuksen olevan kauhua.

Aurélie rouva sulki luettelonsa. Hän tarvitsi yhden ainoan myyjättären, ja nyt oli jo kymmenen hakijaa merkitty. Hän ei kuitenkaan epäröinyt kenet ottaa, sillä hän oli liiankin halukas olemaan liikkeen omistajalle mieliksi. Mutta hakemukseen ei sopinut vastata ennenkuin isä Jouve oli tehnyt tiedusteluja ja niistä selkoa. Silloin vasta johtajatar voi päättää.

– Hyvä on, neiti, hän sanoi juhlallisesti ylläpitääkseen arvovaltansa.

– Vastaus annetaan kirjallisesti.

Denise jäi vielä hetkeksi ujostellen paikalleen. Hän ei tiennyt kuinka lähteä pois seurasta. Vihdoin hän kiitti Aurélie rouvaa ja kulkiessaan Mouret'n ja Bourdonclen sivu hän kumarsi. Mutta nämä eivät enää ajatelleet häntä eivätkä edes vastanneet hänen tervehdykseensä. He vain tarkastivat suurella mielenkiinnolla rouva Frédéricin heille näyttämää, äsken puheena ollutta päällysvaattaa. Clara teki Margueriteen katsoen kiukkuisen eleen ikäänkuin ennustaakseen, ettei tulokkaalla olisi kovinkaan hauskaa heidän osastollaan. Epäilemättä Denise aavisti minkä salaisen vihan hän oli käynnillään herättänyt, sillä hän tunsu laskeutuessaan portaita samanlaista ahdistusta kuin oli noustessaankin tuntenut, ja hän epäröi onnekseenko vai onnettomuudekseen hän oli tänne tullut. Oliko hänellä syytä toivoon? Hän rupesi jälleen epäilemään, sillä hän oli niin kiusaantunut, ettei kyennyt oikein ymmärtämään mitä hänelle oli sanottu. Sekavista tunteista pääsi kaksi kumminkin pian voitolle, ensinnäkin kauhu, jonka Mouret oli hänessä nostanut, ja toiseksi ilo Hutinin hänelle osoittaman ystävällisyyden johdosta, jonka suloinen muisto oli hänen ainoa tämänaamuinen lohtunsa. Kulkiessaan tavaratalon poikki hän haki katseellaan uutta ystäväänsä saadakseen lähettää hänelle kiitollisen hymyn, ja hänen mielensä kävi alakuloiseksi, kun tätä ei näkynyt.

– Neiti, onnistuitteko? kuului hänen takaansa liikutuksesta värisevä ääni, kun hän vihdoin oli takaisin kadulla.

Hän kääntyi ja tunsi onnettomuustoverinsa, pitkän ja hontelon nuorukaisen, joka oli puhutellut häntä aamulla. Tämäkin tuli Naisten Aarreaitasta ulos ja näytti vielä pelästyneemmältä kuin Denise tavaratalossa kokemansa tutkinnon johdosta.

– En tiedä vielä, Denise vastasi.

– En minäkään. Kummallinen tapa niillä on katsella ja puhutella!..

Minä tahtoisin pitsiosastolle. Olen palvellut Crève-coeurilla
Mailinkadulla.

Taas he seisoivat vastakkain ja punastuivat kun eivät tieneet kuinka erota. Sitten nuori mies neuvottomana, sanoakseen vielä jotakin, uskalsi kömpelön kohteliaasti kysyä:

– Saanko kysyä nimeänne, neiti?

– Denise Baudu.

– Minä olen nimeltäni Henri Deloche.

Nyt heitä nauratti. Heidän asemansa yhdisti heitä ja he kätelivät.

– Onnea! sanoi Denise.

– Niin, onnea! vastasi toinen.

III

Joka lauantai neljästä kuuteen rouva Desforjes tarjosi teetä tuttavilleen, jotka tulivat häntä tervehtimään. Hänen asuntonsa oli kolmannessa kerroksessa Rivol'n ja Alger'nkadun kulmatalossa, ja hänen kahden salinsa ikkunat olivat Tuileries'n puistoon.

Eräänä tällaisena lauantaina Mouret, jolle palvelija juuri aikoi avata ison salin oven, huomasi eteisen toisesta avoimesta ovesta rouva Desforjes'in, joka kulki pienen salin poikki. Tämä pysähtyi nähdessään hänet, ja Mouret astui sisään juhlallisesti tervehtien. Kun palvelija oli sulkenut oven, hän tarttui innokkaasti nuoren naisen käteen ja suuteli sitä hellästi.

– Varo, siellä on vieraita, rouva Desforjes sanoi hiljaa osoittaen päänyökkäyksellä ison salin ovea. – Kävin hakemassa tämän viuhkan näyttääkseni sitä heille.

Ja viuhkan varrella hän hipaisi leikillisesti nuoren miehen kasvoja. Rouva Desforjes oli tummaverinen, pyylevätkö nainen, silmät olivat suuret ja mustasukkaiset. Mutta Mouret piti yhä hänen kädestään kiinni ja kysyi:

– Tuleekohan?

– Epäilemättä, niin hän ainakin lupasi.

He puhuivat paroni Hartmannista, Kiinteistöpankin johtajasta. Rouva Desforjes, valtioneuvoksen tytär, oli ollut naimisissa pörssivälittäjän kanssa ja oli tämän kuoltua perinyt häneltä omaisuuden, jota toiset sanoivat sangen suureksi, toiset peräti mitättömäksi. Kerrottiin hänen jo miehensä eläessä osoittaneen kiitollisuutta paroni Hartmannille niistä neuvoista, jotka tämä raha-asiain tuntija oli heille antanut ja jotka olivat olleet hyödyksi, ja myöhemmin, miehen kuoltua, sanottiin suhteen yhä jatkuvan, mutta mitä suurimmassa salaisuudessa, niin ettei vähinkään varomattomuus päässyt herättämään epäluuloa. Rouva Desforjes osasi käyttäytyä niin, ettei hän koskaan herättänyt huomiota, ja hän oli tervetullut vieras kaikkialla ylemmän porvariston kodeissa, joihin hän syntyperänsäkin puolesta kuului. Ja vaikka nyt, kun pankinjohtajan rakkaus oli muuttumassa isälliseksi ystävyudeksi, hän tämän ennakkoluulottoman ja valistuneen ystävänsä suostumuksella lahjoitti lempensä muillekin, oli hän niin arka maineestaan ja osasi käyttäytyä niin taitavasti, ettei pienintäkään syytä ollut moitteisiin ja ettei kukaan uskaltanut julkisesti epäillä hänen kunniallisuuttaan. Tavattuansa Mouret'n heidän yhteisten tuttaviansa luona hän oli alussa vihannut tätä. Sittemmin, kun ei jaksanut vastustaa hänen rajun rakkautensa hyökkäyksiä, hän oli antanut myöten. Nyt kun Mouret oli päässyt niin pitkälle, ettei hänen suhteellaan ollut muuta tarkoitusta kuin päästä paronin suosioon, olivat rouva Desforjes'in tunteet kehittyneet vähitellen todelliseksi hellyudeksi. Hän oli kolmekymmentäviisi vuotta vanha, vaikka sanoi olevansa vasta kaksikymmentähdeksän vuotta ja oli siis joutunut siihen ikään, jolloin nainen intohimoisesti pitää rakkaudestaan kiinni. Tuntien olevansa vanhempi rakastajaansa, jonka pelkäsi kylmenevän, hän ponnisteli epätoivoisesti pysyttämään hänet luonaan.

– Joko hän on selvillä asiasta? Mouret kyseli.

– Ei, saatte itse esittää asianne, vastasi rouva Desforjes lakaten sinuttelema.

Hän katsoi Mouret'hen, ajatellen ettei tämä mahtanut aavistaa mitään hänen suhteestaan paroniin, koska käytti häntä välittäjänä, ikäänkuin olisi ollut kysymys vain vanhasta ystävästä. Mutta Mouret piteli yhä hänen kättään nimittäen häntä hyväksi Henriettekseen, ja nainen tunsi sydämensä sulavan. Sanaakaan sanomatta hän tarjosi huulensa suudeltaviksi; sitten hän kuiskasi:

– Hiljaa! Minua odotetaan. Tulkaa hetken kuluttua perässäni.

Isosta salista kuului verhojen heikentämiä hilpeitä ääniä. Rouva Desforjes astui sisään, jättäen oven kokonaan auki, ja ojensi viuhkan yhdelle niistä neljästä naisesta, jotka istuivat huoneen keskiosassa.

– Tässä se nyt vihdoinkin on, hän sanoi. – Palvelija ei olisi koskaan löytänyt sitä, kun en itsekään oikein osannut neuvoa.

Kääntyen ovea kohti hän sanoi vilkkaasti:

– Käykää toki sisälle, herra Mouret. Tulkaa pienen salin kautta, niin ei tunnu niin juhlalliselta.

Mouret tervehti naisia, jotka hän tunsi. Sali kukikkaalla hopeakirjosilkillä verhottuine Ludvig XVI: n tyylisine huonekaluineen, kullattuine pronsikoristeineen ja isoine ruukkukasveineen uhkui korkeudestaan huolimatta naisellisen kodikasta viehkeyttä, ja sen kahdesta ikkunasta näkyi erittäin kauniisti Tuileries'n puiston kastanjapuita, joiden lehdet varisivat syksyisessä tuulessa.

– Tämä pitsi on tosiaankin sangen hienoa, sanoi rouva Bourdelais tarkastellen viuhkaa.

Rouva Bourdelais oli pieni, vaaleaverinen, kolmenkymmenen ikäinen nainen, Henrietten koulutoveri, naimisissa raha-asiainministeriön alajohtajan kanssa. Vanhasta porvarisperheestä lähteneenä hän hoiti talouttaan ja kolmea lastaan sievästi ja toimeliaasti noudattaen vaistomaisesti käytännöllisyyden periaatteita.

– Ja tästä pitsipalasesta olet siis maksanut kaksikymmentäviisi frangia, hän sanoi tutkien tarkasti jokaista pitsin silmukkaa. – Sanoit ostaneesi Lucista maalaisnaiselta?.. Se ei suinkaan ollut kallista... Mutta entä viuhkan tekeminen.

– Tietysti, vastasi rouva Desforges. – Tekokuluja maksoin kaksisataa frangia.

Rouva Bourdelais naurahti. Tällaistaako Henriette kehui hyväksi kaupaksi! Kaksisataa frangia yksinkertaisen viuhkan valmistamisesta. Pelkkää norsunluuta ja siinä nimikuvio! Ja vielä sellaista pitsiä varten, jonka hinta tuotti hänelle enintään viiden frangin voiton. Sadallakahdellakymmenellä frangilla sai tällaisia viuhkoja valmiina. Hän mainitsi liikkeen Poissonnièrenkadun varrella.

Viuhka kiersi pöytää kulkien kädestä käteen. Rouva Guibal tuskin katsahtikaan siihen. Hän oli pitkä ja hoikka, punatukkainen nainen, joka teeskenteli aina mitä suurinta välinpitämättömyyttä. Kyllästyneestä ilmeestä huolimatta hänen harmaissa silmissään välähtivät hetkittäin itsekkyyden rajut pyyteet. Mieheensä, tunnetun asianajajan seurassa hän ei esiintynyt koskaan, ja tämän sanottiin omalla tahollaan viettävän varsin vapaata elämää jakaen aikansa asiapaperiensa ja huviansa kesken.

– Oh, hän sanoi väsyneesti antaen viuhkan rouva de Boves'ille, – olen ostanut tuskin ainoatakaan viuhkaa eläessäni... Ainahan niitä saa lahjaksi ... liiaksikin.

Kreivitär de Boves vastasi hiukan pisteliäästi:

– Olette todellakin onnellinen, kun olette sattunut saamaan niin kohteliaan miehen.

Ja kallistuen tyttärensä, pitkän, kahdenkymmenen ikäisen nuoren tytön puoleen hän jatkoi:

– Katsopa nimikuviota, Blanche. Miten hienoa työtä! Se kai nostaa hinnan.

Rouva de Boves, joka oli jo viidennelläkymmenellä, oli uhkea nainen, ryhdikäs kuin jumalatar, selkeät, säännölliset kasvopiiirteet ja suuret, raukeat silmät. Hänen miehensä, hevoshoidon ylitarkastaja, oli nainut hänet hänen kauneutensa tähden. Nimikuvion hienous tuntui aivan hurmaavan hänet ja nostattavan hänessä intohimon, josta hänen katseensa himmeni. Äkkiä hän sanoi:

– Sanokaapa te meille mielipiteenne, herra Mouret, onko tämän viuhkan valmistamisesta kaksisataa frangia liian korkea hinta?

Mouret oli jäänyt seisomaan ja kuunteli hymyillen ja tarkkaavaisesti naisten puhetta. Hän otti viuhkan, tarkasteli sitä ja aikoi juuri lausua mielipiteensä, kun palvelija avasi oven ilmoittaen:

– Rouva Marty.

Saliin astui laiha ja ruma, rokonarpinen nainen, joka oli komeasti, mutta sangen monimutkaisesti pukeutunut. Hänen iästään oli vaikea päästä selville. Todellisuudessa hän oli kolmenkymmenen viiden vanha, mutta häntä saattoi luulla hänen mielialojensa vaihtelun mukaan milloin kolmen-, milloin neljänkymmenen ikäiseksi. Hänellä oli oikeassa kädessään punainen nahkalaukku, josta hän ei uskaltanut erota.

– Hyvä rouva, hän sanoi Henriettelle, – annattehan minulle anteeksi, että saavun näin laukku kädessä... Ajatelkaahan, pistäydyin tullessani Aarreaittaan, ja kun taas satuin mielettömästi tuhlaamaan rahoja, en uskaltanut jättää laukkua ajoneuvoihini. Olisi voitu varastaa.

Samassa hän huomasi Mouret'n ja jatkoi nauraen:

– Ah, herra Mouret! En minä tässä teidän vuoksenne kauppaliikettänne kehunut, koska en tiennyt teidän edes olevan täällä. Mutta kyllä teillä tällä hetkellä on erinomaisen hienoja pitsejä.

Tämä sai huomion kääntymään pois viuhkasta, jonka Mouret laski pienelle pöydälle. Nyt naisia kiusasi uteliaisuus. Rouva Martyn laukku ei antanut heille rauhaa. Hänet tiedettiin mielettömän tuhlaavaiseksi ja sängen heikoksi kiusauksen edessä. Rakastajalle hän ei olisi voinut antautua, siihen hän oli liian kunniallinen, mutta hänen oli mahdotonta vastustaa pienimmänkään ylellisyytesineen houkutusta. Hän oli köyhän virkamiehen tytär ja valmisteli nyt hurjilla ostoksillaan taloudellista häviötä miehelleen, Bonaparten lyseon viidennen luokan opettajalle, jonka täytyi antaa yksityistunteja ansaitakseen kuuteentuhanteen nousevan palkkansa lisäksi toiset kuusituhatta yhä lisääntyvien menojen suorittamiseksi.

Rouva Marty ei suostunut avaamaan laukkuaan, vaan painoi sitä molemmin käsin syliinsä ja puhui neljätoistavuotiaasta tyttärestään Valentinesta, jota hän piteli kuin kukkaa kämmenellä ja jonka pukuihin niinkuin omiinsakin hän sommitteli kaikki muodin vastustamattomat uutuudet.

– Tiedättehän, rouva Marty selitteli, – että tänä vuonna nuorten tyttöjen puvut koristellaan pitseillä... Ja kun satuin saamaan näin sievää valencienna...

Hän suostui vihdoinkin avaamaan laukkunsa. Naiset kurottivat kaulaansa nähdäkseen, kun samassa hiljaisuuden katkaisi ovikellon soitto.

– Mieheni tulee! rouva Marty huudahti hätäisesti. – Hänen piti poiketa tänne noutamaan minua tullessaan Bonapartesta.

Nopeasti hän sulki laukkunsa ja pisti sen vaistomaisella liikkeellä piiloon nojatuolin alle. Rouvat purskahtivat nauruun. Rouva Marty punastui ja nosti sen takaisin polvilleen väittäen, etteivät miehet koskaan ymmärtäneet mitään ja ettei heidän tarvinnut tietää.

– Herra de Boves ja herra de Vallagnosc, ilmoitti palvelija.

Yleinen hämmästyks. Rouva de Boves ei tiennyt itsekään odottaa miestänsä. Tämä kaunis herrasmies, jolla oli viikset ja pujoparta ja Tuileries'n linnan vaatima sotilaallisen täsmällinen ryhti, suuteli kädelle rouva Desforges'ia, jonka hän oli tuntenut tämän vielä ollessa isänsä kodissa. Sitten hän vetäytyi syrjään antaakseen tilaa toiselle tulijalle, kalpealle ja hienokäyttöksiselle nuorelle miehelle, joka vuorostaan tervehti talon emäntää. Mutta tuskin oli keskustelu taas päässyt alkuun, kun hämmästyksen huudahdus veti puoleensa yleisen huomion.

– Sinäkö siinä, Paul!

– No totta tosiaan! Octave!

Mouret ja Vallagnosc puristivat kättä. Nyt rouva Desforges vuorostaan hämmästytti. He siis tunsivat toisensa! Tietysti, koska olivat istuneet rinnatusten Plassans'in koulun penkillä. Sattumalta vain he eivät olleet koskaan tavanneet toisiaan hänen kodissaan.

Päästämättä toistensa käsiä herrat vetäytyivät leikkisästi puhellen pieneen saliin. Samassa palvelija asetti rouva Desforges'in vieressä olevalle kuparireunaiselle marmoripöydälle hopeisen teetarjottimen hienoine kiinalaisine kuppeineen. Naiset siirtyivät lähemmäksi äänekkäästi puhellen herra de Boves'in seisoessa heidän takanaan kumarrellen ja pistäen sanan sinne, toisen tänne seurustelutapoihin perehtyneen korkean virkamiehen kohteliaisuudella.

– Onpa hauska tavata, Mouret toisti.

Hän oli istunut Vallagnoscin viereen sohvalle. Mukavasti sisustetun, keltaisella silkillä verhoillun salongin perällä, jossa salin ison, avonaisen oven toisella puolen liikkuvat naiset eivät voineet kuulla heitä, he nauroivat sydämensä pohjasta lyöden toisiaan polvelle ja katsoen toisiaan silmiin. Koko heidän nuoruutensa nousi heidän eteensä, vanha Plassans'in opisto pihoineen, kosteine luokkahuoneineen, ruokasaleineen, jossa heille tarjottiin paljon turskaa, ja makuuhuoneineen, joissa pielukset lensivät sängystä sänkyyn heti kun vain opettaja nukahti. Paul, tuomarin poika köyhtyneestä aatelisperheestä, oli luokan etevimpiä oppilaita, mainio aineenkirjoittaja, jonka opettaja alati asetti esimerkiksi tovereille ennustaen hänelle loistavaa tulevaisuutta. Octave sitävastoin istui luokan peränpitäjänä ja vanheni laiskurien ja kuhnuksien joukossa, onnellisena ja lihavana,

kaikissa huvituksissa ensimmäisenä. Luonteittensa eroavaisuudesta huolimatta he pysyivät läpi koulun erottamattomina ystävinä ja tovereina aina ylioppilastutkintoon asti, jonka toinen suoritti loistavasti, toinen töin tuskin saatuaan kaksi kertaa reput. Sitten elämä oli heidät erottanut, ja nyt he kymmenen vuoden päästä sattuvat jälleen yhteen vanhenneina ja muuttuneina.

– No kerrohan nyt mitä sinusta on tullut, Mouret sanoi.

– Ei mitään, vastasi toinen.

Vallagnosc oli kohtaamisen ilosta huolimatta yhä yhtä väsyneen ja kyllästyneen näköinen. Kun hänen ystävänsä kummastellen jatkoi kyselyä sanoen:

– Teet kai kumminkin jotakin? Mitä sinä teet? hän vastasi:

– En mitään.

Octave rupesi nauramaan. Etkö mitään. Se ei todellakaan riittänyt. Ja vähitellen hän urkkimalla pääsi ystävänsä elämäkerrasta selville. Tälle oli käynyt samoin kuin köyhien poikien ylipäänsä käy, kun sääty-ylpeys pidättää heidät virka-alalla, jossa he arvokkuutensa ylläpitämiseksi hautautuvat kaikkine todistuksineen johonkin vähäpätöiseen toimeen ansaiten juuri sen verran, että pysyvät hengissä. Paul oli suvussaan vallitsevan tavan mukaan lukenut lakitiedettä. Sitten hän oli jäänyt kotiin leskeksi jääneen äitinsä elätettäväksi, vaikka tämä tuskin tiesi kuinka tulla toimeen kahden tyttärensä kanssa. Vihdoin Paul oli häveten jättänyt näiden käytettäväksi mitä vielä perheen omaisuudesta oli jäljellä ja hakenut pienen viran sisäasiainministeriössä, jossa hän nyt oli kuin myyrä kolossaan.

– Paljonko sinulle maksetaan palkkaa?

– Kolmetuhatta frangia...

– Voi surkeutta! Oikein sääliittää, poika parka... Ja niin hyväpäinenkin olit vielä, että kykenit puhumaan meidät kaikki pussiin. Kolmetuhatta frangia, viiden vuoden raatamisen jälkeen! Se on sulaa vääryyttä.

Hän keskeytti puhuakseen itsestään:

– Minä olen kääntänyt heille selkäni. Tiedäthän mitä minusta on tullut?

– Tiedän, sanoi Vallagnosc. – Olen kuullut, että olet antautunut kauppa-alalle. Sinä taidat omistaa tuon suuren liikkeen Gaillonin aukion kulmauksessa.

– Niin... Verkasaksa, veikkoseni!

Mouret oli nostanut päänsä, löi uudestaan toveriaan polveen, ujostelematta, miehenä, joka ei hävennyt tuottavaa ammattiaan.

– Niin, verkasaksa... Muistathan, tartuinko koskaan heidän onkeensa kun he virittivät minulle syöttejään, vaikken luullakseni ollut sen tyhmempi kuin muutkaan? Luettuani ylioppilaaksi tyydyttääkseni perheeni toiveen olisin vallan hyvin voinut jatkaa asianajajaksi tai lääkäriksi niinkuin toverit. Mutta nuo ammatit eivät houkutelleet minua. Olen nähnyt niissä liiaksi kurjuutta... Annoin palttua kaikelle sellaiselle, katumatta, usko pois! Ja rupesin tekemään kauppaa.

Vallagnosc nauroi hiukan hermostuneesti.

– Ei sinulla tosiaan mahda olla suurta hyötyä ylioppilastodistuksestasi palttinan mittailemisessa, hän sanoi lopuksi.

– Pääasia vain, ettei se ole minulle esteeksi, Mouret sanoi iloisesti. – En todellakaan vaadi siltä enempää. Kyllähän sinä tiedät, että kun kerran on ollut tarpeeksi tyhmä hankkiakseen sellaisen niskoilleen, niin siitä ei ole helppoa päästä erilleen. Kuhnustaa kuin kilpikonna, kun muut, avojalkaiset, juoksevat kuin riivatut.

Huomatessaan tuottavansa toverilleen pahaa mieltä hän tarttui tätä kädestä jatkaen:

– Kuule, en minä pahaa tarkoittanut, mutta tunnusta pois, etteivät sinun todistuksesi ole tyydyttäneet ainoatakaan sinun tarpeitasi... Tiedätkö, että liikkeeni silkkiosaston johtaja ansaitsee tänä vuonna yli kahdentoistatuhannen. En liioittele vähääkään. Tosin hän on sangen terävä poika, joka on oppinut oikeinkirjoitusta ja neljä laskutapaa... Tavallisesti myyjät ansaitsevat kolme- tai neljätuhatta frangia, siis enemmän kuin sinä. Heidän kasvatukseensa ei ole tuhlattu varoja niinkuin sinun, eikä heille ole kerrottu heidän elämään astuessaan, että maailma on luotu heitä varten. Myönnän

tosin, ettei siinä ole kaikki, että osaa ansaita rahaa. Mutta jos kysytään, onko annettava etusija tieteen teitä kulkeneille köyhille raukoille, jotka nälkäänsä huutaen tunkeilevat virka-alalla, vai käytännön elämään antautuneille pojille, joita on karaistu kestävämpään elämään ja jotka osaavat perinpohjin ammattinsa, niin minä en toden totta epäile puolustaa jälkimmäisiä, sillä minun mielestäni he ovat aikansa tasalla.

Hän oli kiihtynyt ja korottanut äänensä. Henriette, joka kaatoi teetä kuppeihin, oli kääntänyt pänsä ja hymyili hänelle isosta salista. Kun Mouret havaitsi sen ja huomasi toistenkin naisten kuuntelevan, hän ei katunut sanojaan.

– Sanalla sanoen, vanha kumppani, hän sanoi, – nykyään on miljoonia verkasaksojen saavutettavissa.

Vallagnosc nojautui veltosti sohvan pehmeään selkänojaan silmät puoleksi ummessa. Hänen asennossaan oli elämään kyllästyneen ylenkatsetta, osaksi teeskennelyä, osaksi todellista, kuolevan sukupolven veltostumisesta johtuvaa.

– Ei maksa vaivaa tavoitella niitä, hän sanoi. – Ei elämä ole sen arvoista.

Kun Mouret katsoi häneen hämmästyneenä hän lisäsi:

– Tekipä mitä tahansa, ei mikään parane. Parempi istua kädet ristissä.

Ja hän alkoi selittää pessimististä katsantokantaansa, moitiskeli olemisen mitättömyyttä ja puolinaisuutta. Kerran hän oli uneksinut tulevansa kuuluisaksi kirjailijaksi, mutta runoilijapiireissä hän oli tavannut vain yleistä toivottomuutta. Kaikki ponnistukset osoittautuivat turhiksi, elämän hetket tyhjiksi, maailma nurinkuriseksi. Nautinnot pettivät, ei edes paheesta ollut iloa.

– Entä sinä, onko elämä sinulle nautintoa? hän kysyi lopuksi.

Mouret'n hämmästys alkoi muuttua vihaksi.

– Onko elämä minulle nautintoa!.. Mitä loruja sinä puhut? Etkö ole päässyt vielä sen pitemmälle?.. Tietysti se on nautintoa silloinkin, kun kaikki käy hullusti, sillä silloin olen raivoissani siitä, että käy hullusti. Minun luonteessani ovat intohimot vallalla, ja minusta ei ole hiljaiseksi syrjästä katsojaksi. Sentähden en kyllästykään.

Hän heitti silmäyksen saliin päin ja sanoi hiljaisemmalla äänellä:

– Onhan naisia, joihin kyllästyy, ja silloin saattaa olla kiusallista minun täytyä myöntää. Mutta ennen en, hitto viekөөn, anna periksi; ja on sitä siinäkin nautintoa, jota ei kukaan minulta riistä, usko pois... Enkä minä juuri liioin naisistakaan välitä... Mutta kun saa tahtoa ja toimia, sanalla sanoen luoda... Kun saa taistella oman päähänpistonsa puolesta ja takoa vasaralla sen muidenkin päähän, ja kun pääsee voittajaksi ja kohooa pinnalle... Se on nautintoa, elämän nautintoa!

Hänen sanoissaan kaikuivat toiminnanhalun ja elämänilon raikkaat sävelet. Olihan jokaisen pakko, jolla vähänkin oli järkeä päässä ja kuntoa kädessä, tarttua työhön tänä toiminnan aikakautena, jolloin koko vuosisata tavoitteli uusia päämääriä. Hän pilkkasi synkkäkatseisia ja elämään kyllästyneitä pessimistejä, kaikkia noita hermoherkkiä haaveilijoita, uikuttavia runoilijoita ja viisastelevia epäilijöitä, joiden ääni hukkuu ajan suunnattomaan rakennustyöhön. Kaunis tehtävä tosiaankin ja kunniakas ja järkevä oli haukotella ikävästä muiden tehdessä työtä.

– Haukotteleminen muiden nähden on ainoa iloni, sanoi Vallagnosc hymyillen kylmää hymyä. Samassa Mouret'n kiihko katosi ja hänen äänensä sai aikaisemman ystävällisen kaikunsa.

– Yhä sinä olet entisesi, vanha veikko, mahdottomine väitteinesi, hän sanoi... – Sovitaan pois. Emme kai me nyt riitelemistä varten ole sattuneet yhteen. Jokaisella on omat ajatuksensa, onneksi! Mutta sinun täytyy käydä katsomassa koneistoani, kun se oikein on käynnissä... Saat nähdä, ettei se niinkään hullu ole... No, kerro nyt kaikki mikä sinua painaa. Voivatko äitisi ja siskosi hyvin? Ja eikö sinun pitänyt mennä naimisiin Plassans'issa puoli vuotta sitten...

Hän keskeytti huomattessaan Vallagnoscin tekevän äkillisen liikkeen ja vilkaisevan levottomasti saliin. Hänkin kääntyi ja huomasi, että neiti de Boves katseli heitä. Blanche oli pitkä ja voimakasvartaloine ja muistutti äitiään, mutta hänessä kauneus ei ollut niin puhdasta, piirteet olivat karkeammat ja kasvot hiukan pöhöttyneet. Mouret'n hiljaiseen kysymykseen Paul vastasi, ettei vielä

mitään ollut päätetty, kenties siitä ei tulisikaan mitään. Hän oli tutustunut tähän nuoreen tyttöön rouva Desforges'in luona, jota hän edellisenä talvena kävi usein tervehtimässä, vaikka nyt vain harvoin. Siksi kai hän ei ollut sattunut tapaamaan Mouret'takaan täällä. Nykyään hän vieraili usein Boves'in perheessä. Isä varsinkin miellytti häntä, vanha elostelija, joka haki lepoa toimistostaan. Varakkaita he eivät olleet. Rouva de Boves ei tuonut naimisiin mennessään muita myötäjäisiä kuin jumalaisen kauneutensa, ja perhe eli nyt viimeisen kiinnityslainoilla rasitetun maatilansa tuottamilla tuloilla, joita onneksi lisäsi kreivin hevoshoidontarkastajan virasta nostama palkka, yhdeksäntuhatta frangia. Ja äiti ja tytär, jotka olivat aina rahapulassa, kun isä kodin ulkopuolella vielä sitä tuhlassi hellän sydämensä tyydykkeeksi, olivat joutuneet niin pitkälle, että ompelivat joskus pukunsa itse.

– No, miksi sitten? kysyi Mouret peittelemättä.

– Hyvä Jumala, täytyyhän sitä vihdoinkin, vastasi Vallagnosc väsyneesti, sulkien miltei silmänsä. – Ja onhan meillä toiveitakin. Odotamme erään tädin kohta kuolevan.

Mouret katsoi herra de Boves'iin, joka istui rouva Guibalin vieressä keskustellen vilkkaasti ja nauraen hakkailua suunnittelevan miehen hellän kohteliasta naurua. Sitten hän kääntyi ystävänsä puoleen iskien niin merkitsevästi silmää, että tämä ehätti sanomaan:

– Ei ... ei ainakaan vielä. Mutta valitettavasti hänen täytyy virkansa puolesta matkustella Ranskaa päästä toiseen, käydä orinäyttelyissä ja sellaisissa, ja siten hänellä on aina tilaisuus lähteä kotoa, milloin vain mieli tekee. Viime kuussa esimerkiksi hänen vaimonsa luuli hänen olevan Perpignanissa, mutta hän asui Pariisin syrjäkaupungin hotellissa rakastajattarensa, pianonsoitonopettajattaren kanssa.

Hän vaikenä hetkeksi katsellen vuorostaan kreiviä, joka tuhlassi yhä kohteliaisuuksiaan rouva Guibalille. Sitten hän sanoi aivan hiljaa:

– Kunniani kautta, olet oikeassa!.. Olet varmaankin, koska muistan kuulleen sanottavan, ettei tuo kaunis rouva ole kovinkaan arka. On sangen hauska juttu hänestä ja eräästä upseerista... Mutta katsopa tuota vanhaa veitikkaa, kuinka hän osaa hallita katseellaan naista. Itse vanha Ranska, ystäväni!.. Minä en voi olla ihailematta tuota miestä ja jos otan tyttären, teen sen varmasti isän tähden.

Mouret nauroi suuresti huvittuneena. Hän alkoi kysellä uudestaan, ja kun hän sai kuulla rouva Desforges'in naimispuuhan alkuunpanijaksi, tuntui asia hänestä vielä hullunkurisemmalta. Oli Henriette sentään sukkela! Mainio avioliittojen suunnittelija niinkuin ainakin lesket. Ja pidettyään huolta tyttäristä hän tarjosi joskus isillekin tilaisuuden valita itselleen lemmityn hänen seurapiiristään, ja hän hoiti kaiken niin näppärästi ja mukavasti, ettei ihmisillä ollut koskaan mitään sanomista. Mouret, joka rakasti rouva Desforges'ia kiireisen liikemiehen tavoin, miehen, jonka täytyy pitää lukua lemmellekin uhratuista hetkistään, unohti tuokioksi kaikki harkitut viettelijän temppunsa ja tunsu lemmittyään kohtaan toverin ystävyyttä.

Samassa rouva Desforges ilmestyikin pienen salin ovelle noin kuudenkymmenen ikäisen miehen seurassa. Ystävykset eivät olleet kuulleet hänen saapuvan, sillä naisten kimakat äänet täyttivät huoneen ja kiinalaiskupit kilahtelivat. Lyhyen vaitiolon aikana kuului silloin tällöin liian nopeasti siirretyn teevadin helähdys marmoripöytää vasten. Paksun pilven alta sukeltava aurinko kultasi ennen mailleenmenoan hetkeksi kastanjapuiden latvoja ja heitti ikkunoihin hehkuvan sädetulvan, joka sytytti tuleen hopeakirjosilkki ja pronsikoristeet.

– Tätä tietä, hyvä paroni, rouva Desforges sanoi. – Saanko esittää teille herra Octave Mouret'n joka haluaa esittää teille hartaan kunnioituksensa.

Ja kääntyen Octaven puoleen hän lisäsi:

– Herra paroni Hartmann.

Vanha herra tervehti hymyillen. Tällä lyhytvartaloisella, tanakalla miehellä oli iso elsassilainen pää ja hiukan turpeat kasvot, joita vilkastutti jokaisesta suun piirteestä, jokaisesta silmäluomen väreestä pilkistävä älykkyys. Jo kaksi viikkoa hän oli kieltäytynyt tapaamasta Mouret'ta, ei siksi, että hän olisi ollut mustasukkainen, sillä älykkäänä miehenä hän oli jo aikoja sitten tyytynyt isällisen

ystävän asemaan, vaan sentähden, että Mouret oli jo kolmas, jolle Henriette pyysi hänen suositustansa, ja hän pelkäsi joutuvansa lopulta naurettavaksi.

Tuo hieman ivallinen hymy hänen huulillaan merkitsi siis, että joskin hän hyväntahtoisesti suostui näyttämään rikkaan suosijan osaa, niin hän ei suostunut olemaan narrina.

– Oh, herra paroni, sanoi Mouret, joka provencelaisena oli herkkä innostumaan. – Kiinteistöpankin viimeinen toimenpide oli mitä nerokkain! Te ette voi uskoa, kuinka onnellinen ja ylpeä olen, kun saan puristaa kättänne.

– Olette liian ystävällinen, herra Mouret, liian ystävällinen, paroni vastasi yhä hymyillen.

Henriette ihastuksissaan että miehet tulivat niin hyvin toimeen keskenään, katseli kirkkain silmin vähääkään kainostelematta heitä siirtäen katseensa toisesta toiseen. Hän oli viehättävä avokaulaisessa pitsipuvussa, joka korosti kaulan ja ranteiden hentoutta.

– Hyvät herrat, hän sanoi, jätän teidät kahden, että saatte vapaasti keskustella. Kääntyen Pauliin, joka myös oli noussut, hän lisäsi:

– Haluatteko kupin teetä, herra de Vallagnosc?

– Kiitos, mielelläni, tämä vastasi.

He palasivat yhdessä saliin. Kun Mouret oli asettunut äskeiselle paikalleen sohvaan paroni Hartmannin viereen, hän alkoi jälleen innokkaasti kiitellä Kiinteistöpankin toimintaa. Sitten hän ryhtyi puhumaan asiasta, joka sillä hetkellä täytti hänen sydämensä, nimittäin uudesta kadusta, joka Dix-Décembrenkadun nimisenä aiottiin rakentaa Réaumurinkadun jatkoksi Pörssi-aukiolta Ooppera-aukiolle. Yrityksen tarpeellisuus oli jo puolitoista vuotta aikaisemmin tunnustettu julkisesti, pakkoluovutustoimikunta oli nimetty, ja koko kaupunginosa odotti jännittyneenä töiden alkamista levottomana siitä mitkä talot oli tuomittu revittäviksi. Jo kolme vuotta Mouret oli toivonut suunnitelman toteutumista, aluksi sentähden, että hän ajatteli liike-elämän vilkastuvan, ja sittemmin sentähden, että oli alkanut uneksia Aarreaitan laajentamista niin suureksi, että uskalsi tuskin sitä itselleenkin tunnustaa. Koska Dix-Décembrenkatu oli suunniteltu leikkaamaan Choiseulin- ja Michodièrenkadut, hän tahtoi saada liikkeensä haltuun koko sen alueen, joka kolmelta puolen tulisi rajoittumaan näihin katuihin ja neljänneltä puolen Neuve-Saint-Augustininkatuun, ja hän näki jo mielikuvituksessaan uuden kadun varrella tavaratalonsa komean, palatsimaisen julkisivun kohoavan voittajana valloitetun kaupungin yli. Siitä johtui hänen harras toiveensa tutustua paroni Hartmanniin, sillä hän oli saanut tietää, että Kiinteistöpankki oli hallituksen kanssa tehdyn sopimuskirjan nojalla sitoutunut aukaisemaan uuden kadun, ehtona, että saisi omistusoikeuden kadun varrelle syntyviin uusiin tontteihin.

– Te siis todellakin sitoudutte, hän sanoi tekeytyen lapsellisen suoraksi, – luovuttamaan heille kadun täydessä kunnossa viemäreineen, jalkakäytävineen, kaasulyhtyineen? Ja korvaukseksi vaaditte vain sen varrella olevat tontit? Se on omituista, sangen omituista!

Sitten hän siirtyi asiansa arkaluontoisimpaan kohtaan. Hän oli kuullut kerrottavan, että Kiinteistöpankki ostatti salaa Naisten Aarreaittaa ympäröivät talot, sekä ne, jotka oli määrätty revittäviksi, että myös ne, joiden oli määrä jäädä pystyyn. Tämä oli pannut hänet epäilemään, että jotakin oli tekeillä, jonkinlainen liikeyritys muodostumassa, mahtava kiinteistöyhtiö kenties, joka saatuaan maan haltuunsa ei enää suostuisi luovuttamaan sitä muille ja joka siten estäisi hänen laajentamissuunnitelmiansa toteutumisen. Sen vuoksi hän oli koettanut lähestyä paronia naisen välityksellä, tietäen että kestävin side kahden miehen välillä on rakastettavan naisen ystävyys. Varmaankaan paroni ei olisi kieltäytynyt ottamasta häntä vastaan omassa työhuoneessaankaan, jossa olisi voitu rauhassa keskustella, sillä hänen ehdotuksensa oli siksi tärkeä. Mutta Henrietten kodissa hän luotti paremmin itseensä; hän tiesi mikä yhdistävä ja sulattava voima on kahdelle miehelle siinä ajatuksessa, että he ovat saman naisen rakkaudesta osallisia. Lemmityn kodissa, hänen suloutta uhkuvassa läheisyydessään, hänen lempeän hymynsä puoltamana Mouret uskalsi luottaa onneensa.

– Tehän olette ostanut Duvillard'in talon, tuon vanhan rakennuksen minun taloni vierestä? hän kysyi äkkiä.

Paroni epäröi hetkisen; sitten hän kielsi. Mutta katsoen häntä suoraan silmiin Mouret rupesi nauramaan. Siitä hetkestä lähtien hän oli käytökseltään vilpiton, avosydäminen nuori mies, jolla ei ole mitään salattavaa.

– Kuulkaahan, herra paroni, koska kohdalleni nyt kerran on sattunut se verraton onni, että olen päässyt teidän puheillenne, niin minun täytyy tehdä teille tunnustus... Älkää pelätkö, en minä sen tähden pyri uskotuksenne. Mutta tahdon kertoa teille itsestäni kaiken, sillä olen vakuuttunut, etten voisi uskoa salaisuuttani parempiin käsiin... Sitäpaitsi tarvitsen teidän neuvojanne; jo aikoja sitten olisin pyytänyt teiltä neuvoa, jos olisin uskaltanut.

Hän teki todellakin tunnustuksen, kertoi kuinka oli alkanut ja jatkanut, eikä salannut edes rahapulaakaan, johon oli joutunut keskellä voitonriemua. Hän luetteli laajentamispuuhiiaan, kertoi kuinka liike yhä uudelleen nielaisi voiton, kuinka liikkeen virkailijat toivat säästönsä hänen käytettäväkseen, kuinka talo jokaista uutta sesonkia suunniteltaessa pani koko pääomansa alttiiksi, niinkuin pelaaja panee viimeiset rahansa peliin. Mutta hän ei kuitenkaan aikonut pyytää rahaa, sillä hänellä oli ostajakuntaansa intoilijan usko. Korkeammalle hän tähtäsi. Hän uskalsi ehdottaa paronille yhtiön muodostamista. Kiinteistöpankki sitoutuisi kustantamaan hänelle hänen uneksimansa suunnattoman, palatsimaisen rakennuksen, hän sitävastoin puolestaan sitoutui antamaan yhtiön käytettäväksi kykynsä ja hyvässä alussa olevan liikkeensä. Oli vain verrattava, olivatko panokset toistensa arvoiset. Ja se kävi vallan helposti.

– Mihin aiotte käyttää kiinteistöänne? hän kyseli itsepintaisesti. – On kai teillä jotakin mielessä. Mutta tiedän varmasti, ettei teidän suunnitelmanne vedä minun ehdotukselleni vertoja. Mieltikää asiaa. Me rakennamme hallussanne olevalle alueelle uhkean tavaratalon. Revimme jotkut talot ja jotkut säilyttämme. Ja siitä syntyy liike, jommoista ei ole ennen Pariisissa nähty, tavaratalo, joka tuottaa miljoonia.

Ja hän innostui niin, ettei muistanut hillitä itseään.

– Ah, hän huudahti, – jos voisin tulla toimeen ilman teitä!.. Mutta teidän olette jo saanut käsiinne kaikki. Ja enhän minä sitäpaitsi koskaan voisi hankkia tarvittavia varoja. Kuulkaa, täytyyhän meidän sopia asiasta... Ettehän toki murhaajaksi tahdo!

– Mikä vauhti! tyytyi paroni vastaamaan. – Mikä mielikuvitus!

Hän pudisti päätään yhä hymyillen. Jos toinen kertoi hänelle salaisuutensa, niin ei hänen sentähden ollut pakko luovuttaa omiaan. Kiinteistöpankki aikoi rakentaa Dix-Décembrekadun varrelle Grand Hotelille kilpailijan, loistohotellin, jonka keskeinen asema vetäisi puoleensa ulkomaalaisia. Paroni olisi tosin hotellisuunnitelmastaan huolimatta voinut suostua Mouret'n ehdotukseen, sillä hänelle jäi sittenkin laajoja alueita muuhun käytettäväksi, mutta hän oli jo myöntänyt apunsa kahdelle Henrietten ystävälle ja häntä alkoi väsyttää hyväntahtoisen suosijan osan näyttelemisen. Ja vaikka toimeliaisuus oli hänen ihanteensa ja hän avasi kukkaronsa kelle tahansa, jolla oli tarpeeksi järkeä ja rohkeutta asiansa ajamiseen, niin Mouret'n nerokkaasti suunniteltu ehdotus pikemmin hämmästytti häntä kuin miellytti. Olisi varomatonta kannattaa moista haaveilijan päähänpistoa, jättiläismäistä tavarataloa. Sellainen muotitavarakaupan ylenmääräinen laajentaminen johtaisi ehdottomasti häviöön. Sanalla sanoen, hän ei suostunut.

– Suunnitelmanne on epäilemättä kiehtova. Mutta se on runoilijan tuuma... Mistä te saisitte tarpeellisen ostajakunnan täyttämään sellaisen tuomiokirkon?

Mouret katsoi häntä hetken aikaa sanomatta mitään ikäänkuin ihmetellen hänen kieltäytymistään. Oliko se mahdollista? Mies, jolla oli niin hieno vainu, että osasi hakea rahat käsiinsä olivatpa ne kuinka syvällä tahansa. Ja äkkiä hän kaunopuhujan vaikuttavalla liikkeellä osoitti salissa hääriviä naisia ja huudahti:

– Ostajakunnanko! Tuossahan se on!

Laskevan auringon saliin heittävä hehkuvalo vaaleni vaalenemistaan, kunnes siitä ei enää ollut jäljellä kuin heikko kajastus, joka vähitellen hälveni silkkisistä verhoista ja huonekalujen pinnoista. Tänä iltahämärää ennustavana hetkenä iso huone muuttui lämpimän tuttavalliseksi. Herra

de Boves'in ja Paul de Vallagnoscin puhellessa ikkunan luona, katse puistoa harhailien, naiset olivat siirtyneet lähemmäksi toisiaan ja muodostivat salin keskellä ahtaan piirin, mistä kuului kuisketta ja naurua, innokkaita kysymyksiä ja vastauksia. Tunnelman oli saanut aikaan naisessa kuohuva vastustamaton kauniiden tavaroiden halu. Keskusteltiin vaatteista, ja rouva de Boves selitti muille erään tanssiaispuvun salaisuuksia.

– Ensiksikin läpikuultavaa sireeninväristä harsokangasta ja sen päällä vanhaa alençon-pitsiä, kolmenkymmenen senttimetrin levyistä...

– Niinkö, todellako! rouva Marty huokasi. – On niitä onnellisia!

Paroni Hartmann oli Mouret'n liikettä seuraten kääntänyt katseensa naiseen, jotka hän näki sohvalta. Hän kuunteli toisella korvallaan heidän puhettaan, sillä aikaa kun nuori mies yhä innokkaammin koetti vaikuttaa häneen selittäen juurta jaksain uudenaikaisia periaatteitaan muotitavarakaupan hoitamisessa. Kaupankäynnin onnistumisen ehtona oli hänen mielestään pääoman yhtämittäminen ja jatkuva uudistaminen sekä tavaravaraston rahaksimuuttaminen niin usein kuin suinkin saman vuoden kuluessa. Kuluneena vuonna esimerkiksi hänen liikepääomansa, joka oli vain viisisataatuhatta frangia, oli neljä kertaa kiertänyt ja edusti siis kahden miljoonan ostosummaa, mitätön määrä tietysti, jonka hän toivoi voivansa pian kohottaa kymmenkertaiseksi, sillä hän sanoi varmasti tietävänsä, että muutamilla osastoilla kauppa vilkastuu piakkoin niin suuresti, että liikepääoma palaa viisitoista jopa kaksikymmentäkin kertaa samana vuotena.

– Näettekö, herra paroni, koko salaisuus on siinä. Yksinkertaiselta se tuntuu, mutta keksittävä se kumminkin oli. Meidän ei tarvitse panna suuria rahoja kiertämään. Ainoa tehtävämme on saada tavarat niin pian kuin suinkin myydyiksi hankkiaksemme toisia ja kasvattaaksemme siten niin usein kuin suinkin rahoillemme korkoa. Siten voimme tyytyä vähäiseen voittoon. Vaikka yleiset kulumme kohoavat kuuteentoista prosenttiin, siis äärettömän korkealle, niin tyydymme kumminkin kahdenkymmenen prosentin voittoon, josta meille siis jää ainoastaan neljä prosenttia puhdasta tuloa. Mutta siitä karttuu lopuksi miljoonia, kun tavaramäärät vain ovat tarpeeksi suuria ja alati uudistettavia... Ymmärrättehän, eikö niin? Onhan se selvää.

Paroni pudisti uudestaan päätään. Hän, joka oli suunnitellut mitä rohkeimpia liikeyrityksiä ja kaasuvalaistuksen ensi aikoina ajanut yrityksen asioita niin tavattoman uskaliaasti, että siitä vieläkin puhuttiin, pysyi nyt itsepintaisesti epäilevällä kannalla.

– Ymmärrän kyllä, hän vastasi. – Te myytte halvalla myydäksenne paljon, ja te myytte paljon voidaksenne laskea hinnan niin alhaiseksi kuin suinkin... Mutta myyminenhan tässä juuri on pääasia, ja, toistaakseni äskeisen kysymyksen, kenelle te myytte? Kuinka luulette saavanne tavaroillemme niin äärettömän menekin?

Suuressa salissa naisten keskustelu kävi äkkiä äänekkääksi estäen Mouret'n jatkamasta selityksiään. Rouva Guibal väitti nimittäin, että olisi ollut parempi panna pitsit vain etukaistaan eikä ympäri hametta.

– Olihan niitä etukaistakin aivan täynnä, sanoi rouva de Boves. —

Harvoin näkee niin arvokasta pukua.

– Kuulkaahan, virkkoi rouva Desforges, – tulen ajatelleeksi, että minullakin on muutamia metrejä alençon-pitsiä... Minun täytyy hankkia sitä vähän lisää, kenties sitten riittää puvuksi.

Äänet heikkenivät taas hiljaiseksi sorinaksi, jossa erotti hintoja, toisten tinkimiä, toisten korottamia. Naiset olivat täydessä pitsienostamistouhussa.

– Kyllä myydyksi saa, kun vain osaa myydä, sanoi Mouret, kun sai vihdoon äänensä kuulumaan. – Siinä me juuri olemmekin eteviä.

Ja ottaen avukseen koko provencelaisen kiihkeytensä hän häikäisevällä kuvakielellä selitti uudenaikaisen kaupankäynnin tapaa. Ensin hän otti puheeksi tavaroiden paljouden ja runsaat varastot, joista ei koskaan puuttunut mitään, mitä kysymyksessä olevana vuodenaikana tarvittiin; sitten hän puhui ostajakunnasta, joka kiersi osastolta osastolle pysähtyen joka paikkaan, ostaen kankaan täältä, rihman tuolta, päällysvaateen vähän kauempaa, pukeutuen uusiin kiireestä kantapäähän,

innostuen ihmettelemään uutuuksia ja langeten vihdoinkin hyödyttömänkin tavarain vastustamattomasti viekoittelevaan kiusaukseen. Uudenaikaiselle liiketoiminnalle olivat varsin edullisia tavaroihin kiinnitetyt selvät hintalaput ja tästä sukkelasta keksinnöstä koko kaupankäynnissä tapahtunut kehitys juuri oli saanutkin alkunsa. Vanhan tai toisin sanoen pienimittaisen kaupankäynnin surkastuminen johtui juuri siitä, ettei se kyennyt kestävästi taisteluun hintalappujen julistamia alhaisia hintoja vastaan. Yleisöllä oli tilaisuus itse päätellä mitä hyötyä kilpailusta oli. Suurten tavaratalojen ikkunoissa näkyvät hintalaput määräisivät koko kaupungin hinnat. Kaikki tavaratalot laskivat hintoja ja möivät niin vähällä voitolla kuin suinkin. Petoksista ja kepposista ei ollut enää mihinkään; ei voinut esimerkiksi kiskoa kankaasta hintaa, joka oli sen arvoa kahta vertaa korkeampi. Jokaisen täytyi tyytyä määrättyyn voittoprosenttiin, joka oli kaikille tavaroille yhtä suuri, ja rikastuminen kävi mahdolliseksi ainoastaan sille, joka osasi taitavasti järjestää liikkeensä, sitä suuremmalla syyllä, kun asioiden ratkaisu oli yleisön omissa käsissä. Eikö se ollut ihmeellinen järjestelmä! Se mullisti perinpohjaisesti koko kaupankäynnin ja muutti Pariisin muodon, sillä se oli naisen lihasta ja verestä lähtenyt!

– Nainen on minun puolellani, hittoako minä muusta, tunnusti hän pikaisuudessaan häikäilemättä.

Tämä huudahdus sai paronin hätkähtämään. Iva katosi hänen hymystään, ja hän katseli nuorta miestä antautuen vähitellen hänen uskonsa valtaan ja tuntien häntä kohtaan hellyyttä.

– Hiljaa! hän kuiskasi isällisen hyväntahtoisesti. – He voivat kuulla.

Mutta naiset puhuivat niin innoissaan, etteivät enää malttaneet edes kuunnella toisiaan. Rouva de Boves viimeisteli kuvailemaansa tanssiaispukua: sireenin värinen tunika siellä täällä pitsisolmukkeiden kohottama, kaula-aukko sangen syväälle uurrettu, ja pitsisolmukkeet olkapäillä.

– Saattepa nähdä, että minäkin teetän itselleni sellaisen puvun, hän sanoi, – eräästä silkkikankaasta...

– Minä, keskeytti rouva Bourdelais, – olen ostanut samettia, sattumalta tavattoman huokeata!

Rouva Marty kysäisi:

– Tosiaanko! Mihin hintaan?

Ja sitten kaikki taas puhuivat yhteen ääneen. Rouva Guibal, Henriette, Blanche, kaikki he mittailivat, leikkelivät, tuhlasivat. Siinä heitettiin vaatevarastot sikinsokin, ryöstettiin koko tavaratalo tyhjäksi, sepitettiin verrattomia, kauan unelmoituja, muiden kadehtimia pukuja, ahmittiin hellittämättömän kiihkeästi turhamaisuuden kaikkia nautintoja, ikäänkuin korukankaiden lämpimänhivlevä kosketus olisi ollut heille elämänehto.

Luotuaan silmäyksen saliin Mouret lopetti muutamien sanoin uudenaikaisen kauppakoneiston selittämisen lähestyen paronia ja kuiskaten jotakin hänen korvaansa ikäänkuin uskoakseen hänelle sydämensä salaisuuksia, sellaisia, joita miehet joskus uskovat toisilleen. Tärkeämpi kuin kaikki muut hänen esittämänsä perusteet oli kaupan menestymiselle naisen turhamaisuuden kiihottaminen. Tätä kaikki toimenpiteet tarkoittivat, varastojen pikainen rahaksimuutto, huokeat hinnat ja mieltä rauhoittavat hintalaput. Naisen voittamisesta tavaratalot kilpailivat keskenään, naiselle ne huokeiden hintojen satimia virittivät, häntä varten ne rakensivat huumaavia näyttelyjä. Kaikki tämä herätti naisessa uusia pyyteitä, nostatti uusia kiusauksia, joihin tämä ehdottomasti lankesi, ensin muka säästäväisyydestä huokeahintaisia tavaroita ostaen, sitten tyydyttääkseen sievistelyhaluaan ja lopuksi nainen joutui suin päin turmion kitaan. Hankkimalla itselleen kymmenkertaisen menekin ja tarjoamalla yleisölle yltäkylläisesti erilaisia tavaroita tavaratalot valmistivat yhteiskunnalle uuden menoerän, saattoivat yksityistaloudet hämminkiin ja saivat muodin keksimään yhä kalliimpia oikkuja. Ja vaikka heidän valtakunnassaan nainen olikin kuningatar, jonka heikkouksia kiitettiin ja liehakoitiin, niin itseasiassa sama nainen siinä hallitsi rakastuneena hallitsijattarena kauppa käyvää kansaa, joka osasi kiristää siltä veripisaran jokaisesta sen oikun tyydykkeestä. Mouret'n naistenihailijan kohteliaisuuskaan ei voinut täydellisesti peittää hänen raakaa juutalaisluonnettaan, joka pystyi kauppaamaan naisen painon mukaan. Hän pystytti naiselle tempelin; hän antoi

naiselle sadoittain palvelijoita polttamaan suitsukkeita ja osoittamaan uusien juhlameno-ohjeiden mukaan kunnioitusta; hänen kaikki ajatuksensa kohdistuivat yksinomaan naiseen, jolle hän hankki lakkaamatta uusia viehätyksiä. Ja siitä huolimatta, kun hän oli tyhjentänyt uhrinsa taskut ja turmellut poloisen hermot, ei hänessä ollut enää muuta jäljellä kuin miehessä kytevä salainen ylenkatse rakastajatarta kohtaan, joka tyhmyydessään antautuu hänelle.

– Houkutelkaa naiset puolellenne, hän kuiskasi paronille nauraen julkeasti, – niin voitte myydä vaikka koko maailman.

Nyt paroni ymmärsi. Hän oli päässyt asiaan kiinni ja arvasi loput. Näin ritarillinen tapa petkuttaa naisia oli hänelle mieleen ja elvytti hänessä hänen elostelijanmenneisyytensä. Hän iski merkitsevästi silmää ja alkoi ihaila tuon naistensyöjäkoneen keksijää. Tepsivää tosiaankin! Ja kokeneena miehenä hän sanoi samaa kuin Bourdonclekin kerran oli sanonut:

– Kyllä he vielä kostavat!

Mutta Mouret kohautti ylenkatseellisesti olkapäitään. Naiset olivat kaikki hänen omiaan, hänen tavaraansa, kun hän sitä vastoin itse oli täydellisesti vapaa. Kun heillä ei enää ollut mitään annettavaa hänelle, ei rikkautta eikä nautintoa, heitti hän heidät kaikki läjään kadulle niiden käytettäväksi, joille oli jätteistä hyötyä. Se oli etelämaalaisen ja liikemiehen harkittua ylenkatsetta.

– Ja päästäksemme loppuun, herra paroni, tahdotteko liittyä minuun?

Onko teistä ehdottamani yhtiö mahdollinen?

Paroni, joka oli jo puoleksi voitettu, ei tahtonut kuitenkaan sitoutua näin äkkipikaa. Hänen ihastuksensa pohjalla oli vielä vähäinen epäily, ja hän aikoi antaa kiertelevän vastauksen, kun naurunpuuskien keskeyttämä huuto naisten puolelta säästi häneltä tämän vaivan.

– Herra Mouret! Herra Mouret! kuului salista.

Ja kun Mouret kiusaantuneena ei ollut kuulevinaan, rouva de Boves nousi tuoliltaan ja tuli pienen salin ovelle sanoen:

– Teitä kaivataan, herra Mouret. Ei ole lainkaan kohteliaasta hautautua tällä tavalla nurkkiin keskustelemaan liikeasioista.

Silloin Mouret päätti luopua. Nuhteettoman kohteliaasti hän nousi teeskennellen ihastusta, mistä paroni oli aivan ihmeissään. He menivät yhdessä suureen saliin.

– Olen käytettävänä, hyvät naiset, Mouret sanoi hymyhuulin astuessaan saliin.

Äänekkäät mieltymyksen huudahdukset kajahtivat häntä vastaan. Hänen täytyi siirtyä lähemmäksi, ja naiset valmistivat hänelle paikan piirissään. Aurinko oli nyt laskeutunut puutarhan puiden taa, ja hieno varjo himmensi avaran huoneen. Oli käsillä iltahämärän suloisesti raukaiseva hetki, joka alkaen siitä kun päivä ulkona sammuu ja kestäen siihen kun lamput sisällä sytytetään antaa pariisilaisten asuntoihin kodin tutun ja lempeän leiman. Herrat de Boves ja Vallagnosc seisovat yhä ikkunan luona, ja heidän pitkät varjonsa näkyivät mustina lattiamatoilla. Päivän viimeisen valon kirkastaman toisen ikkunan edessä seisoivat laiha, opettajatoimen hivuttama herra Marty, joka hetki sitten oli saapunut huomiota herättämättä, mitättömän näköisenä ja ahtaaksi käyneessä, mutta siistissä vierailutakissaan, ja kuunteli kiusaantuneena naisten pukuja koskevaa juttelua.

– Yhäkö te aiotte avata maanantaina uuden myyntinäyttelynne? kyseli rouva Marty.

– Tietysti, Mouret vastasi huilunheleällä näyttelijänäänellä, jolla hän puhutteli aina naisia.

– Tiedättekö, että aiomme kaikki käydä siellä, pisti Henriette väliin... – Sanotaan, että teillä on suunnitteilla ihmeitä.

– Oh, eihän toki ihmeitä, Mouret sanoi vaatimattomaksi tekeytyen. —

Koetan vain voimieni mukaan olla teidän kiitoksenne arvoinen.

He ahdistivat häntä kysymyksillään. Rouva Bourdelais, rouva Guibal,

Blanchekin tahtoi tietää.

– Kas niin, kertokaa nyt meille mitä kaikkea siellä tulee olemaan, rukoili rouva de Boves. – Aivanhan me kuolemme uteliaisuudesta.

He olivat kerääntyneet hänen ympärilleen, kun Henriette huomautti, ettei Mouret ollut juonut edes teetä. Voi, poloista! Neljä naista tarjoutui heti palvelemaan häntä, ehtona kumminkin, että hän sen jälkeen suostuisi vastaamaan. Henriette kaatoi teen kuppiin, jota rouva Marty piteli, kun taas rouva de Boves ja rouva Bourdelais kilpailivat kunniaa panna siihen sokeria. Kun hän oli kieltäytynyt istuutumisesta ja tyhjensi hitaasti kuppiaan seisoen keskellä heidän piiriään, he tulivat aivan lähelle häntä kytkien hänet ahtaaseen hamekehään ja katselivat häneen loistavin silmin ja hymysuin.

– Entä silkinne, paris-bonheurinne, josta kaikki puhuvat? sanoi rouva Marty kärsimättömänä.

– Oh, vastasi Mouret, – tavattoman hyvää tavaraa, notkeata, sitkeää ja kestäväää... Saattepa nähdä, hyvät naiset. Muualla sitä ei myydäkään kuin meillä, sillä meillä on yksinomaisen oikeus siihen.

– Todellako! Taatusti hyvää silkkiä, viisi frangia kuusikymmentä metri! rouva Bourdelais sanoi innoissaan. – Sehän on vallan uskomatonta!

Siitä lähtien kun sanomalehdissä oli ilmoitettu tätä silkkiä, se oli näiden naisten jokapäiväisessä elämässä saanut tärkeän sijan. Sitä ajateltiin ja siitä puheltiin, sitä odotettiin ja epäiltiin. Tavassaan ahdistaa nuorta miestä uteliailla kysymyksillä kukin naisista paljasti oman ostajaluonteensa: rouva Marty oli tuhlaamishimon valtaama ostaja, joka osti kaiken Naisten Aarreaitasta, valitsematta, mitä vaan eteen sattui; rouva Guibal käveli siellä tuntikausia ostamatta koskaan mitään, hänelle pelkkä katseleminen tarjosi jo yltä kyllin nautintoa; rouva de Boves kurkotti alituisessa rahapulassaan liian korkealle tuskastuen lopuksi tavaroihin, joita ei voinut saada; rouva Bourdelais oli käytännöllinen ja tarkka porvariskodin emäntä, joka meni aina suoraan alennusmyyntipaikkoihin tehden ostoksensa hätäilemättä ja niin taitavasti, että suuret tavaratalot todellakin säästivät hänelle paljon rahaa. Henriette taas oli sangen tarkka puvuissaan, osti suurista tavarataloista vain vähäpätöisempiä tavaroita, käsineitä, trikootavaroita ja yksinkertaisempia liinavaatteita.

– On meillä muitakin kankaita, hämmästyttävän huokeita laatuunsa nähden, Mouret jatkoi sointuvalla äänellä. – Tahtoisin suositella teille varsinkin cuir-d'orin taftiamme, harvinaisen kiiltävää kangasta... Puolisilkkikankaissa on myös tänä vuonna hyvin hienoja malleja, valikoimalla valittuja tuhansista hankkijallemme tarjotuista näytteistä, ja mitä sametteihin tulee, meillä on mitä runsain valikoima kaikkia väri vivahteita... Voin myös kertoa teille, että tänä vuonna tullaan käyttämään paljon verkkaa. Saattepa nähdä matelassée kankaitamme ja seivottejamme... Naiset eivät keskeyttäneet enää, supistivat vain kehänsä yhä ahtaammaksi, ja hymyn vaimetessa puoliavoimilla huulilla kurkottivat yhä enemmän kaulaansa ikäänkuin koko heidän olentonsa olisi pyrkinyt lähestymään lumoojaa. Heidän silmänsä himmenivät, ja kylmät väreet puistattivat heitä. Mutta huolimatta naisten hiuslaitteista kohoavista päihdyttävistä tuoksuista Mouret ei hetkeksikään menettänyt voittajan tyyntä varmuutta. Vähän väliä hän keskeytti puheensa nielaistakseen pienen kulauksen teetä, minkä tuoksu viilensi noita liian voimakkaita tuoksuja, joissa oli hieman pedon kirpeyttä. Tuollaista itsehillintää katsellessaan paroni Hartmann, joka ei kääntänyt silmiään Mouret'sta, tunsu ihailunsa vain kasvavan. Verratonta kylmäverisyyttä tuo veitikka osoitti käyttäessään noin naista leikkikalunaan vähääkään huumaantumatta hänen viehätyksestään.

– Vai verkkaa siis tullaan käyttämään, toisti rouva Marty, jonka kasvot kävivät melkein kauniiksi miellyttämisenhalusta. – Täytyy miettiä.

Rouva Bourdelais, jonka katse oli yhä selkeä, sanoi vuorostaan:

– Eikö teillä ole torstaina jäännösmyynti?.. Odotan siksi. Minullahan on koko lapsilauma vaatetetavana.

Ja kääntäen vaaleatukkaisen päänsä Henrietteä kohti hän kysyi:

– Sauveurillako teetät yhä pukusi?

– Hyvä Jumala, täytyyhän minun, tämä vastasi. – Sauveur on hyvin kallis, mutta hän on Pariisissa ainoa, joka saa puvun istumaan... Ja sitten, sanoipa herra Mouret mitä hyvänsä, niin hänellä

on sittenkin kauneimmat mallit. Sen sievempiä ei löydä mistään. Minä en sietäisi nähdä pukujani joka naisen yllä.

Mouret hymyili salaperäisesti. Sitten hän ilmoitti, että rouva Sauveur osti kankaansa häneltä. Epäilemättä hän osti suoraan tehtailijoiltakin muutamia malleja, joiden omistusoikeuden hän lunasti itselleen, mutta mitä esimerkiksi mustiin silkkikankaisiin tuli, niin rouva Sauveur väijyi alati Aarreaitan tilapäismyyntejä, joista hän osti tukuttain kankaita myydäkseen ne sitten kaksi, jopa kolmekin kertaa kalliimmalla.

– Olenkin aivan varma siitä, että hänen hankkijansa vievät meiltä paris-bonheurimme. Miksi he menisivät ostamaan tehtaista, kun hinta siellä on korkeampi. Sillä, kunniani kautta, me myymme tappiolla.

Tämä oli naisille liikaa. Ajatus, että heille tarjottiin tappiolla myytyjä tavaroita, lisäsi heissä naisen synnynnäistä ahneutta, minkä johdosta ostamisen nautinto on hänelle kahta vertaa suurempi, kun hän luulee varastavansa kauppiaalta hänen voittonsa. Mouret tiesi kyllä, etteivät naiset tämän kuultuaan jaksaneet enää vastustaa huokeiden hintojen kiusausta.

– Mehän myymme kaiken ilmaiseksi, hän jatkoi nauraen ja kääntyen ottaakseen rouva Desforges'in pikku pöydälle jääneen viuhkan. – Tämä viuhka esimerkiksi. Mitä sanoittekaan sen maksaneen?

– Pitsi kaksikymmentäviisi frangia ja valmistaminen kaksisataa, sanoi Henriette.

– No niin, pitsi ei ole kallis. Ja kumminkin meillä myydään samaa pitsiä kahdeksallatoista... Mitä tekopalkkaan tulee, hyvä rouva, niin sehän on kerrassaan varkautta. Minä en uskaltaisi vaatia yhdeksääkymmentä frangia enempää.

– Sanoinhan sen! huudahti rouva Bourdelais.

– Yhdeksänkymmentä frangia, kuiskasi rouva de Boves. – Ei voi olla ostamatta, ellei ole aivan keppikerjäläinen.

Hän oli ottanut uudelleen viuhkan ja tutki sitä tarkasti tyttärensä Blanchen kanssa. Toivoton himo, jota hänen oli mahdotonta tyydyttää, heitti heijastuksensa hänen isoille, säännöllisille kasvoilleen ja suuriin, raukeisiin silmiinsä. Sitten viuhka toistamiseen kiersi kädestä käteen aiheuttaen huomautuksia ja huudahduksia. Herrat de Boves ja Vallagnosc olivat palanneet ikkunan luota. Edellisen asettuessa entiselle paikalleen rouva Guibalin taa, jonka pitsikaulusta hän tarkasteli luopumatta nuhteettomasta virkamiehenryhdistään, nuori mies kallistui Blanchea kohti koettaen keksiä jotakin miellyttävää sanottavaa.

– Eikö teistä, neiti, musta pitsi valkeaa norsunluuta vasten näytä synkältä? hän kysyi viuhkaa tarkoittaen.

– Oh, vastasi Blanche, vähääkään punastumatta, pyöristymiseen taipuwait kasvot aina yhtä vakavina, – minä uneksin helmiäisvartisesta valkeasta sulkaviuhkasta. Olen nähnyt sellaisen. Se oli niin neitseellisen hieno!

Herra de Boves, joka epäilemättä oli huomannut vaimonsa viuhkaan kiintyneen tuskastuneen katseen, sekaantui vihdoin hänkin keskusteluun sanoen rouva Guibalille:

– Tuollaiset leikkikalut eivät kestä mitään.

– Sanokaa muuta! vastasi punatukkainen kaunotar nyrpistäen huuliaan ja tekeytyen välinpitämättömäksi. – Minä en saa muuta tehdä kuin korjauttaa viuhkaani. Oikein väsyttää.

Jo vähän aikaa rouva Marty oli kiihtyneenä keskustelusta käännellyt kuumeisesti käsissään punaista laukkuaan. Hän ei ollut vielä näyttänyt ostoksiaan, ja häntä poltti kiihkeä halu levittää ne muidenkin katseitten hekumaksi. Äkkiä hän unohti miehensä läsnäolon ja otti laukustaan muutamia metrejä pahvipalan ympäri käärittä kapeaa pitsiä.

– Tätä pitsiä ostin tyttärentäni varten, eikö se ole herttaista... Frangi yhdeksänkymmentä.

Pitsi kulki kädestä käteen. Naiset ihmettelivät, ja Mouret väitti myyvänsä koristepitsit tehtaanhintaan. Rouva Marty oli sulkenut laukkunsa, ikäänkuin piilottaakseen tavarat, joita ei

näyttäisi. Mutta pitsin osaksi tullut yleinen ihailu sai hänet uudelleen luopumaan varovaisuudesta, ja hän veti esiin nenäliinan.

– Entä tämä nenäliina, hän sanoi. – Todellista brysselinpitsiä, ystäväni... Aivan harvinaisen hienoa! Kaksikymmentä frangia.

Ja sen jälkeen laukku vaikutti tyhjentyneeltä. Rouva Marty punastui ilosta näyttäessään uudet tavaransa kainostellen kuin vaatteitaan riisuva ujouden viehättyksen kaunistama nainen. Oli kaulaliina espanjalaisesta silkkipitsistä, kolmekymmentä frangia; sitä hän ei ollut tahtonut ostaa, mutta myyjä oli väittänyt hänelle, että se oli viimeinen ja että hinta nousisi pian. Oli harso, chantillyn kudosta, hiukan kallis tosin, viisikymmentä frangia. Jos hän ei itse voinut käyttää sitä, niin saattoihan hän tehdä siitä jotakin tyttärelleen.

– Voi hyvä Jumala, kuinka pitsit ovat kauniita! toisti hän hermostuneesti. – Kun niihin kerta takertuu, voisi ostaa koko myymälän.

– Mitä tämä sitten on? rouva de Boves kysyi tarkastaen guipure-pitsiä.

– Sekö, vastasi toinen, se on välipitsiä... Ostin sitä kaksikymmentäkuusi metriä. Yhdestä frangista metri, ymmärtääkö sitä kukaan!

– Niinkö, sanoi rouva Bourdelais hämmästyneenä. – Mutta mitä aiotte tehdä siitä?

– En tosiaankaan tiedä... Mutta malli oli minusta niin soma!

Silloin kohottaessaan silmänsä hän kohtasi miehensä kauhistuneen katseen. Miesparka oli käynyt vieläkin kalpeammaksi, ja koko hänen olemuksensa ilmaisi tukahdutettua tuskaa, köyhän miehen epätoivoa tämän nähdessä vaivalla ansaitut rahansa täysin tuhlatuiksi. Jokainen uusi pitsinkappale oli hänelle uusi tappio, merkitsi hänelle koulutyössä kuluvia raskaita päiviä, tuntiopettajan pitkiä jalkamatkoja likaisilla kaduilla, jokapäiväisen elämän yhtämittaista raatamista ja alituisessa rahanpuutteessa olevan kodin helvettiä. Hänen katseensa kauhun nähdessään rouva Marty tahtoi kätkeä ostoksensa takaisin laukkuunsa ja tapaili vapisevin sormin nenäliinaa, harsoa, pitsejä, hermostuneesti nauraen ja sopertaen:

– Antakaahan tänne, ettei mieheni taas tarvitse torua... Vakuutan sinulle, ystäväni, että sittenkin olen ollut sangen järkevä, sillä siellä olisi ollut saatavana erästä pitsiä, oh, ihmeellistä! Viiteensataan frangiin!

– Miksi ette ostanut? rouva Guibal kysyi välinpitämättömästi. – Onhan herra Marty miehistä kohteliain.

Opettajan täytyi kumartaa ja sanoa, ettei hän mitenkään tahtonut rajoittaa vaimonsa vapautta. Mutta kun hän ajatteli vaaraa, joka viisisataa maksavan pitsin muodossa oli ollut vähällä kohdata häntä, hän tunsu kylmien väreiden kulkevan pitkin selkäpiitänsä. Ja kun hän kuuli Mouret'n väittävän, että suuret tavaratalot lisäsivät tuntuvasti alhaisemman porvariston tuloja, hän singautti tätä kohti julmistuneen katseen, vihan iskemän nuolen, johon arkaluontoisen täytyy turvautua, kun hän ei uskalla kuristaa vihamiestään.

Mutta naiset eivät hellittäneet, kun kerran olivat päässeet mielialheeseensa. Vastustamatta he antautuivat hurmattaviksi. Pitsikääröt aukenivat, lainehtivat kiehkuroina toiselta toiselle, kiinnittivät heidät yhteiseen harrastukseen ja kietoivat heidät verkkojensa silmukoihin. Naiset hivelivät polvillaan noita ihmeellisiä kudoksia, joihin heidän sormensa väkisinkin eksyivät. Ja yhä ahtaammalle he sulkivat Mouret'n kehäänsä, yhä hartaammin he jatkoivat kyselyään. Huoneen jatkuvasti hämärtyessä Mouret'n täytyi joskus kumartua niin syvään tutkiakseen jotakin erityistä pitsikudosta, että hän sattui hipaisemaan parrallaan naisten hiuksia. Mutta huolimatta iltahämärän suloisesta veltostuttavasta heikumasta, hurmaantumatta naisten olkapäistä lähtevistä tuoksuista hän yhä valeihastuksensa alla säilytti hallitsevan asemansa. Nainen hän oli itsekkin aistiensa ja luonteensa notkeuden puolesta, ja osasi arvata salaisimmatkin naisten sielussa piilevät pyyteet, ja lumottuina nämä antautuivat hänelle, kun hän sitä vastoin rehenteli korkealla valtaistuimellaan naishelyjen itsevaltiaana kuninkaana. Pimenevässä salissa äänet sortuivat kuiskeeksi, puoleksi sammuneiksi huokauksiksi, joista tuon tuostakin erotti:

– Oh, herra Mouret! Herra Mouret!

Päivän kalpeat heijastukset haihtuivat huonekalujen pronssikoristeista. Naisten ryhmä Mouret'n ympärillä hämmentyi pimeässä entistä enemmän. Pitsit yksin kuulsivat valkeana lumena heidän tummien kankaiden verhoamilla polvillaan, jotka tuntuivat pyrkivän notkistumaan epäjumalan eteen. Teekannun kyljessä tuikki viimeinen väike palaen pirteästi kuin yölamppu tässä teehöyryn tuoksuttamassa huoneessa. Mutta yhtäkkiä palvelija toi huoneeseen kaksi lamppua ja lumous hälveni. Sali heräsi vilkkaana ja iloisena. Rouva Marty sulki pitsit takaisin laukkuunsa, rouva de Boves söi vieläkin leivoksen, ja Henriette, joka oli noussut, puheli hiljaa paronin kanssa ikkunasyvennyksessä.

– Hän on erittäin miellyttävä, paroni sanoi.

– Niin, todellakin! Henriette huudahti ilmaisten tahtomattaan tunteittensa salaisuuden.

Paroni hymähti niinkuin isä tyttärelleen. Se oli ensimmäinen kerta, kun Henriette oli näyttänyt niin rakastuneelta, mutta paroni ei siitä loukkaantunut, sillä lapsellisuuksien aika oli jo aikoja sitten hänellä ohi. Säälien entistä rakastettuaan, joka oli joutunut tuon ulkoa niin lempeän, mutta sisältä hyydyttävän kylmän veijarin käsiin, hän luuli velvollisuudekseen varoittaa tätä ja sanoi kuin piloilla:

– Varokaa, ystäväni! Hän syö teidät kaikki suuhunsa.

Mustasukkaisuuden liekki leimahti Henrietten kauniissa silmissä, sillä hän arvasi olleensa Mouret'lle vain välikappale, tämän pyrkiessä paronin ystävyteen. Ja hän vannoi tekevänsä tuon miehen hulluksi rakkaudesta, tuon miehen, jonka lyhytaikainen hellyys hajosi kuin tuuleen heitetyn laulun kaiku.

– Oh, hän vastasi, vuorostaan muka leikkiä laskien, – ainahan karitsa lopuksi syö suden.

Silloin paroni rohkaisi häntä huvittuneena päännökökkäyksellä. Kenties

Henriette olikin se nainen, joka oli kostava toisten puolesta.

Kun Mouret toistettuaan Vallagnoscille, että tämän oli välttämättä käytävä katsomassa konetta, tavarataloa, lähestyi paronia hyvästelläkseen, tämä pidatti hänet ikkunasyvennykseen pimeään peittyneen puiston eteen. Nähtyään äsken Mouret'n naisten piirissä hän taipui vihdoinkin ja uskalsi luottaa. Hetken aikaa he keskustelivat hiljaa. Sitten pankinjohtaja sanoi:

– No niin, sittenpä nähdään... Asia on päätetty, jos myyntinne maanantaina saavuttaa ennustamanne...

He puristivat kättä, ja Mouret poistui ihastuneen näköisenä, sillä hänelle ei päivällinen maistunut, ellei hän päässyt pistäytymään ensin Naisten Aarreaittaan tarkastamaan päivän tulot.

IV

Maanantaina, lokakuun 10:ntenä, kirkas aurinko lävisti voitollisena harmaat pilvet, joiden peitossa taivas oli jo viikon ajan piillyt. Pitkin yötä oli vielä sataa tihuuttanut ja kadut olivat täynnä lokaa. Mutta päivän sarastaessa pilviä hajottavat tuulet olivat kuivanneet katukäytävät, ja taivas kaareutui sinisenä ja selkeänä kuin keväällä.

Jo kahdeksasta lähtien aamuauringon kultaama Naisten Aarreaitta leimusi juhlapuvussaan talvivarastonäyttelyn avaamispäivänä. Lippuja liehui ovelta, villakangaskaistaleet pieksivät ilmaa ja niiden pauke täytti Gaillonin aukion maalaisjuhlan riemuitsevalla melskeellä. Aukion kulmaan päättyvien katujen varsilla olevat näyteikkunat tarjosivat katsojalle mahtavia rakennelmia, joiden kirjavaa komeutta ikkunalasien puhtaus yhä lisäsi. Siinä puhkesi kadun iloksi tuhatvärisiä silmänherkkuja, kokonainen tulvillan oleva juhlapöytä, jossa oli ohikulkijoiden katseille yltäkyllin tyydykettä.

Mutta tavaratalon sisällä oli vielä hiljaista; silloin tällöin saapui kiireinen ostaja, naapuriston emännöitsijä tai joku iltapäivän väentungosta pelkäävä rouva. Liehuvien lippujensa takana tavaratalo kiillotettuine parkettilatioineen ja täyteen sullottuine osastoineen tuntui odottavan aseet ojossa, valmiina ostajakunnan hyökkäyksien varalta. Varhaiset kävelijät riensivät pysähtymättä ohi, tuskin katsahtivatkaan siihen. Neuve-Saint-Augustininkadulla, johon ajoneuvot pysähtyivät, ei vielä yhdeksän aikana ollut kuin kahdet vaunut. Kaupunginosan asukkaat, pikkukauppiat varsinkin, ryhmittäytyivät oville ja katukäytävien kulmiin ihmetellen viirien ja työhtöjen paljoutta katsellen nenä pystyssä ja tehden katkeria huomautuksia. Varsinkin heitä suututtivat Michodièrenkadulla, lähettämön edessä odottavat tavaravaunut, loistaviksi maalatut, punaiset ja keltaiset kuviot vihreällä pohjalla, joiden kiiltävän uudet pinnat hohtivat auringonpaisteessa kullalta ja purppuralta. Tällaisia vaunuja Mouret'lla oli neljät, ja kaikki oli maalattu uudelleen tilaisuutta varten, kyljissä oli liikkeen nimi suurin kirjaimin ja keskellä kattoa korkea kilpi, jossa kerrottiin talvinäyttelyn avaamisesta. Vastapäätä olevan puotinsa ovelta Baudu katseli vihasta kalpeana, miten vaunut sullottiin edellisestä illasta jääneitä tavaralähetyksiä täyteen ja miten ne sitten lähtivät liikkeelle komeiden hevosten vetäminä. Aina bulevardille asti hän seurasi katseellaan näitä päivänpaisteessa säihkyviä, vieriviä ilmoitustauluja, jotka lähtivät Pariisin kaikille kulmille julistamaan Naisten Aarreaitan vihattua nimeä.

Vähitellen ajurinvaunuja alkoi tulla ja pysähtyä riviin. Joka kerta kun uusi ostaja saapui, ovikäytävässä seisovat, tavaratalon livreehen puetut palveluspojat – takki ja housut vihreät, liivit puna- ja keltaraitaiset – riensivät kadulle. Isä Jouve, virastaan eronnut kapteeni, pitkä takki yllä, kaulassa valkea solmuke ja rinnassa arvokkaana kilpenä loistava mitali, kunniamerkki pitkästä ja nuhteettomasta palveluksesta, otti asiakkaan vastaan vakavan kohteliaasti ja kumartui selittämään eri osastoja. Sitten tulija päästettiin eteishalliin, joka oli sisustettu itämaiseksi saliksi.

Jo heti sisään astuessa oli siis ihailemisen aihetta, jonka vaikutus ei mennyt hukkaan kenenkään kohdalla. Mouret oli itse keksinyt tämän yllätyksen. Hän oli tuottanut sangen edullisilla ehdoilla itämailta suuren valikoiman mattoja, sekä vanhan- että uudenmallisia, joita tähän asti oli ollut myytävänä ainoastaan harvinaisuuksien kauppiaille sangen korkeaan hintaan. Näille hän toivoi suurta menekkiä, ja hän möi ne melkein ostohinnasta, sillä hänelle niiden pääasiallinen tarkoitus oli tavaratalon koristaminen ja taiteenihailijoiden houkuttelemine. Tämä itämainen sali näkyi Gaillonin aukion keskipalkoille asti. Se oli kokonaan matoista ja verhoista rakennettu, ja Mouret oli itse johtanut niiden ripustamista paikoilleen. Kattoa verhosivat smyrnalaiset matot, joiden monimutkaiset mallit kasvoivat esiin punaiselta pohjalta. Seinät olivat oviverhojen peitossa. Oli vihreä-, kelta- ja punaraitaisia syyrialaisia ja karamanilaisia verhoja, vähempiarvoisia Diarbekirin mattoja, karkeapintaisia kuin paimenpuvut, kaitoja Ispahanin, Teheranin ja Kermanin mattoja, leveämpiä kukikkaita mattoja Sumakasta ja Madrasista täynnä oudonmuotoisia pioneja ja palmuja,

mielikuvituksen lumotuista puutarhoista poimittuja. Maassa oli lattiamattoja, pehmeitä kuin turkikset, keskellä agralainen matto, erinomaisen hieno malliltaan, keskus oli valkea ja leveät reunat vaaleansinipohjaisia mielikuvituksellisin sinipunervin koukeroin. Joka paikassa oli ihmeellisiä kudonnaisia: Mekan samettimaisen häiveisiä mattoja, rukousmattoja Daghestanista vertauskuvallisine kuvioineen, Kurdistanin kukkakirjaisia mattoja ja vihdoin eräässä nurkassa halpahintaisten mattojen pino, Gheurdesin, Coulan ja Kircheerin mattoja viidestätoista frangista alkaen. Tähän muhkeaan passan telttaan, jossa huonekaluina oli kamelintyynyistä rakennettuja nojatuoleja ja sohvia, toiset ruudullisia, toiset maalaisruusuilla kirjailtuja, tuntuivat itämaat levittäneen kaiken komeutensa, Turkki, Arabia, Persia, Intia olivat siellä edustettuina. Palatsit oli tyhjennetty, moskeijat ja basaarit riistetty aarteista puhtaiksi. Tummennut kulta vallitsi vanhojen mattojen kuluneissa muodoissa, joiden vaalenneissa vivahduksissa oli rauenneen hiilloksen himmeää hehkua ja vanhojen mestarien paahtunutta väriä. Tämä barbaarinen taide huokui itämaiden näkyjä vahvan tuoksun ohella, jonka vanhat villakankaat olivat tuoneet muassaan auringon ja syöpäläisten maista.

Kun Denise, joka juuri sinä päivänä astui palvelukseen, tuli tähän saliin, hän pysähtyi hämmästyneenä ovelle ihmetellen eteishallin outoa asua ja uskaltamatta mennä edemmäksi haaremin tapaan sisustettuun huoneeseen. Erään palveluspojan täytyi lähteä näyttämään hänelle tietä ullakolle ja luovuttaa hänet siellä makuuhuoneiden hoitajan ja siivoojan rouva Cabinin käsiin; tämä osoitti hänelle asunnoksi huoneen n: o 7, johon hänen matkakirstunsa jo oli tuotu. Huone oli ahdas kammio, viettävän, ikkunan puhkaiseman katon alla, ja sen kalustona oli pieni vuode, pähkinäpuinen kaappi, pukeutumispöytä ja kaksi tuolia. Ullakolla oli pitkänä jonona kaksikymmentä yhtäläistä pientä kammiota, joista johti ovi pitkään, keltaiseksi maalattuun luostarimaiseen käytävään. Talon kolmestakymmenestäviidestä työstä nukkui näissä ne kaksikymmentä, joilla ei ollut Pariisissa sukulaisia; muut asuivat kaupungilla, muutamat keksittyjen tätien tai serkkujen luona. Heti huoneeseen tultuaan Denise riisui köyhän, harjaamisesta kuluneen mustan pukunsa paikattuine hihoineen, ainoan, minkä hän oli Valognes'ista tuonut mukanaan, ja puki ylleen osastonsa mustan silkkipuvun, joka oli korjattu häntä varten ja odotti vuoteella. Puku oli vieläkin liian väljä ja kohosi olkapäistä. Mutta Denise oli niin hätäntynyt, ettei joutanut ajattelemaan sellaisia pikkuasioita. Hän ei ollut koskaan ennen käyttänyt silkkipukua. Kun hän laskeutui portaita mennäkseen osastolleen ja näki hameen välkkyilevän, hän ujosteli juhlallista pukuaan ja häpesi kankaan kahinaa.

Tullessaan osastolle hän kuuli että siellä riideltiin. Clara vakuutti kimeällä äänellä:

– Aivan varmaan, rouva, minä saavuin ennen häntä.

– Se ei ole totta, väitti Marguerite vastaan. – Hän tyrkkäsi minua ovella, mutta minä olin jo toisella jalallani astunut saliin.

Oli kysymys palvelusvuoroista. Myyjättäret kirjoittivat sitä mukaa kun saapuivat nimensä kivitaululle, ja näin syntynyt luettelo määräsi jokaiselle oman vuoronsa palvella asiakkaita. Heti kun joku oli suorittanut asiakkaansa asiat, hän riensi uudestaan merkitsemään nimensä viimeiseksi luetteloon. Näistä vuoroista tytöt nyt riitelivät, ja Aurélie rouva päätti lopulta, että Marguerite oli oikeassa.

– Aina minulle tehdään vääryyttä, Clara mutisi vihoissaan.

Mutta Denisen astuessa sisään riitakumppanit leppyivät heti. He katsoivat toisiinsa ja naurahtivat. Voi raukan pukua. Ujoudesta jäykkänä Denisekin meni kirjoittamaan nimensä luetteloon kaikkein viimeiseksi. Aurélie rouva katseli häntä levottomana eikä voinut olla sanomatta:

– Mutta, ystäväni, teitähän sopisi kaksi tuohon pukuun. Se on välttämättä pienennettävä... Ja sitten, ettehan te osaa pukeutua! Tulkaa tänne, korjaan vähän asuanne.

Hän vei Denisen kahden vaatteita täyteen sullotun kaapin välissä olevan suuren peilin eteen. Huone, jonka kaikki seinät olivat tällaisia peilejä ja kaappeja täynnä, muistutti punapohjaisine kukikkaine plyssiverhoineen ja veistettyine tammipaneeleineen hotellin salia. Ja yhä enemmän ravintolamaisuus johtui mieleen, kun näki silkkipukuiset ja hymyhuuliset myyjättäret, jotka asiakkaiden mieliksi alinomaa häärivät uskaltamatta istuutua ostajien käytettäväksi varatuille tuoleille,

vaikka niitä oli koko tusina. Jokaisen tytön rinnassa oli napinreikään pistettynä lyijykynä, terä ylöspäin, ja taskussa puoleksi näkyvissä tarkistusvihko, joka muodosti valkean täplän mustalle kankaalle. Jotkut koettivat sormuksilla, rintaneuloilla, kaulaketjuilla ja muilla koristeilla elävöittää pukunsa yksitoikkoisuutta, mutta varsinkin he kilpailivat hiuslaitteiden komeudesta kähertäen ja järjestäen hiuksensa mitä monimutkaisemmin, palmikoille, kiharoille ja koukeroille.

– Vetäkää toki vyö kireämmäksi edestä, sanoi Aurélie rouva. Noin, ette edes näytä enää kyttyräselkäseltä... Entä hiuksenne! No, jo te osaatte hapsenne pörröttää! Ja kaunis tukka teillä olisi, jos tahtoisitte.

Denisessä ei tosin muuta kaunista ollutkaan kuin paksu, tuhkanvaalea tukka, joka irralla ollessaan valui nilkkoihin asti ja jonka saaminen kampaukselle oli hyvin vaivalloista niin että hänen täytyi tyytyä nostamaan se paksupiikkisellä sarvikammalla solmuksi niskaan. Clara, jota hiukset suututtivat, oli nauravinaan niille, kun ne muka eivät taipumattoman vallattomina pysyneet kunnollisessa solmussakaan, ja hän viittasi luokseen erään valkovaateosaston myyjättären, jolla oli leveät, mutta miellyttävät kasvot. Nämä kaksi naapuriosastoa olivat alituisessa riidassa keskenään, mutta joskus myyjättäret suvaisivat yhdessä pilkata muita.

– Neiti Cugnot, katsokaa tuota harjaa, nauroi Clara, jota Marguerite tyrkkäsi kyynärpäällään ollen hänkin nauravinaan menehtyäkseen.

Mutta valkovaateosaston myyjätär ei ollut naurutuulella. Hän oli jo jonkin aikaa katsellut Deniseä, ja hänelle oli johtunut mieleen, mitä hän itse oli saanut kestää palveluksensa ensi kuukausina.

– Niin, eihän sitä kaikilla sellaista harjaa ole, vastasi hän.

Ja hän palasi osastoonsa toisten vaietessa nolostuneina. Denise, joka oli kuullut, katsoi kiittolisena hänen jälkeensä ja otti Aurélie rouvan kädestä vastaan omalla nimellään merkityn tarkistusvihkon.

– No niin, sanoi Aurélie rouva, – huomenna saatte pukeutua sievemmin... Ja nyt koettakaa tottua talon tapoihin ja odottakaa vuoroanne. Meillä on kova työpäivä edessä, ja teillä on tilaisuus näyttää mihin kelpaatte.

Mutta osasto oli yhä tyhjä, näin aikaisin ei yleisö vielä ollut liikkeellä. Myyjättäret eivät vaivanneet liikaa itseään, vaan liikkuiivat veltosti ja välinpitämättömästi säästääkseen voimiaan iltapäivää varten. Denise, jota vaivasi ajatus, että muut pitivät häntä silmällä nähdäkseen kuinka hän alussa suorittaisi tehtäviä, rupesi teroittamaan kynäänsä jotakin tehdäkseen, ja pisti sen sitten niinkuin muutkin rintaansa napinreikään. Hän koetti rohkaista mieltään. Täytyihän hänen taistella päästäkseen alkuun. Edellisenä iltana hänelle oli sanottu, että hänet otettiin ylimääräisenä ilman kiinteätä palkkaa; hänen täytyi siis tyytyä vain myyntiprosentteihin. Hän toivoi kumminkin ansaitsevansa edes tuhatkaksisataa vuodessa, sillä hän tiesi, että hyvät myyjättäret ansaitsivat aina kahteentuhanteenkin, jos vähänkin vaivasivat itseään. Hän oli tehnyt menoarvionsa ja luuli voivansa sadalla frangilla kuukaudessa maksaa Pépén ylläpidon ja lisäksi suorittaa Jeanin menot, sillä eihän tämäkään ansainnut vielä mitään. Itse hän ei tarvinnut muuta kuin vähän vaatteita. Mutta ansaitakseen niin paljon hänen täytyi olla luja ja ahkera eikä olla muiden äreydestä ja kiusanteosta millänsäkään. Hänen tuli rohkeasti pitää puoliaan, ja jos muu ei auttanut, ryöstää väkisin osansa. Koettaessaan näin karaistua kestäämään taistelua hän näki osaston ohi kulkevan pitkän nuoren miehen, joka tervehti häntä hymyillen. Tunnettuaan Delochen, joka oli edellisenä päivänä otettu pitsiosaston myyjäksi, Denise vastasi hänen tervehdyksiensä onnellisena ystävydenosoituksesta, joka tuli hänen osakseen, ja näki siinä hyvän enteen.

Puoli kymmenen aikana ruokakello soi, ja ensimmäiseen vuoroon kuuluvat menivät aamiaiselle. Sitten uusi soitto kutsui toisen vuoron syömään. Ostajia vain ei näkynyt. Rouva Frédéric, joka katkeroituneena leskenä koetti hakea lievennystä ennustamalla muille onnettomuuksia, väitti jurosti, että päivä oli hukassa, ettei tarvinnut enää odottaa kissaakaan ja että oli parasta sulkea kaapit ja lähteä tiehensä. Marguerite, joka oli sangen ahne, tuli tästä ennustuksesta nyrpeälle mielelle, ja hänen litteät kasvonsa synkkenivät, mutta hevoskaula Clara, joka ei välittänyt muusta, kunhan pääsi

kedoille laukkaamaan, ajatteli jo huvimatkaa Verrières'iin, jos liike romahtaisi. Aurélie rouva käveli osastollaan vakavan näköisenä ja sanaakaan sanomatta, kenraalina, jonka on vastattava niin voitosta kuin tappiostakin.

Yhtätoista käydessä alkoi tulla ostajia. Denisen myyntivuoro lähestyi, eräs rouva tuli sisään.

– Pulloposki maalta, tiedättehän, kuiskasi Marguerite.

Saapunut oli noin neljänkymmenenviiden ikäinen tukevanpuoleinen nainen, joka kaukaisesta maaseutukaupungistaan tuli aika-ajoin käymään Pariisissa. Kotona hän pitkinä kuukausina pani rahoja säästöön, ja kun hän tuli Pariisiin, hän tuli suoraa päätä Naisten Aarreaittaan, missä kulutti kaikki säästönsä. Harvoin hän kirjeitse tilasi mitään, sillä hän tahtoi itse nähdä, omaksi ilokseen kosketella tavaroita, ja hän osti Naisten Aarreaitasta koko vuoden tarpeensa, yksin silmäneulatkin, joista häneltä muka kotikaupungissa kiskottiin hävyttömät hinnat. Koko tavaratalo tunsi hänet ja tiesi, että hän oli rouva Boutarel, kotoisin Albista, mutta sen enempiä hänen oloistaan ja elämästään ei tiedetty, eikä välitettykään tietää.

– Toivon, että voitte hyvin, rouva Boutarel, sanoi Aurélie rouva tullen kohteliaasti häntä vastaan. – Mitä haluatte? Teitä palvellaan heti paikalla.

Sitten kääntyen neitien puoleen hän sanoi:

– Pian joku tänne.

Denise lähestyi, mutta Clara heittäytyi väliin. Viimeksimainittu oli yleensä laiska myymään eikä suuresti välittänyt rahoista, koska hän ansaitsi niitä enemmän ja vaivatta liikkeen ulkopuolella. Mutta nyt hän innostui, kun huomasi voivansa tehdä kiusaa vastatulleelle.

– Anteeksi, nyt on minun vuoroni, Denise vastusteli.

Aurélie rouva pysähdytti hänet ankaralla katseella, ja kuiskasi:

– Tässä ei ole nyt vuoroista kysymys, minun käskyjäni täällä totellaan. Odottakaa kunnes opitte kuinka tunnettuja asiakkaita on palveltava.

Denise vetäytyi pois tieltä. Tuntien silmiensä kostuvan hän käänsi selkensä salatakseen herkkyytensä ja oli katsovinaan ikkunasta kadulle. Joko hänet nyt estettiin myymästäkin? Kaikkiko he yksissä tuumin aikoivat riistää häneltä ansiot? Tulevaisuus alkoi pelottaa häntä, ja hänestä tuntui mahdottomalta kestää tässä itsekkyyden taistelussa. Sydän täynnä katkeruutta hän painoi otsansa kylmää lasia vastaan, ja katsellen vastapäätä olevaa Vanhaa Elbeufia hän ajatteli, että hänen kenties sittenkin olisi pitänyt pyytää setää ottamaan hänet luokseen; ehkä setä oli jo muuttanutkin mieltä. Olihan hän näyttänyt niin liikuttuneelta eilisiltana. Nyt hänen täytyi olla yksin tässä laajassa talossa, johon hän oli eksynyt kaikkien loukattavaksi ja vihattavaksi. Pépé ja Jean, jotka olivat aina tottuneet turvautumaan häneen, olivat vieraiden luona; tuntui aivan siltä, kuin häneltä olisi revitty sydän rinnasta. Vaivoin pidätettyjen kyynelten läpi näytti koko katu hänestä värisevän sakeassa usvassa. Hänen takaansa kuului yhtämittaista puhetta.

– Tämähän nousee niskaan, kuului rouva Boutarel sanovan.

– Rouva on väärässä, Clara vakuutti, – se istuu erinomaisen hyvin olkapäistä... Tai kenties rouva mieluummin tahtoo pienen turkin.

Mutta samassa Denise tunsi käsivarttaan kosketettavan ja säpsähti.

Rouva Aurélie puhutteli häntä ankarasti:

– Taas seisotte mitään tekemättä, katsotte vain huviksenne kadulle. Se ei käy ollenkaan.

– Hyvä rouva, eihän minun anneta palvella asiakkaita.

– Teille on muuta työtä. Alusta teidän on alettava. Pankaa vaatteet takaisin paikoilleen.

Osastolla käyneitä vähälukuisia ostajia varten oli kaapit pengottu jo sekaisin. Pitkillä tammipöydillä salin oikealla ja vasemmalla puolella oli suuria vaatekasoja, turkkeja, viittoja, vaippoja, kaikenkokoisia ja kaikenmallisia. Vastaamatta Denise rupesi lajittelemaan niitä, käänsi ne siististi kokoon ja pani takaisin kaappeihin. Tämä oli vasta-alkavien työtä. Hän ei väittänyt enää vastaan, sillä hän ymmärsi, että täällä vaadittiin ehdotonta tottelevaisuutta ja että hänen oli odotettava, kunnes johtajatar sallisi hänen myydä, niinkuin ensiksi oli tuntunut aikovankin. Hän järjesteli yhä vaatteita,

kun Mouret saapui. Denise hätkähti hänet nähdessään. Puna kohosi hänen kasvoilleen, ja hänet valtasi uudestaan outo pelko, kun hän luuli, että Mouret puhuisi hänelle. Mutta tämä ei edes nähnytäkään häntä. Tuskin lienee muistanutkaan tyttöä, jota hän hetkeksi viehättyen oli puoltanut.

– Rouva Aurélie, hän sanoi käskävästi.

Hän oli hiukan kalpea, mutta katse oli kirkas ja päättäväinen. Kiertäessään osastoja hän oli huomannut ne tyhjiksi, ja äkkiä hänen mieleensä oli johtunut, että onni voisi pettää lujauskoisenkin palvelijansa. Eihän kello tosin vielä ollut paljoa, tuskin yhtätoista, ja hän tiesi kokemuksesta, ettei varsinaista ostajakuntaa voinut odottaa ennenkuin iltapäivällä. Mutta eräistä merkeistä päättäen oli syytä levottomuuteen. Ennen oli näyttelyissä ollut liikettä jo aamusta alkaen, mutta tällä kertaa tavaratalossa ei näkynyt naapuriston rouviakaan, joiden oli tapana pistäytyä paljain päin ikäänkuin tervehtimään. Niinkuin kaikkien suurten sotajoukonjohtajien on laita, hänkin masentumattomasta toimintatarmostaan huolimatta joutui jonkinlaisen taikauskoisen heikkouden valtaan. Asiat eivät sujuneet. Hän oli hukassa. Eikä hän tiennyt minkä tähden. Hän luuli lukevansa tappionsa ohikulkevien asiakkaidenkin kasvoista.

Samassa rouva Boutarelkin, joka tavallisesti aina osti, meni pois sanoen:

– Ei teillä ole mitään, mikä miellyttäisi minua... En ainakaan vielä voi päättää, täytyy miettiä.

Mouret näki hänen lähtevän, ja kun Aurélie rouva kutsua noudattaen riensi saapuville, Mouret vei hänet syrjään kysyäkseen häneltä jotakin. He vaihtoivat muutaman kiireisen sanan. Aurélie rouva oli masentuneen näköinen ja teki liikkeen ikäänkuin sanoakseen, ettei kauppa ottanut vilkastuakseen. Hetkeksi he jäivät vastakkain seisomaan neuvottomina, sellaisen epäilyksen vallassa, jota kenraalit eivät tahdo miehistöille paljastaa. Sitten Mouret sanoi ääneen tavallisella rohkeudellaan:

– Ottakaa työhuoneesta ompelutyttö tänne, jos tarvitsette väkeä. Aina hänestäkin kai on vähän apua.

Epätoivoisena hän jatkoi kierrostaan. Aamusta alkaen hän oli koettanut välttää Bourdonclea, jonka levottomat huomautukset suututtivat häntä. Mutta astuessaan ulos valkovaateosastolta, jossa kaupanteko oli vieläkin huonompaa, hän sattui suoraan tätä onnettomuudenennustajaa vastaan eikä voinut päästä pakoon. Voimatta kestää Bourdonclen valituksia hän lähetti tämän muitta mutkitta tiehensä kiukkuisin sanoin, joilta hän ei säästänyt korkeitakaan virkailijoitaan, kun oli pahalla päällä.

– Jättäkää minut rauhaan, hän ärjäisi. – Kaikki on kunnossa. Jos suutun, niin ajan kaikki pelkurit niin pitkälle kuin tietä piisaa.

Mouret asettui yksin seisomaan välikerroshalliin kaidepuihin nojaten. Sieltä hän saattoi katseellaan hallita koko tavaratalon, niin hyvin välikerroksen osastot, jotka olivat hänen ympärillään, kuin alakerran osastot, jotka levisivät hänen alapuolellaan. Yläkerran tyhjiys tuntui hänestä kammottavalta. Pitsiosastolla eräs vanha rouva tyhjennytti kaikki laatikot ostamatta mitään, ja valkotavaraosastolla kolme tytönheilakkaa käänteli ja katseli loppumattomiin yhdeksänkymmenen centimen kauluksia. Alhaalla ostajakunta tuntui jo vähän lisääntyvän; hän havaitsi sen kirkkaista valonvälähdyksistä ovien auetessa. Mutta ostajajono osastoilla oli katkonainen ja liikkui hitaasti. Lyhyttavaraosastolla ja trikootavaraosastolla liikkui aamupukuisia naisia, mutta kangasosastoilla ei ollut ketään. Sisäänkäytävässä liikkeen livreepukuiset palveluspojat odotellessaan ostajia laiskottelivat väläytellen messinkisiä kiiltonappejaan. Aika-ajoin järjestyksenalvoja kulki ohi juhllaisen täsmällisenä valkeine solmioineen. Mouret'n sydäntä kouristi varsinkin hänen katsellessaan keskushallin: kuolonkolkkoa rauhaa. Valo lankesi katon hiotun lasin himmeäksi siivilöimänä ja täytti huoneen oudolla, ilmassa väräjäväällä kirkkaudella, jonka kappelimaisen viileässä äänettömyydessä silkipakat uinuivat. Myyjien askeleiden kaiku, muutamat kuiskaten lausutut sanat, lattiaa laahaavan hameen kahina yksistään hämmensivät hallin painostavaa hiljaisuutta. Ulkoa kuului kyllä vaunujen räminää, äkkiä pysähtyvien hevosten kavionkopsetta, vaununovien kiinnilyömistä, näyteikkunoiden takana tunkeilevien kadullakulkijoiden rähinää, sanalla sanoen, lähenevän väkijoukon kuhinaa. Mutta nähdessään kassanhoitajien vetelehtivän joutilaina luukkujensa takana, pakettipöytien sinisine

käärepapereineen ja lankakerineen olevan tyhjinä Mouret tunsi väkisinkin joutuvansa pelon valtaan. Hänen suuri koneensa tuntui herkeävän liikkumattomaksi ja jähmettyvän.

– Kuulkaahan, Favier, Hutin kuiskasi. – Näettekö isännän tuolla ylhäällä. Siinä mies, joka ei näytä olevan juhlatuulella.

– Kehno talo kerrassaan, Favier vastasi. – Eihän koko päivänä synny myyntiä ollenkaan!

Asiakkaita väijyessään ystävät toisiinsa katsomatta tuontuostakin purkivat vihaansa kuiskaten toisilleen. Osaston muut myyjät pinosivat paris-bonheur – pakkoja Robineauun johdolla, kun taas Bouthemont juhlallisessa neuvottelussa erään nuoren, laihan naisen kanssa puhui puoliääneen, arvokkaan näköisenä kuten ainakin, kun oli tärkeästä tilauksesta kysymys. Silkkikankaat heidän ympärillään olivat sirotekoisilla hyllypöydillä vaaleankeltaisiin papereihin käärittyinä, ladottuina päällekkäin niinkuin tavattoman isokokoiset korukansikirjat. Pöydillä oli suurina kasoina kaikenlaiset läikesilkkit, satiinit, puolisilkkit ja sametit, kirjavat niinkuin viikatteen kaatamat ja haravan kokoamat kukat niityllä. Kaikista osastoista tämä oli komein, tavaratalon upea juhlasali, missä kaupan olevat tavarat näyttivät olevan vain kallisarvoisia koristeita.

– Minun täytyy ansaita sata frangia pyhään mennessä, sanoi Hutin. – Jos en saa keskimäärin kahtatoista frangia päivässä, olen pahassa pulassa. Luotin juuri tähän näyttelyyn.

– Peijakas! Vai sata frangia, eipä vähän, sanoi Favier. – Minä olen tyytyväinen kun pääsen viiteen- tai kuuteenkymmeneen... Vai niin kalliita henttuja sinä itsellesi kustannat?

– Eikö mitä, ystäväni! Tyhmyyden minä tein. Satuun lyömään vetoa ja hävisin... Ja nyt minun täytyy kestää viisi henkeä, kaksi miestä ja kolme naista... Tuhat tulimmaista! Tulkoonpa vain ostaja niin tyrkkään hänelle heti kaksikymmentä metriä paris-bonheuria. Ei hän vähemmällä pääse käsistäni.

He keskustelivat vielä vähän aikaa, kertoivat mitä olivat tehneet edellisenä iltana ja mitä aikoivat tehdä viikonloppuna. Favier oli innostunut kilpa-ajoihin ja löi vetoa hevosista. Hutin oli etevä soutaja ja seurusteli kahvilakonserttien laulajattarien kanssa. Mutta kumpikin he olivat alituisessa rahanpuutteessa, ajattelivat aina vain rahaa ja tappelivat rahasta pitkin viikkoa maanantaista lauantaihin. Sunnuntaina he sitten söivät kaikki ansionsa. Armoa tuntematta myyjät varastivat toisiltaan ostajia, se oli heidän urheiluaan tavaratalossa. Nyt esimerkiksi Bouthemont, se veijari, oli vienyt heiltä rouva Sauveurin hankkijan, tuon laihan naisen, jonka kanssa hän juuri keskusteli. Mainio saalis, kaksi tai kolme tusinaa kangaspakkoja, sillä tunnettu ompelija ei tyytynyt vähään. Ja vastikään Robineaukin oli siepannut Favier'ltä asiakkaan.

– Robineau! Hänestä meidän on kaikin mokomin päästävä erille, sanoi Hutin, joka käytti vähimmätkin tilaisuudet yllyttääkseen osaston sitä miestä vastaan, jonka paikalle hän halusi. – Eihän johtajien ja alajohtajien pitäisi saada myydä... Kunniani kautta, kun minä pääsen alajohtajaksi, niin saatte nähdä kuinka siivosti teitä kohtelen.

Parhaansa mukaan tuo pieni, pullea ja liehakoiva normandialainen koetti taivuttaa kasvojaan toverillisen suopeiksi. Favier ei voinut olla vilkaisematta häneen, mutta vastasi, yksitotiset kasvot aina yhtä äreinä:

– Niin, niin, kyllä tiedän... En ainakaan minä pane vastaan. Sitten nähdessään erään naisen lähestyvän hän lisäsi hiljaa:

– Huomio! Tuo on teitä varten.

Tulija oli rokonarpinen nainen, jolla oli keltainen hattu ja punainen puku. Hutin näki hänet heti asiakkaaksi, joka ei osta. Hän kumartui kiireesti myyntipöydän taakse muka sitoakseen kengännauhojaan, ja kuiskasi piilostaan:

– Ei, lempo viekөөn! Pitäkөөt muut hänestä huolta... Minä en pilaa vuoroani.

Mutta Robineau huusi:

– Kenen vuoro? Herra Hutininko? Missä herra Hutin on?

Kun tämä itsepintaisesti pysyi piilossaan, seuraava myyjä sai pitää huolta rokonarpisesta naisesta. Tämä ei todellakaan tahtonut muuta kuin näytetilkkuja hintalappuineen, mutta pidätti

sittenkin myyjää ainakin kymmenen minuuttia rasittaen häntä kysymyksillään. Alajohtaja oli sattunut näkemään, kun Hutin nousi pöydän takaa, ja uuden ostajan saapuessa hän tuli ankaran näköisenä väliin, kun Hutin riensi tulijaa vastaan.

– Teidän vuoronne on ohi, hän sanoi. – Kun kutsuin, ette suvainnut nousta tuolta.

– En minä kuullut...

– Älkää väitelkö!.. Kirjoittakaa nimenne viimeiseksi luetteloon...

Teidän vuoronne, herra Favier.

Favier, joka salaa oli asiasta hyvillään, katsoi ystävänsä ikäänkuin pyytääkseen anteeksi, mutta Hutin oli huulet valkeina kääntänyt päänsä pois. Asia oli hänelle sitä kiusallisempi, kun hän tunsu hyvin vastatulleen, viehättävän, nuoren, vaalean naisen, joka kävi usein silkkiosastolla ja jota myyjät keskenään sanoivat "kaunottareksi", kun eivät tienneet hänen nimeään. Hän osti paljon, käski tuoda ostokset vaunuihin ja katosi sitten tietymättömiin. Hän oli pitkä ja sirorakenteinen, sangen aistikkaasti pukeutunut ja käyttäytyi niinkuin ainakin rikas ja hienosukuinen nainen.

– Entä hempukkanne? kysyi Hutin Favier'ltä, kun tämä palasi kassalta, jonne oli saattanut kaunottaren.

– Ei hänestä taida olla minun hempukakseni eikä teidänkään, liiaksi näyttää hienolta, Favier vastasi. – Hän on varmaan jonkun raha- tai virkapohatan vaimo tai jotain sen tyylistä.

– Mitä vielä! sanoi Hutin. – Hienoiltahan ne näyttävät kaikki, olivatpa sitten mitä hyvänsä.

Favier katseli tarkistusvihkoaan.

– Yhdentekevää! hän sanoi. – Hyvän kaupan minä tein. Kaksisataayhdeksänkymmentäkolme frangia. Siitä jää minulle lähes kolme frangia.

Hutin puri huultaan ja purki vihansa tarkistusvihkoon. Oli sekin koko laitos, kun ei taskuunkaan sopinut. Vaikka toverit ulkonaisesti olivat mitä parhaimmat ystävät, he kävivät salaa kovaa sotaa keskenään. Favier oli aina väistynään Hutinin etevyyttä, mutta tiesi kyllä korvata vahinkonsa, kun toinen käänsi selkänsä. Hutinia kiusasivat nuo kolme frangia, jotka olisivat kuuluneet hänelle ja jotka häntä paljon taitamattomampi myyjä oli vienyt. Päivä alkoi tosiaan hyvin. Jos se jatkui näin, niin hänellä ei ollut millä maksaa soodavettäkään vierailleen. Taistelun näin alettua hän ryhtyi kävelemään edestakaisin niinkuin nälkäinen susi väijyen saalista ja kadehtien yksin osastonjohtajaakin, joka saattoi ovelle rouva Sauveurin laihan hankkijattaren toistaen:

– Aivan oikein, asia on siis päätetty. Sanokaa hänelle, että teen voitavani taivuttaakseni herra Mouret'n myöntävään vastaukseen.

Mouret oli jo aikoja sitten poistunut välikerroksen hallista. Hän oli äkkiä ilmestynyt alakertaan vieville pääportaille, josta hän myös saattoi nähdä mitä talossa tapahtui. Veri oli jälleen kohonnut hänen kasvoilleen, ja hänen luottamuksensa oli palannut ja yhä lujentunut hänen nähdessään tavarataloon vähitellen tulvivat joukot. Se oli odotettu rynnäkkö, iltapäivän kaivattu tungos, jonka tuloa hän peloissaan oli hetken epäillyt. Kaikki virkailijat olivat paikoillaan, sillä viimeinen kellonsoitto oli jo kolmannellekin pöydälle ilmoittanut aterian päättyneen. Huono-onnisen aamupäivän huono tulos, jonka arvatenkin oli aiheuttanut yhdeksän aikaan purkautunut rankkasade, oli vielä korjattavissa, sillä nyt taivaan laki jälleen kohosi häikäisevän kirkkaana voitonriemua ennustaen. Välikerroksen osastot vilkastuivat. Mouret'n täytyi väistyä syrjään antaakseen tietä naisille, jotka pieninä ryhminä kulkivat hänen ohitsensa kokoontuakseen valkotavarain tai valmiiden vaatteiden osastoille. Takanaan pitsi- ja huiviosastolla hän kuuli mainittavan suuria summia. Mutta hallit varsinkin elvyttivät hänen toivoaan. Lyhyttavaraosastolla oli tungosta, villakangasosastot olivat tulvillaan ja ostajajono tiivistyi kaiken aikaa. Asiakkaat olivat melkein kaikki hattupäisiä, siellä täällä vain joku myöhästynyt huivipäinen palvelijatar. Keskushallissa, kattovalaistuksen selkeässä kirkkaudessa naiset olivat riisuneet käsineensä sivelläkseen paris-bonheur – pakkoja ja puhellen puoliääneen. Mouret oli nyt tietoinen kadulta kantautuvista sekavista äänistäkin: ne ennustivat lukemattoman joukon lähestymistä. Hän tunsu jalkojensa alla koneen kuumenevan ja pärskyvän luoden liikuntaa ja elämää mahtavan tavaratalon joka soppeen alkaen kassasta, johon kulta helisten

kasaantui, ja pöydistä, missä apulaiset yhtä mittaa käärivät ostoksia paperiin, aina kellarikerroksen syvänteisiin saakka, lähettämöön, joka tulvi täyteen tavarapaketteja ja jonka kuumeinen toiminta tärisytti koko taloa. Keskellä väentungosta isä Jouve asteli vakavana varkaita tarkkaillen.

– Kas, sinäkö siinä! Mouret sanoi äkkiä huomattessaan Paul de Vallagnosc'in, jonka palveluspoika saattoi hänen luokseen. – Et ollenkaan häiritse... Sitä paitsi sinun vain tarvitsee seurata minua, jos tahdot nähdä kaiken, sillä tänään minun on oltava koko päivä pahimmassa kahakassa.

Mouret ei osannut vieläkään täysin rauhoittua. Ihmisiä kyllä tuli koko ajan, mutta tulisiko myynnistä kuitenkaan niin suurenmoista, kuin hän oli toivonut? Hän ei ilmaissut pelkoaan, laski vain leikkiä ystävänsä kanssa ja vei hänet nauraen mukanaan.

– Taitaa olla hiukan paranemaan päin, Hutin sanoi Favier'lle. – Minulta vain asiat eivät onnistu. On totta tosiaankin kovan onnen päivä. Taas meni vuoro hukkaan, sillä tuo houkkio ei ostanut mitään.

Hän osoitti leuallaan naista, joka parhaillaan poistui heittäen kyllästyneitä katseita kankaisiin. Tuhannen frangin palkalla ei kovinkaan kauan selvinnyt, jos ei saanut myydä. Tavallisesti Hutinin myyntiprosentti nousi seitsemään tai kahdeksaan frangiin, niin että hän kaikkiaan, kiinteä palkka mukaan laskettuna, ansaitsi keskimäärin kymmenen frangia päivässä. Favier pääsi korkeintaan kahdeksaan. Nyt tuo tolvana vei häneltä parhaat palat. Hän sai taas pukukankaan myydyksi, vaikka oli jäykkä ja kylmä kuin jääpuikko eikä saanut koskaan kenenkään suuta vetäytymään nauruun. Pistipä todella vihaksi.

– Yömyssyt ja rullapäät rahaa tekevät, kuiskasi Favier tarkoittaen lyhyttavara- ja trikootavaraosaston myyjä.

Mutta Hutin, joka tarkasteli tavaratalon elämää, sanoi äkkiä:

– Tunnetteko rouva Desforgés'in, johtajan ystävättären?.. Hän on käsineosastolla, tuo tumma kaunotar, jolle Mignot koettaa käsineitä.

Hän vaikeni. Sitten hän jatkoi aivan hiljaa kuin osoittaen sanansa

Mignot'lle, jota ei herennyt katselemasta:

– Kas niin, poikaseni, hiero sinä hänen sormiaan, niin pääset pitkälle. Et sinä ensi kertaa voimiasi koettele. Onhan sitä ennenkin nähty.

Mignot, käsineosaston myyjä, ja Hutin olivat kauniina miehinä tunnettuja naistenlumoojia ja kilpailivat etusijasta. Eivät he tosin kumpikaan voineet kerskata mistään todellisesta valloituksesta; Mignot'n maine perustui vanhaan juttuun, että erään poliisikomisarion vaimo oli häneen rakastunut, Hutin taas oli voittanut erään nyöripunojattaren suosion tämän väsyttyä kaupunginosansa pahamaineisten hotellien tarjoamiin huvituksiin. Mutta kilpakumppanit valehtelivat parhaansa mukaan ylläpitääkseen mainettaan viitaten alinomiaa kaikenlaisiin salaperäisiin seikkailuihin, lemmentauksiin kreivittärien ja muiden kanssa.

– Ottaisitte te hänet, Favier sanoi veitikkamaisen viattomasti.

– Tosiaankin! Hutin huudahti. – Jos hän tulee tänne, niin kiedon hänet pauloihini, minun on välttämättä hankittava viisi frangia.

Käsineosastolla kokonainen jono naisia istui nikkelikulmaisen, vihreällä sametilla verhotun myyntipöydän edessä, ja myyjät pinosivat heidän eteensä kapeita, ruusunpunaisia rasioita, joita ottivat laatikoista. Mignot varsinkin kumarteli, sievät nukenkasvot hymyssä ja soinnutteli somasti pariisilaista sorakieltään. Hän oli myynyt rouva Desforgés'ille jo kaksitoista paria bonheur-nimisiä kiiltonahkahansikkaita, liikkeen erikoistavaraa. Sitten rouva Desforgés oli halunnut kolme paria pesunahkahansikkaita. Ja nyt hän antoi koetella Saksin hansikkaita, peläten ettei niissä ollut tarkat numerot.

– Ne sopivat erinomaisesti, toisteli Mignot. – Kuusi ja kolme neljännestä olisi liian suuri numero noin hentoon käteen.

Puoleksi maaten pöydällä hän ojensi kätensä ottaen asiakkaan sormet toinen toisensa perästä liuvuttaen niihin hyväilevän hitaasti hansikkaat ja katsoen tätä silmiin ikäänkuin toivoen erottavansa niissä nautinnon raukean ilmeen. Mutta rouva Desforgés, kyynärpää samettiin nojattuna ja käsi

koholla, luovutti hänelle sormensa ilman vähintäkään liikutusta, yhtä tyynenä kuin luovuttaessaan jalkansa kamarineidilleen kengän napittamista varten. Myyjä ei hänestä ollut mies; katsomattakaan Mignot'iin rouva Desforjes käytti häntä palvelukseensa välittämättä hänen kosketuksestaan enempää kuin palvelijansakaan kosketuksesta.

– Olenko liian kovaotteinen, rouva?

Rouva Desforjes kielsi pään liikkeellä. Saksin hansikkaiden haju, metsäeläimen ikäänkuin sokeroitu myskinhaju, kohosi tavallisesti hänen päähänsä, ja hän tunnusti nauraen, että tuo arveluttava haju hurmasi oudolla tavalla häntä. Mutta tämän arkisen myyntipöydän edessä hän ei kiinnittänyt siihen vähintäkään huomiota; siitä ei kohonnut mitään aistillisesti hivelevää lämpöä, joka olisi saattanut hänet hetkeksikään katsomaan edessään olevaa miestä toisin silmin kuin ketä muuta myyjää tahansa.

– Haluatteko muuta, rouva?

– En, kiitos... Olkaa hyvä ja viekää nämä kassaan n: o 10, rouva Desforjes'ia varten.

Talossa tunnettuna asiakkaana hän antoi nimensä kassaan ja käski viedä sinne kaikki ostokset huolimatta myyjää seuraansa. Rouva Desforjes'in mentyä Mignot iski silmää naapurilleen uskotellakseen, että jotakin erinomaista oli tekeillä:

– Mitä sanot! Tuollaiselle hienokäpälälle voisi koettaa käsineitä kaiken ikänsä.

Mutta rouva Desforjes jatkoi ostoksiaan. Hän kääntyi vasemmalle ja pysähtyi ostamaan pyyheliinoja. Sitten hän teki pitkän kierroksen ja tuli villakangasosastolle hallin perälle. Sieltä hän aikoi ostaa pukukankaan keittäjäntärelleen, jolle hän tahtoi lahjoittaa jotakin osoittaakseen tyytyväisyyttään. Mutta osasto oli niin täpötäynnä, että tuskin pääsi kulkemaan. Pikkuporvariston rouvat tungeskelivat siellä, koskettelivat kankaita ja suorittivat arvionsa. Hänen täytyi istuutua hetkeksi odottamaan. Hyllyillä oli päällekkäin ladottuna paksuja kangaspakkoja, joita myyjät ottivat yksitellen alas jännittäen voimiaan. He eivät tienneet lopuksi kuinka selvitä pöytiä täyttävistä kankaista, joita valui sekaisin lattiaan asti. Siinä oli lainehtiva meri syvänvärisiä ja himmeästi kiiltäviä villakankaita, raudanharmaita, kellertävän harmaita, sinertävän harmaita, siellä täällä skotlanninruutuinen villakangas tai flanellin punainen verivirta. Valkeat hintalaput muistuttivat harvaan pudonneita lumihutaleita talvisen mustalla tantereella. Pakkapinon takaa Liénard puhui piloja pitkän ompelijatyttönsä kanssa, joka oli juossut paljain päin emäntänsä lähettämänä hankkimaan lisää kangasta. Liénard vihasi näitä suuria myyntipäiviä, jolloin sai tehdä työtä katketakseen, ja koetti päästä niin vähällä kuin suinkin, sillä hänen ei tarvinnut tehdä työtä elääkseen, hänen isänsä maksoi hänelle runsaan avustuksen. Sen tähden hän vaivasi itseään juuri sen verran, että pysyi paikassa.

– Kuulkaahan, Fanny neiti, hän sanoi, – aina teillä on kiire... Oliko toissapäivänä ostamanne kangas hyvä? Teidän kauttanne rikastun varmaan, ostatte niin paljon.

Ompelijatyttö juoksi nauraen tiehensä, Liénard huomasi edessään rouva Desforjes'in eikä voinut olla kysymättä häneltä:

– Mitä haluatte, rouva?

Rouva tahtoi pukukankaan, halpaa mutta lujaa ja kestävä kangasta. Säästääkseen käsivarsiaan Liénard koetti tyrkyttää hänelle tiskillä olevia, auki käärittyjä kankaita. Siinä oli kasmireja, seivotteja, merinoita, ja vakuuttamalla hän vakuutti, ettei sen parempia ollut olemassakaan; niitä ei saanut koskaan kulumaan loppuun. Mutta rouva Desforjes huomasi hyllyllä erään sinertävän kankaan, jota hän tahtoi katsoa lähempää. Liénard'in täytyi siis suostua ottamaan alas mainittu pakka, joka ei kuitenkaan asiakasta miellyttänyt. Kangas oli liian karkeaa. Täytyi ottaa esille useampia lajeja asiakkaan uteliaisuuden tyydyttämiseksi, vaikka tälle itse asiassa oli aivan yhdentekevää, mitä otti. Nuoren miehen oli pakko tyhjentää korkeimmatkin hyllyt. Hänen selkensä oli katketa ja kädet vapisivat. Koko myyntipöytä katosi sileäpintaisten, karkeakarvaisten, silkinukkaisten kankaiden alle. Rouva Desforjes halusi nähdä kaiken ja kosketella kaikkia kankaita, paksuja ja ohuita, tiheitä ja harvoja, aikomattakaan ostaa. Saatuaan vihdoinkin tarpeekseen hän sanoi:

– Oh, hyvä Jumala, se ensimmäinen taisi sittenkin olla paras. Se olisi keittäjättärelleni... Niin, juuri tuo pienipilkkuinen kahden frangin kangas.

Kun Liénard kalpeana tukahdutetusta vihasta oli mitannut halutun metrimäärän, hän sanoi:

– Olkaa hyvä ja viekää se kassaan n: o 10, rouva Desforges'in laskuun.

Kun hän nousi lähteäkseen, hän huomasi vieressään rouva Marty'n tyttärensä Valentine seurassa. Valentine oli neljätoistavuotias, laiha ja reipas tyttö, joka vähääkään ujostelematta heitti tavaroihin naisen haluavia katseita.

– Tekö täällä, hyvä rouva?

– Kyllä vaan ja mikä tungos!

– No sanokaapa muuta! Aivanhan täällä tukehtuu. Tavaton menestys...

Oletteko nähnyt itämaisen salin?

– Kerrassaan suurenmoinen!

Keskellä tungosta, erilaista tavaraa tavoittelevan joukon jaloissa he kiittelivät ihmetellen mattonäyttelyn komeuksia. Sitten rouva Marty kertoi tarvitsevansa päällysvaatekangasta. Mutta hän ei tiennyt oikein minkälaista ja oli pyytänyt nähdäkseen villaista kappakangasta.

– Älä, äiti, Valentine kuiskasi, – se on liian jokapäiväistä.

– Tulkaa silkkiosastolle, sanoi rouva Desforges. – Mennään katsomaan sitä kuuluisaa paris-bonheuria.

Rouva Marty epäröi hetkisen. Hän pelkäsi kallista hintaa, sillä hän oli vannonut miehelleen olevansa järkevä. Jo tunnin ajan hän oli ostellut yhtä mittaa ja häntä seurasi jo kokonainen tavarakuorma. Mutta lopulta hän sanoi myyjälle, joka näytteli hänelle kappakangaita:

– En taida sittenkään välittää noista. Menen silkkiosastolle. Nuo kankaat eivät miellytä minua.

Kauppa-apulainen seurasi heitä kuormineen. Nyt oli silkkiosastokin tulvillaan. Varsinkin väkeä oli sisänäyttelyn edessä, jonka Hutin oli järjestänyt ja Mouret viimeistellyt painaen siihen mestarin leimansa. Hallin perällä lasikattoa kannattavan patsaan ympärillä kuohui kankaita mahtavana koskena, joka katosta asti vyörytti laineitaan lattiaan. Kirkasväriset satiinit ja sulavan heleät silkit vetivät aluksi huomion puoleensa. Sitten silmä takertui lähdeveden läpikuultaviin helmiäisvivahtuksiin, kristallimaisen kirkkaaseen niilinvihreään, taivaanväriseen, ruusunpunaiseen ja tonavansiniseen. Hienona kuohuna vaahtoilivat ylimpänä kepeät harsokudokset, alempana mahtavina aaltona herttuatarsilkkit ja ihmesatiinit, maassa ikäänkuin altaassa raskaat kankaat, kuviolliset damastit, kulta- ja hopeakirjosilkkit uinuivat keskellä syvää samettiuomaa, mistä mustat, valkeat ja kirjavat sametit taustanaan silkkiä ja satiinia väräjävine valonheijastuksineen levenivät liikkumattomaksi lammeksi kuvastaen pintaansa taivasta ja maata. Kalpeina himosta naiset kumartuivat katsomaan huimaavaa putousta, joka uhkasi temmata heidät mukanaan valtaviin pyörteihinsä ja jonka häikäisevä kirkkaus vastustamattomasti houkutteli luokseen tuhotakseen ja hukuttaakseen.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.